یاسعیدین | هوالکل | ۷۸۶

ફતુહુલ ઇસલામ

હિસ્સા ચોથા.

ઉરદુ ઝબાન ઔર ગુજરાતી હરફમેં
લિખનેવાલે
નિઝામુદદીન અમીરૂદદીન કુરેશી
તીન દરવાઝા, અહમદાબાદ.

પબ્લીશર
સરદારખાન ફૈઝુદદીનખાન હુસની
તીન દરવાઝા, અહમદાબાદ.

પહેલી મરતબા કોપી ૫૦૦

હિજરી ૧૩૩૫ સને ૧૯૧૭

કીમત એક રૂપીઆ.

આ પુસ્તક ધી ક્રાઉન પ્રિન્ટીંગ વર્કસમાં ભાવસાર ત્રીકમલાલ સાંકળચંદ
તથા ગોસાઈ કેશવગર રામગરે છાપ્યું.
રીચીરોડ—અમદાવાદ.

ગુઝારિશ.

ખુદાવંદે કરીમકા લાખ લાખ એહસાનકે ઉસને અપને પ્યારે હબીબ હઝરત મોહમ્મદ સલ૦કે સદકેમે ફુતુહુલ ઇસ્લામકા ચોથા હિસ્સા શાયે કરનેકા મુઝકો મોકા અતા કિયા. મે ઉસ માઅબુદે હકીકીકા જીસ કદર એહસાન માનું થોડા હે કે વો અપને એક નાચીઝ બંદે સે યે અઝીમુશ્શાન કામ લે રહા હે.

ઇસ હિસ્સેમેં મુલ્કે શામકી ફતેહોં કે હાલાત ખતમ હોતે હેં. મુલ્કે શામકી ફતેહોંકે હાલાત ઇસ કદર વસીઅ પયમાને પર તુલો તવીલ લીખે ગયે હેં કે જીસકે લિયે બોહોત બડે દફતરોંકી ઝુરૂરત હે મગર મેને ઉન દફતરોં કો મુખતસિર કરકે ચોથે હિસ્સે મે શામકા બયાન ખતમ કિયા હે.

જંગ કે સિલસિલે મે અરબકા જુગ્રાફીયા ઓર દીગર હાલાત જો ઇસ હિસ્સેમે દાખિલ કિયે ગયે હેં વો કુછ બે જોડ સે માલુમ હોંગે મગર ચુંકે યે સિલસિલા ઇસલામી તવારીખસે તાઅલ્લુક રખતાહે ઇસલિયે નાઝેરીનકો ઇન હાલાતસે વાકફિયત પયદા કરનેકીભી ઝુરૂરત થી, ઇસ લિહાઝસે મેને ઇસ જગા જુગ્રાફીયા ઓર અરબકે દીગર હાલાત બયાન કર દીયે હેં ઓર ઝુરૂરી બાબતોં ઇસમેં જગા દી હે.

અબ પાંચવેં હિસ્સેમે ઇનશાઅલ્લાહ મીસરકી ફતેહ કે હાલાત શુરૂ હોંગે. ખુદાને ચાહાતો નાઝેરીનકો શામકી તરાહ મીસરકી ફતેહકે હાલાતભી પસંદ આઇંગે.

ચોથા હિસ્સા શાયે હોને મે બોહોત દેર હોનેકા બાયસ યે હે કે કરીબન દોઢાઇ માહસે એહમદાબાદ મેં તાઉનકી બીમારીકે મનહુસ કદમ આયે હેં ઔર ચંદ રોઝસે શહેરકે હર હિસ્સે મેં યે મનહુસ બીમારી ફયલ રહી હે, જીસસે પ્રેસકે મુલાઝિમ કામ છોડ કર ફરાર હો ગયે હેં, હરેક શખ્સ ઇસી બીમારીકે ખ્યાલમે દીન રાત ગુઝાર રહા હે, ઇસ વજેહસે યે હિસ્સા શાયે કરનેમેં દેર હુઇહે ખુદાવંદે કરીમ અપને પ્યારોં કે સદકે મે ઇસિ બીમારીકો નાબુદ કરકે અપને ફઝલો કરમકી રહેમત નાઝિલ કરે યે મેરી દિલી દોઆ હે.

ઉમ્મીદ હે કે નાઝેરીન મુઝે માઅઝુર સમઝકર મઆફ ફરમાઇંગે. ઇનશા અલ્લાહુલ અઝીઝ અગર ઝિન્દીગી હે તો પાંચવાં હીસ્સા યે હીસ્સા શાયે હોનેકે બાદ બોહોત જલ્દ શાયે કીયા જાયગા.

તા. ૨૫ મી સપટેમ્બર ૧૯૧૭
પાંચપટી અહમદાબાદ.

આપકે
નિઝામુદીન કુરેશી.

મેં

અપની

ઈસ નાચિઝ

તાલિફકા ચોથા

હિસ્સા દસાડેકે ઇલ્મ દોસ્ત

ઓર હરદિલ અઝીઝ રઈસ

જનાબ દરબાર મલેક ઝૈનખાનજી

સાહબ બહાદુરકી ખિદમતમેં

માઅનુવન કરતા હું ઉમ્મીદ

હે કે આં જનાબ પિછલે

તીન હિસ્સોંકી તરાહ

ઈસકોભી કુબુલ

ફરમાકર મુઝે

મમનુન

કરીંગે

મેં હું આપકા

ન્યાઝમંદ

નિઝામુદ્દીન કુરેશી.

ફેહરિસ્તે મઝામીન.

૭૮૬

ગુજરાતની મુસતનદ ફારસી તવારીખ

મિરાતે સીકંદરી

નો ગુજરાતી તરજુમો હાલમાં બહાર પાડવામાં આવ્યો છે. જેમાં ગુજરાતના સુલતાનોની વંશાવળી અને ગુજરાતનો સંપુર્ણ ઇતીહાસ લખવામાં આવ્યો છે. આ તવારીખ આજ સુધી ફારસી ભાષામા હતી તેથી ગુજરાતીઓ ગુજરાતના સંપુર્ણ ઇતીહાસથી જાણીતા નહોતા. આ ઇતીહાસમાં ગુજરાતના થઇ ગયેલા પંદર સુલતાનોના રાજ્યની સંપુર્ણ હકીકત લખવામાં આવી છે અને ગુજરાતના કેટલાક અવલીયા અલ્લાહોની કરામતો તથા મુબારક જીંદગીનો અહવાલ લખવામાં આવેલો છે. પાવાગઢ અને જુનાગઢની ફતેહોનું સંપુર્ણ બ્યાન છે; સુલતાન એહમદશાહનો ઇનસાફ અને સુલતાન મેહમુદ બેગડાની બહાદુરી ખાસ વાંચવા લાયક છે.

ઉંચા કાગળ સુંદર છપાઈ, સોનેરી નામ સાથની કપડાની અંગ્રેજી બાંધણીના લગભગ પાંચસો પાનાના દળદાર પુસ્તકની કીંમત ફક્ત એક રૂપીઓ પોસ્ટેજ ચાર આના વધુ.

ફુતુહુલ ઇસલામ

કા

પાંચવાં હિસ્સા

છપ રહા હે જો અનકરીબ શાયે હોગા જીસ્મેં સલતનતે મીસરકે મુફસ્સલ તારીખી હાલાત, વહાંકે પુરાને બાદશાહોંકી હકીકત ઓર હમલોંકા બ્યાન કરનેકે બાદ ઈસ્લામી લશકરને મીસર ફતેહ કિયા ઉસકી કેફીયત દરજ હોંગી. ફતેહ ઇસકન્દરીયા, કુતુબખાનએ ઈસકન્દરીયા, ઇરાનકી તવારીખ, પુરાને પાદશાહાને ઈરાનકે હાલાત ઓર ઇસલામી લશકરકા ઈરાનમેં જાનાં વગેરા હાલાત નિહાયત હી દિલ ચસ્પ હેં.

કીમત હર હિસ્સેકી એક રૂપીયા.

ફુતુહુલ ઇસલામ

હિસ્સા ચોથા.

બાબ ૩૭.

ફતેહે હલબ.

અમીનુલઉમ્મત હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ ને ખલીફએ સાની હઝરત ઉમર રદી૦ કા ખત લશકરે ઇસલામ કો જમે કરકે સુનાયા. સબ ઈસિ મુબારક ખતકો સુનકર બોહોત ખુશ હુવે ઔર હઝરત ઉમર રદી૦ કી હમદર્દી ઔર દિલસોઝીકા શુકરીયા અદા કરને લગે. ઈસિકે બાદ હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ ને હઝરત ઉમર રદી૦ કી ખિદમતમેં ઝેલમેં દરજ કિયાહુવા ખત રવાના કિયા.

“ શુરૂ કરતાહું મેં સાથ નામ અલ્લાહ કે જો રહેમાન ઔર રહીમહે. યે ખત હે અબદુલ્લા બિન ઉમર બિન ખત્તાબ રદી૦ અમીરૂલ મોમેનીનકી ખિદમતમેં ઉનકે

આમિલ અબુ ઉબેદા કી તરફસે, સલામતી હો આપ પર. પસ બ તેહકીક મે તારીફ કરતાહું ઉસ અલ્લાહકી જીસકે સિવા કોઈ માઅબુદ નહીહે ઓર દુરૂદ ભેજતાહું ઉસકે નબી હઝરત મોહમ્મદ સલ૦ પર ઓર જાનો તુમ યા અમીરૂલ મોમેનીન ઈસ અમરકો કે તેહકીક અલ્લાહ તઆલા ગાલિબ ઓર બુઝુર્ગ હે ઓર ઉસકે વાસ્તે સબ તારીફહે. તહેકીક ફતેહ કિયા હમારે હાથોં પર કનસરીનકો ઓર ફતેહ કિયા શેહેર હલબ ઓર ઉસકે ઇલાકે કો અઝરૂએ સુલેહકે ઓર બ તેહકીક નાફરમાનીકી ઉનલોગોંને જો હલબકે કિલેમે હેં વો બોહોત લોગ હેં અપને બીતરીક યુકન્નાકે. ફરેબ કિયા ઉસને હમારે સાથ કઇ બાર ઓર મારડાલા હમસે કઇ એક મુસલમાનોંકો જીનકે વાસ્તે અલ્લાહ તઆલાને શહાદત લિખદી થી. હમ બરાબર કિલેકા મુહાસિરા કિયે હુવેહેં લેકિન યુકન્નાને હમકો દિક કિયા હુવાહે ઓર ફરેબાના ચાલેં ચલતાહે અગર આપ ઈજાઝત દેં તો મે ઈસ કિલેકા મુહાસિરા છોડકર એનતાકીયેકી તરફ બઢું. મે આપકે હુકમકા ઈનતેઝાર કરૂંગા સલામતીહો આપ પર ઓર તમામ મુસલેમીન પર.

હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ ને યે ખત લિખકર અબદુલ્લા બિન કરત રદી૦ ઓર જાઅદ બિન જીરાન રદી૦ કે હુવાલે કિયા ઓર ઉનકો કહા કે–

" જલદી ઈસ ખતકો મદીને મુનવ્વરા પહોંચાવ તાકે હઝરત ઉમર રદી૦કી ફિકર મંદી દુર હો ઓર એહલે ઇસલામ ખત સુનકર ખુશ હોં. "

અબદુલ્લા બિન કરત રદી૦ ઓર જાઅદ બિન જીરાન રદી૦ ખત લેકર મદીને મુનવ્વરાકો રવાના હુવે. વો અભી શામકી સરહદસે પાર ન હુવેથે કે ઈન્હેં એક મુસલેહ સવાર આતા હુવા દિખાઇ દિયા. અબદુલ્લા રદી૦ ને યે દેખકર અપને સાથી જાઅદ રદી૦ સે કહા.

" યે કોન સવાર હમારી તરફ આ રહાહે શાયદ કોઈ દુશમન હોગા ઇસ લિયે હથીયાર સંભાલ લો " જાઅદ રદી૦ને આનેવાલેકી તરફ ગોરસે નઝર કરતે હુવે જવાબ દિયા.

" ઇસ ઇલાકે મે હમારા કોઇ દુશમન નહીંહે યે સબ લોગ હમારી હિફાઝત મે હેં. હથીયાર સંભાલનેકી કોઇ ઝુરૂરત નહીં "

જાઅદ રદી૦ ઈતના કહેને પાયેથેકે સવારને પાસ પહોંચકર અસ્સલામો અલયકુમ કહા. અબદુલ્લા રદી૦ ઓર જાઅદ રદી૦ને જવાબમે વાઅલય કમુસ્સલામ કહા, સવારને ઇન દોનોંસે પુછા.

"તુમ કહાંસે આ રહે હો ? " અબદુલ્લા રદી૦ને કહા—

" હમ લશકરે ઇસલામકી તરફસે મદીને મુનવ્વરાકો જા રહે હેં. મગર તુમ કોનહો ? ઓર કહાંકા કસ્દ હે ?" સવારને જવાબ દિયા.

" મેરા નામ બિલાલ બિન ઝેદ અલ તાઇહે ઓર મેં અપને ગિરોહ સમેત લશકરે ઇસલામમેં શામિલ હોને જાતાહું. મેરે હમરાહી મેરે પીછે આ રહે હેં, મેને દુરસે તુમકો દેખા થા ઇસલિયે તુમારા હાલ દરયાફ્ત કરને કે લિયે આગે નિકલ આયા ઓર તુમસે લશકરે ઇસલામકી કેફીયત પુછી " અબદુલ્લા રદી૦ ને કહા.

" લશકરે ઇસલામ હલબકે કિલેકા મુહાસિરા કિયે હુવે હેં, તુમ ઉનસે વહાં જાકર મિલો. "

યે કહેકર અબદુલ્લા રદી૦ ઓર જાઅદ રદી૦ બિલાલ રદી૦સે રૂખસત હોકર મદીને મુનવ્વરેમે પહોંચે ઓર હઝરત ઉમર રદી૦ કી ખિદમતમે હાઝિર હુવે ઓર હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦કા ખત પેશ કિયા. હઝરત ઉમર રદી૦ ને ખત પઢા ઓર ખુશ હુવે ફિર નમાઝકે બાદ તમામ મુસલમાનોં કો સુનાયા ઓર વોભી ખત સુનકર બોહોત ખુશ હુવે. હઝરમુત ઓર યમનકે કુછ લોગ હાઝિર હુવે ઓર ખલીફએ સાની હઝરત ઉમર રદી૦ કે રૂબરૂ અરઝકી.

" હમ લોગ શામ જાનેકે ઇરાદેસે આયેહેં ઓર

આપકી ઈજાઝત ચાહતેહેં ?" યે સુનકર હઝરત ઉમર રદી૦ ને ફરમાયા.

"તુમપર અલ્લાહકી રહેમત હો તુમ કિતને આદમી હો ?" ઉન્હોંને જવાબ દિયા.

"હમ ચારસો સવાર હેં મગર હમારે સાથ કુછ ઓર આદમી હેં જીનકે પાસ સવારી નહીં હે અગર આપ સવારીકા ઇનતેઝામ કરદેંતો હમ બ આરામ સફર તય કરકે લશકરે ઈસલામમે જા મિલે" હઝરત ઉમર રદી૦ ને પુછા-

"વો કિતને આદમીહેં જીનકે પાસ સવારી નહીં હે" ઉન્હોંને કહા.

"વો એકસો ચાલીસહેં" હઝરત ઉમર રદી૦ ને ફિર પુછા.

"કયા વો સબકે સબ અરબ હેં ?" ઉન્હોંને કહા.

"ઇનમે થોડે અરબહેં બાકી ગુલામહેં, ઉનકે માલેકોંને, ઉનકો ઇજાઝત દેદીહે ઓર વો લડાઇમે બડે બહાદુર ઓર જફાકશ હેં"

યે સુનકર હઝરત ઉમર રદી૦ ને ઉસી વકત હુકમ દિયાકે બયતુલ માલસે સત્તર ઉંટ ઇનકો દેદો. દોદો આદમી એક એક ઉંટપર સવાર હોજાઇંગે ફિર ઈનકે હકમે દોઆએ

એરકી ઓર ઈનકો રૂખસત કિયા ઓ:ર અબ્દુલ્લા બિન કુરત રદી૦ કો કહાકે–

"તુમ મેરા ખત લેકર ઇસ ગિરોહકે હમરાહ અબુ ઉબેદા રદી૦ કે પાસ જાવ" ઇસકે બાદ હઝરત ઉમર રદી૦ ને ઝેલમેં દરજ કિયા હુવા ખત લિખા.

"શુરૂ કરતાહું મે સાથ નામ અલ્લાહકે જો રહેમાન ઓર રહીમહે. યે ખત હે મિન જાનિબ અબ્દુલ્લાહ ઉમર અમીરૂલ મોમેનીન બ જાનિબ ઉનકે આમીલ અબુ ઉબેદા આમિર બિન જરરાહ કે. પસ તહેકીક મે તાઅરીફ કરતાહું ઉસ અલ્લાહકી જીસકે સિવાયે કોઈ માઅબુદ નહીં ઓર દુરૂદ ભેજતાહું ઉસકે નબી હઝરત મોહમ્મદ સલ૦ પર. તેહકીક પહોંચા મેરેપાસ ખત તુમારા બદસ્તે કાસેદોંકે પસ ખુશ કિયા મુઝકો ઈસ ખબરને કે તુમકો દુશમનોં પર અલ્લાહ તઆલાને ફતેહ દી. લેકિન તુમને જો ઈરાદા કિયાહે જાનેકા ઉનકે શાહેરોંકી તરફ જો હલબ ઓર એનતાકીયેકે દરમીયાન હેં ઓર છોડ દેનેકા હલબકે લોગોંકો ઉનકે હાલપર પસ યે તો મેરી રાયે નહીં હે કે છોડદો ઉસ શખ્સકો જીસકા શેહેર ઓર ઈલાકા તુમને લે લીયાહે અગર તુમ બગેર કિલા ફતેહ કરનેકે ઓર તરફ ચલે જાવગેતો યે બુરી મિસાલ કાયમ હોગી. યે ખબર તમામ મુલકમે ફેલજાયગી કે તુમ હલબકે કીલેપર કાદિર ન હોસકે ઈસમે તુમારી સુબકી હોગી

હાકિમે હલબકી બડી ઈઝઝત ઓર નામવરી હોગી. જાબજા ઉસકી તાઅરીફ હોગી ઓર દુસરે શેહેરભી ઈસકી પયરવી કરનેકી ખુશી કરીંગે ઓર તુમકો હરજગા મુશકિલકા સામના હોગા. રૂમીયોંકો તુમપર જુરાઅત પયદા હો જાયગી ઓર વહાંકે હાકિમ આપસમે તુમારે મુતઅલ્લિક મશવિરા ભી કરીંગે ઓર લશકર એકજા કરકે તુમારા મુકાબિલા કરીંગે ઈસલિયે તુમ કિલએ હલબકા મુહાસિરા છોડદેનેસે પરહેઝ કરો ઓર બરાબર ઇસકો ઘેરે રહો. જબ તકકે અલ્લાહ તઆલા હુકમ કરે ઓર વો બહેતરીન હે હુકમ કરનેવાલા. તુમ અપને લશકરકો ઈર્દ ગિરદ ફેલાવ ઓર આસ પાસકે ઇલાકોંમેં થોડા થોડા લશકર ભેજતે રહો. જો શખ્સ તુમસે મુસાલિહા કરેં ઉનકે સાથ સુલેહ કરો ઓર જો તુમારે સાથ સલામતી ઈખતિયાર કરેં તુમભી ઉનકે સાથ સલામત રવી કરો ઓર અલ્લાહ તઆલાસે હરવકત ડરતે રહો. રવાના કિયે હેં તુમારી તરફ સવારાને યમન ઓર હઝરમુત જીનમેં કુછ ગુલામ ભી હેં મગર લડાઇમેં બડે બહાદુર હેં ઉન્હોંને અલ્લાહકી રાહમેં જાન ખરચ કરનેકા મુસમમ ઇરાદા કિયા હુવા હે. ઈસી તરાહ ઈનશાઅલ્લાહ તુમકો બરાબર કુમક પહોંચતી રહેગી. સલામતી ઓર રહેમત હો અલ્લાહ કી તુમપર ઓર તમામ મુસલમાનોંપર.”

અબદુલ્લા બિન કરત રહી૦ ઓર જાઅદ બીન જીરાન

રદી૦ એહલે યમન ઓર હઝરતમુતકે હમરાહ શામકી તરફ રવાના હુવે. રાસ્તેમે એહલે યમન અબદુલ્લા બિન કરત રદી૦ કે સાથ બાતેં કરતે જાતેથે ઓર ઉનસે એહલે અરબકી ફુતુહાતકા હાલ પુછતે જાતેથે, આખર ઉન્હોંને પુછા–

“ ઇસ વકત લશકરે ઈસલામ કિસ જગાહે ઓર કયા કર રહા હે ? ” અબદુલ્લા રદી૦ ને જવાબ દિયા. “ આજકલ એહલે ઈસલામ હલબકે કિલેકા મુહાસિરા કિયે હુવેહેં. ઇસ મુહાસિરેકો ચંદ માહસે ઝિયાદા અરસા ગુઝર ગયા હે મગર કિલા ફતેહ હોનેમેં નહીં આતા કિલેકા હાકિમ યુકન્ના નામીહે જો બડા ચાલાક ઓર હોશીયાર હે. ઇસને હમકો અઝહદ દિક કર રખાહે કભી વો રાતકો હમપર ઉતર આતાહે ઓર બે ખબરીમે હમારે આદમી કતલ કર દેતાહે, કભી હમારે રસદ લાનેવાલોં પર ચુપકેસે હમલા કર દેતાહે ઓર હમારા માલો અસબાબ લુટ લેતાહે, કભી કિલેસે પત્થર ઓર તીર બરસાતાહે કભી હમકો ગાફિલ પાકર હમારે આદમી ગિરફતાર કર લે જાતાહે ઓર ઉનકો કિલેકી ફસીલ પર ખડા કરકે હમારે સામને કત્લ કર દેતા હે. હમને બોહતેરા ઉસકો તંગ કિયા હે. ઉસકે સિપાહી કત્લ કિયેહેં મગર વો અયસા દિલેર ઓર ચાલાક હે કે હમારી કુછ પરવા નહીં કરતા જંગે યરમુકકે બાદ હમને અયસા મનચલા ફમી કોઈ નહીં દેખા પસ હમ આજકલ અયસે મખમસેમેં ફંસે હુવેહેં ”

અબદુલ્લા બિન કરત રદી૦ જબ ઝીકર કર રહેથે તો સુનને વાલોંમેં એક શખ્સ બનીઝરીફ મલુકે કન્દાકા ગુલામથા જીસ્કા નામ વામિસ રદી૦ થા ઓર કુનનીયત ઉસકી અબુલ હોલ થી. યે શખ્સ બડા કદ્દાવર ઓર તનુમંદ થા. ઉસકી ગરદન મોટી ઓર છોટી થી. રંગ સિયાહ થા ઓર બિલકુલ એક હાથીકી માનિન્દ દિખાઈ દેતા થા ઘોડેપર ચઢતા તો પાઉં ઝમીનપર પહોંચતે થે. વો નામી શેહસવાર ઓર મશહુર જંગજુથા. ઓર યમન ઓર હઝરમુતકે ઈલાકોંમેં તમામ લોગ ઉસકી શુજાઅત કી તાઅરીફ કરતે થે ઓર બડી ઇઝઝતકી નિગાહસે દેખતે થે. બલકે અપની મજલિસોંમે તાઅજ્જુબકે સાથ ઉસકા ઝિકર કરતેથે ઓર ઉસકે કારનામે સુનકર હયરાન હુવા કરતેથે. કદો કામતમે તો વો બઙ્ઞા થાહી મગર દીલેરી ઓર બહાદુરીમે ભી અપને તમામ ઈલાકેમે અપના નઝીર નહી રખતા થા.

જબ રાસ્તેમેં **અબદુલ્લા** રદી૦કી ઝબાની **વામિસ** રદી૦ને ચુકન્નાકા હાલ સુના તો વો સખ્ત જોશમેં આયા ઓર **અબદુલ્લા** બિન કરત રદી૦કો કેહને લગા.

"અય બિરાદરે અરબી! ખુશ હોકે મેં લશકરે ઈસ-લામમેં શામિલ હોને જાતા હું. અલ્લાહને ચાહા તો મે ચુકન્નાકો જીસ્કી તુમ ઈતની તારીફ કરતે હો અયસા ખ્વાર

ઓર ઝલીલ કરૂંગા કે ઉમર ભર યાદ રખેગા." અબદુલ્લા રદી૦ને ઇસકી તરફ દેખકર તાઅજજુબસે કહા.

" અય હુબશકે બેટે ! તુને બડી ડીંગ ચલાઈ હે ઓર તકબ્બુરકા કલમા કહા હે મગર યાદ રખકે જીસ રૂમી સવારને હમકો તંગ કિયા હે વો તુઝસે ઝલીલ ન હોગા. યું મોહુમ ઉમ્મીદ ન બાંધ જબ તુ હલબ મે પહોંચકર ઉસકે હાલાત સુનેગા તો ફિર તુઝકો મેરી બાતકી કદર માલુમ હોગી. જરીસે જરી અરબ ઓર અમીરસે અમીર મુસલમાન વહાં મોજુદ હેં મગર ઉસકા કુછ બિગાડ નહીં સકતે વો જુંકા તું ખમ ઠોકકર મુકાબિલ ખડા હે. વો અયસે બાપકા બેટા હે જીસને ઝબરદસ્તી હલબકા તમામ ઇલાકા કયસરે રૂમકે હાથસે છીનકર અપને કબઝેમેં કર લિયા ઓર કયસરે રૂમને બજાયે ઇસ પર ફોજ કશી કરનેકે ઇસિકો હલબકે ઇલાકેકા રઈસ તસલીમ કર લિયા. ઉસકા બેટા યુકન્ના હુ બહુ અપને બાપકી માનિન્દ હે તુમ એક ગુલામ હોકર ઉસસે કયોંકર ઓહોદ બરા હો સકોગે."

વાસિલ અબુલ હોલ રદી૦ યે તકરીર સુનકર જોશમે આગયા ઓર કહેને લગા.

" અય બિરાદર ! તુમને મુઝકો હકીર સમજા ઓર મેરી કદર નહી જાની, મેરે હમરાહીયોંસે પુછો કે મે કીતની

કીમતકાહું. મુસલમાન હોનેસે પહેલે મેને તમામ ઈલાકેમે હલચલ મચાદીથી મેરે નામસે લોગ કાંપતેથે મેને જમાઅતોંકી જમાઅતેં ભગાદીહેં, લશકર મુનતશિર કર દિયેહેં, દાયેં બાયેં તાખ્તો તારાજકી હે, સેંકડો જવાનોંકો કત્લ કર ડાલા હે, કઈ ગાંઉં ઉજાડ કરદીયે હેં, કિસીને મારે ડરકે મેરા પીછા નહીં કિયા, કિસીકો મુજસે બાઝ પુર્સ કરનેકી જુરાઅત નહીં પડી કોઈ મેરા દામનગીર નહીં હુવા સબ મુજસે ડરતેથે. અગરમે ઈસવકત મુસલમાન ન હોતા ઓર મુજકો અલ્લાહકા ડર ન હોતાતો મે ઇસી વકત તુમ્હેં ઈસ હિકારતકા મઝા ચખા દેતા”

અબદુલ્લા બિન કરત રદી○ વામિસ અબુલ હોલ રદી○કી ઇસ દિલેરાના ગુફતુગુ સુનકર ચુપ હો ગયા. વામિસ રદી○ કે હમરાહીયોંને અબદુલ્લા રદી○ કો કહા.

“ વામિસ જો કુછ કહેતાહે બિલકુલ સચહે બિલાશુબ્હા વો બડા ઝોર આવર ઓર દિલેર હે ઓર ઉસકે હયરત અંગેઝ કારનામે લોગોંકી ઝબાનપર હિકઝહેં. મયદાને જંગમે કભી અપને હરીફકો ઉસને ઝિન્દા નહીં છોડા ઓર કભી કિસી ભાગતે હુવેકો ઝિન્દા જાને નહીં દિયા. હમકો ઉમ્મીદ હે કે વામિસ રદી○ કે પહોંચતેહી લશકરે ઈસલામકો બડી તકવીયત હાસલ હોગી ”

ઇસ પર ગુફતુગુ ખતમ હુઇ ઓર એહલે યમન જલ્દ જલ્દ મનઝીલેં તય કરતે હુવે લશકરે ઇસલામકે કરીબ પહોંચે ઓર લશકરે ઇસલામકો દેખતેહી અલ્લાહો અકબરકા નાઅરા બલંદ કિયા. લશકરે ઇસલામનેભી ચારોં તરફસે ખુશીકા નાઅરા બલંદ કિયા. લશકરકે આમદકી ખબર સુનકર હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ ઉનકે ઇસતિકબાલ કો નિકલે ઓર ઉનકા ખેર મકદમ કિયા. એહલે યમન વ હઝરત મુત અપને અપને કબીલેકે લોગોંમેં જો ઇનકે કરાબતીથે જા મિલે ઓર ઉનકે પાસ ફરોકશ હુવે. વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ કબીલએ બની ઝરીફ કન્દાકે પાસ ઠેરઃ, જીનકા વો ગુલામ મશહુર થા.

દિનભરતો લશકરમે અમનો અમાન રહા જબ રાત હુઇતો નમાઝકે બાદ હર ગિરોહકે કુછ આદમી સોગયે ઓર કુછ આદમી અપને અપને ગિરોહકે ગિર્દ પહેરા દેને લગે. વામિસ રદી૦ ને જો બની ઝરીફકો ઇસ ઘભરાહટમે દેખાતો ઉસને એક આદમીસે પુછા.

" તુમારા લશકર કિલેકા મુહાસિરા કિયે હુવેહે, લશકરકે ગિર્દ પહેરા મુકર્રર હે, કોઈ મુખાલિફ તુમારે સામને નહીં ફીર તુમકો કિસ બાતકા ખોફહે ઓર યે ઘભરાહટ ઓર બે આરામી કયસી હે ? " યે સુનકર ઉસ શખ્સને જવાબ દિયા.

" અય વામિસ રદી૦ તુમકો માલુમ નહીં કે ઈસ કિલેકા હાકિમ બડા મુતફન્ની હે. વો દિનકો હમારે મુકાબિલે પર નહીં આતા મગર રાતકો હમેં ગાફિલ પાકર હમપર હમલા કરદેતાહે ઇસલિયે હમ અપની હિફાઝત આપ કર રહે હે વો અયસા બા ખબર હે કે હમમેસે જો ગીરોહ ગાફિલ હોતાહે ઉસપર શેરકી તરાહ ઘાતસે નિકલકર આ પડતા હે " યે સુનકર વામિસ રદી૦ ને કહા

" જબ કિલેકે દરવાઝે ઓર રાસ્તે રૂકે હુવેહેં તો વો ફિર આસમાનસે આ પડતા હે ? " ઉસને જવાબ દીયા.

" ઈસ કિલેમે કોઇ પોશીદ રાસ્તા હે જીસકી કિસીકો ખબર નહીં વો ઇસ રાસ્તેસે નિકલ આતાહે એ:ર હમકો બેચેનીમે ડાલ દેતાહે "

યે બાતેં હો રહીથીં કે એક કનારેસે શોરો ગુલકી આવાઝ આઇ જીસકો સુનકર ઉસ શખ્સને વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ સે કહા.

" અય અબુલ હોલ ! અબ અપને કાનોંસે સુનલો ? દુશમન હમારે કિસી ગિરોહ પર આપડે હેં "

યે સુનતેહી અબુલ હોલ રદી૦ ને અપની તલવાર ખીંચલી ઓરઢાલ કાંધેપર ડાલકર જહાંસે શોરો ગુલકી આવાઝ સુનાઇ દેતીથી ઉસ તરફ દોડા ગયા. ઉસકે

હમરાહી ભી ઉસકે પીછે હુવે. વામિસ અબુલ હોલ રદી૰ જાતેહી શેરકી તરાફ ગરજા ઓર પુકારાકે–

“ મેં હું વામિસ અબુલ હોલ ! તુમારી જાન ખાને આયા હું ”

રૂમી ઈસકા નાઅરા સુનકર દહેશત ખા ગયે ઓર કિલેકી તરફ ભાગે મગર વામિસ અબુલ હોલ રદી૰ ઓર ઉસકે હમરાહીયોંને ઉનકા પીછા કિયા ઓર ઉનકો મારતે મારતે કિલેકે દરવાઝે તક છોડ આયે. રૂમીયોંમે સો દોસોકો વામિસ રદી૰ને મારડાલા. વામિસ અબુલ હોલ રદી૰ શાયદ કિલેકે અનદર ઘુસ જાતા મગર હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૰ કા એક સવાર ઉસકે પાસ પહોંચા ઓર ઉસને વામિસ અબુલ હોલ રદી૰ કો કહા–

“ સરદારકા હુકમ હેકે તુમ સબ વાપિસ આજાવ ઓર અપને આપકો હલાકત મે મત ડાલો. ”

વામિસ અબુલ હોલ રદી૰ ઓર ઉસકે હમરાહી યે સુનકર વાપિસ આગયે. જબ સુબેહકી નમાઝસે ફારિગ હુવે તો હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૰ને રાતકે હમલેકા ઝિકર કિયા ઓર પુછા.

“ વો કોન ગિરોહથા જીસને તારીકીમે રૂમીયોંકા

તઆકુબ કિયા ” યે સુનકર સુરાકા બિન મકરબ રદી૦ ને જો કન્દા કોમકા રઈસથા આગે બઢકર જવાબ દિયા.

“ કલ રાત રૂમીયોં કો કતલ કરને વાલે હમારે ભાઈ ઝરીફ થે જો કલહી યહાં વારિદ હુવે હેં. ઉનકે હમરાહ વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ થા જીસને યે કારે નુમાયાં કિયાહે.” હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ ને પુછા.

“વામિસ અબુલ હોલ કોનહે ? ” સુરાકાને જવાબ દિયા:—

“ વો બની ઝરીફકા ગુલામહે મગર બડા શાહેઝોર ઓર બહાદુર હે ” અબુ ઉબેદા રદી૦ ને ફરમાયા.

“ એક ગુલામસે અયસા હયરત નાક કામ વાકઇ તાઅજ્જુબ ખેઝ હે ” યે સુનકર હઝરત ખાલિદ રદી૦ ને કહા.

“ બિલા શુબ્હા, વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ હયરત નાક કામ કરતા હે. મુઝકો એક શખ્સને ઉસકે હયરત નાક કારનામે સુનાયેથે. બિલા શુબ્હા વો બડા જરી ઓર શુજાઅ હે ઓર એહલે યમન ઉસકી અઝહદ કદર કરતે હેં વો અકેલા એક લશકરકા મુકાબિલા કર સકતાહે. યે રૂમી સિપાહી ઈસકે આગે કયાથે ? અગર આપ ઇસકો વાપિસ ન બુલાલેતે તો અજબ નહીં વો રૂમીયોંકે પીછે કિલેમે ઘુસ જાતા ” યે સુનકર હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ બોહોત ખુશ હુવે ઓર ફરમાયા.

" ઉસકો મેરે સામને બુલા ભેજો તાકે મે ઉસકો દેખું ઓર ઉસકે સાથ બાતચીત કરૂં "

ફોરન વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ કો બુલાયા ગયા ઓર વો હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ કી ખિદમતમેં હાઝિર હુવા હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ ને ઉસકો શાબાશી દી ઓર કહા.

" અય અબુલ હોલ ! મેંને તુમારી શુજાઅતકી બડી તારીફ સુનીહે ઓર તુમ બડે બડે માઅરીકોંમે રહે હો ઈસલિયે ઈસ કિલેકે ફતેહ કરનેકી કોઈ તદબીર તુમારે ઝેહેનમેં આયેતો મુઝે બતાવ " ઈસકે જવાબમે વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ ને કહા.

" અય સરદાર ! કિલા ફતેહ કરનેકી કોઇ ઓર તજવીઝ નહીં હો સકતી સિવાય ઈસકે કે હમમેસે કોઈ શખ્સ કિલેકે અનદર જાયે ઓર કિલેકા દરવાઝા ખોલદે " હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ ને યે તદબીર સુનકર ફરમાયા.

" કિલે તક પહોંચના સખ્ત મુશકિલ હે ઇસી મુશકિલને હમકો યહાં ઠયરા રખાહે. જબ હમ કિલેકે નઝદીક જાતેહેં તો કિલેવાલે હમપર પત્થર બરસાતેહેં. હમકો મજબુરન વાપિસ આના પડતાહે. દુશમન નિકલતે નહીં કે હમ ઉનકા મુકાબિલા કરકે ઉનપર ગાલિબ આયે "

વામિસ રદી૦ને જવાબમે અર્ઝકી.

" અગર આપ મુઝપર ભરોસા કરેં ઓર તીસ જાંબાઝ જવાન મેરે હમરાહ કરદેં તો મે કિસી તરેહ કિલેકે અંદર પહોંચનેકી કોશીશ કરૂંગા." યે સુનકર હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ ઓર ઉનકે હમરાહી મુતઅજ્જીબ હુવે ઓર અબુ ઉબેદા રદી૦ ને ફરમાયા.

" મેરી સમઝમે યે બાત નહીં આતીકે તુમ કિસ તરાહ તીસ આદમીયોં કે સાથ કિલેમે દાખિલ હો સકોગે જબકે હમ ઇતને બડે લશકરકે સાથ કુછ ન કર સકે " વામિક્ર અબુલ હોલ રદી૦ ને જવાબ દિયા.

" આપ રોઝે રોશનમે યે કોશીશ કરતે હેં ઓર મે રાતકી તારીકીમે યે કોશોશ કરૂંગા. આપ મુઝસે ઓર કુછ ન પુછેં સિર્ફ તીસ આદમી મેરે હમરાહ કરદેં " હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ ને ફરમાયા.

" મુઝે તુમપર પુરા ભરોસા હે. કયોંકે જો શખ્સ એહલે ઇસલામકા ખેર ખ્વાહ હો ઉસપર મે પુરા એતેબાર કરતાહું. તુમ તીસ આદમી લેલો ઓર જીસ તરાહ ચાહો કરો. "

હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ ને ઇતના ફરમાકર ઉસી વકત તીસ જાંબાઝ આદમી અબુલ હોલ રદી૦ કે હમરાહ કર દિયે ઓર ઉનકો કહા કે—

"વાબિસા રદી૦ કો મેને તુમપર સરદાર મુકરર કિયા હે, ઇસકે એહકામકી તાઅમીલ બિલા ચુનો ચરા કરના ઓર ઇસ બાતસે બુરા ન મનાના કે મેને અરબ કે શરીફોં પર એક ગુલામ કો સરદાર મુકરર કિયા હે. અવ્વલતો ઇસલામમે ઇસ બાતકી કોઇ તમીઝ નહીં લેકિન તુમારી તસલ્લી કે લિયે મે તુમકો યાદ દિલાત્તાહું કે જબ આંહઝરત સલ૦ કે એલચી કો બની ગસ્સાનને શામકી સરહદ પર કતલ કર દિયા તો આં હઝરત સલ૦ ને તીન હઝાર જવાન શામકી સરહદ પર લડાઇ કે લિયે રવાના કિયેથે જીનમે બડે બડે નામી ઓર ખાનદાની શરીફ અરબ થે હત્તા કે ખુદ આંહઝરત સલ૦ કે ચચેરે ભાઇ જાઅફરે તઇયાર બિન અબી તાલિબ રદી૦ ભી ઉનમે મોજુદથે મગર ઇન સબપર આપને અપને ગુલામ ઝયદ બિન હારિસ રદી૦ કો સરદાર મુકરર કિયાથા એર હુકમ દિયાથા કે અગર ઝયદ બિન હારિસ રદી૦ શહીદ હો જાયે તો ઉનકી જગે જાઅફરે તઇયાર રદી૦ સરદાર મુકરર હોં અગર વોભી શહીદ હો જાયે તો ફિર અબદુલ્લા બિન રવાહા રદી૦ સરદારે લશકર તસલીમ કિયે જાયેં અગર વોભી શહીદ હો જાયે તો ફિર લશકરે ઇસલામ અપની મરઝીસે કિસીકો સરદાર મુનતખિબ કર લે. ચુનાંચે અયસાહી હુવા કે મુતા મકામમેં એહલે ઇસલામકા મુકાબિલા બની ગસ્સાન ઓર રૂમી લશકરસે જો તેઅદાદમેં બોહોત થા હુવા. ઝયદ બિન હારિસ રદી૦ શહીદ

હુવે. ફિર જાઅફરે તઈયાર રદી૦ હુવે ફિર અબ્દુલ્લા બિન રવાહા રદી૦ શહીદ હુવે. આખિર લશકરીયોંને ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ કો સરદાર મુનતખિબ કિયે. ખાલિદ રદી૦ ને બડી જાંફેશાનીસે લશકરે ઈસલામકો દુશમનોંસે બચાયા ઓર બડી તાઅરીફકે સાથ મદીને મુનવ્વરા વાપિસ આયે ઉસ વકત આં હઝરત સલ૦ ને ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ કો સયફુલ્લાહકા ખિતાબ ઈનાયત ફરમાયા. ફિર આં હઝરત સલ૦ ને ઝયદ બિન હારિસ રદી૦ કે બેટે અસામા રદી૦ કો લશકરકા સરદાર મુકરર કરકે શામકી સરહદ પર જાનેકા હુકમ દિયા. અસામા રદી૦ અભી રવાના નહીં હુવાથા કે આં હઝરત સલ૦ ને વફાત પાઇ. સહાબા રદી૦ ને ખલીફએ અવ્વલ હઝરત અબાબકર રદી૦ કો કહાકે " અસામા રદી૦ ઓર ઉસકે લશકરકો રોકલિયા જાયે ઓર મદીનેકી હિફાઝત કે લિયે રખ લિયા જાયે " મગર હઝરત અબાબકર સિદદીક રદી૦ ને કહા કે " જીસ લશકરકો પયગમબરે ખુદા સલ૦ ને શામકી સરહદ પર જાનેકા હુકમ દીયાહે ઉસકો મે રોકના નહીં ચાહતા " હાલાંકે હાલત ખતરનાકથી મગર ખલીફએ અવ્વલ રદી૦ ને આંહઝરત સલ૦ કે હુકમકી પુરી તાઅમીલકી. ઈસ લશકરમે ખુદ હઝરત ઉમર રદી૦ ભી અસામા રદી૦ કે માતેહત મોજુદથે આખિર હઝરત ઉમર રદી૦ ને ખલીફએ અવ્વલ હઝરત અબાબકર સિદદીક રદી૦ કો કહાકે " અગર ઈસ લશકરકો

ગુરરહી સરહદ પર ભેજના ચાહતેહો તો કમ અઝ કમ ઈસકા સરદાર તબદીલ કરો ઓર કેસી ઓર કાબિલ રઈસ અરબકો ઈસપર મામુર કરો ” ખલીફએ અવ્વલ હઝરત અબાબકર રદી૦ યે સુનકર હઝરત ઉમર રદી૦ પર સખ્ત નારાઝ હુવે ઓર ફરમાને લગે કે ” અય બેટે ખત્તાબ કે કયા તુ મુઝે ઉસ શખ્સકો માઅઝુલ કરનેકી તહેરીક કરતાહે જીસકો ખુદ હઝરત રસુલે ખુદા સલ૦ ને ઇસ લશકર પર સરદાર મુકરર કિયાહે.“ યે સુનકર હઝરત ઉમર રદી૦ દમ બખુદ રહે ગયે. ફિર ખલીફએ અવ્વલ રદી૦ ને અસામા રદી૦ કો બુલાયા ઓર ઉસકો કહાકે “ તુમકો ખુદ રસુલે ખુદા સલ૦ ને ઇસ લશકરકા સરદાર મુકરર કિયાથા ઇસ લિયે મે ભી તુમારી ઇઝઝત કરતાહું ઓર તુમસે દરખ્વાસ્ત કરતાહું કે અહેલે લશકરમેસે હઝરત ઉમર રદી૦કો ઇજાઝત દોકે વો બજાયે તુમારે હમરાહ સરહદ પર જાને કે મેરેપાસ રહેં ઓર હમકો અપને મશવિરેસે ખિલાફત કે કારોબારમેં ઈમદાદ દેતે રહેં ” અસામા રદી૦ ને બખુશી ઇજાઝત દેદી ઓર આપ લશકરકે સાથ સરહદકી તરફ રવાના હુવા. યે તમામ બાતેં મેને ઈસલિયે તુમકો યાદ દિલાઇહેં કે તુમ ઇસ બાતસે મલુલ ન હોકે મેને વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ કો તુમપર સરદાર મુકરર કિયા હે. મેં સચ કહેતા હું કે અગર લશકરે ઈસલામકી અમારતકા બોઝ મેરે દોશ

પર ન હોતા તો મેં ખુદ વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ કી માતેહતીમેં ઉસકે હમરાહ જાતા "

હઝરત અબુ ઉબેદા બિન જર્રાહ રદી૦ કી યે તુલો-તવીલ તકરીર સુનકર ઉન સબકે દિલ ખુશીસે ભર ગયે ઓર કેહને લગે—

"અય સરદાર! અગર આપ કિસી ગૈર મુસલિમકો ભી હમારે ઉપર સરદાર મુકર્રર કર દેં તો ભી હમ બિલા ચુનો ચરા આપકે હુકમકી તાઅમીલ કરીંગે ઓર ઉસ સરદારકી દિલો જાનસે ઈતાઅત કરીંગે. હમ સબ મિલકર વામિસ અબુલ હોલ રદી૦કો અપના સરદાર મુકર્રર કરતે હેં ઓર ઉસકે હુકમપર અપની જાન દેનેપર તઈયાર હેં."

યે સુનકર વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ને ઉનકા શુકરિયા અદા કિયા ઓર હઝરત અબુ ઉબેદા બિન જર્રાહ રદી૦કો કહા—

"લશકરકા કેમ્પ યહાંસે ઉઠાકર તીન ફરસંગપર પહોંચાયેં ઓર એક હઝાર સવારકો એક સરદારકી માતેહત હરાકત તઈયાર રખેં. જબ મેં ઈતતિલાઅ દું ઉસી વકત વો હઝાર સવાર કિલેકી તરફ આયેં ઓર જીસ દરવાઝેપર અલ્લાહો અકબરકી આવાઝ સુનેં ઉસ તરફ રૂખ કરેં ઓર જલ્દ કિલેમેં દાખિલ હોકર હમસે મિલ જાયેં. હમ ઉસ

વકત ખતરનાક હાલતમેં હોંગે મગર અલ્લાહને ચાહા તો મૈ ઉસ વકત તક ઝિન્દા હોઉંગા. જબ તકકે અરબ સવાર કિલેમે દાખિલ હો જાયેં. ઇસસે આગે મઆમલા સાફ હે ઓર ઇસ હઝાર સવારકી હિમ્મત ઓર જુરઅતપર ફતેહ વ શિકસ્ત મુનહુસિર હે મેં અલ્લાહ તઆલાકી તવફીકસે કિલેમે ઇન્હેં દાખિલ કર દુંગા."

વામિસ અબુલ હોલ રદી૦કી યે જાં નિસારી ઓર જાંબાઝી દેખકર અબુ ઉબેદા રદી૦ કે દિલમે રિકકત પયદા હો ગઇ ઓર આપ ચશ્મે પુરઆબ હોકર કહેને લગે.

"બેશક અયસે લોગ હેં જીન્હોંને અલ્લાહ તઆલા કી રઝામંદી હાસલ કી હે ઓર ઉનકી નેઅમતોંકા અપને આપકો મુસતહક બનાયા હે."

ફિર ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦કો મુખાતિબ કરકે ફરમાયા. "અય અબા સુલેમાન! ઇસ હઝાર સવારપર તુમ સરદાર બનો ઓર ઉનકો લેકર કિલેમે જાવ અલ્લાહને ચાહા તો સિર્ફ તુમારે નામસે દુશમન કાંપ જાઇંગે મગર ઇસ બાતકા ઝુરૂર ખ્યાલ રખના કે જબ દુશમન અમાન માંગે તો ફિલફોર ઉનકો અમાન દેના ઓર તલવાર નિયામમેં કર લેના."

યે ફરમાકર હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ને ઉસ વકત લશકરકો કુચકા હુકમ દિયા. યે ખબર આમ તોરપર મશહુર હો ગઈ કે એહલે અરબને તંગ આકર કિલેકા મુહાસિરા છોડ દિયા હે ઓર કિસી તરફકા અઝમ કર લિયા હે. કિલે વાલોંને જો લશકરે ઇસલામકો હટતે દેખા તો ઉન્હોંને યુકન્નાકો કહા કે–

“અય સરદાર! હમકો ઇજાઝત દો કે હમ એહલે અરબપર હમલા કરેં ઓર ઉનકા માલો અસબાબ લુટ લાયેં.” યુકન્નાને કહા કે—

“તુમ બેવકુફ હો ઓર એહલે અરબકો નહીં જાનતે. એહલે અરબકા ખુલે મયદાનમે મુકાબિલા નહીં હો સકતા. હમને ઇતના મુકાબિલા સિર્ફ કિલેકી બદોલત કિયા હે વરના વો કબકા હમકો નેસ્તો નાબુદ કર દેતે. તુમ કિલેકે દરવાઝે બ દસ્તુર બંદ રખો ઓર ઇતનાભી ગનીમત સમઝો કે ઇસ બલાસે હમકો નજાત મિલી. આજ તુમ સબ ખુશી મનાવ ઓર ખુબ ખાવ. મગર કિલેકે બાહર કોઈ ન જાયે ઓર દરવાઝે બદસ્તુર બંદ રખો જબતકકે મેં હુકમ ન દું.”

ઉસ તરફ વાસિસ અબુલ હોલ રદી૦ અપને હમરાહીયોંકો લેકર એક ઘાટીકી તરફ ચલા ગયા ઓર ઉનકો કહા “દિન યહાં બસર કરો જબ તમામમે તારીકી હો જાયગી તો કિલેકી તરફ ચલીંગે.”

વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ને દો આદમીયોંકો ઉસી વકત અબુ ઉબેદા રદી૦ કી તરફ યે પયગામ દેકર ભેજાકે " એક હઝાર સવારકા દસ્તા સુબેહ હોનેસે પહેલે કિલે તક પહોં ચ જાયે ઓર બાકી લશકર ઉનકે બાદ આ જાયે " ફિર અઠાઇસ જવાનોંકો લેકર વામિસ રદી૦ છોટે બુરજકે નીચે પહોંચા ઓર ફસીલકા અનદાઝા કરકે કહેને લગા.

" મે કિલેકે તમામ બુરજોંકે નીચે ગયાહું સબ બુરજોં-સે મુઝકો આવાઝેં સુનાઇદીં મગર એક છોટાસા બુરજ બિલકુલ સુનસાનહે યાતો વહાં ચોકીદાર નહીં હેં ઓર યા ચોકીદાર હેંતો નીંન્દકેં મઝે લે રહેહેં. મુઝકો યકીન હે કે આજ કિલેવાલે ખુબ એશ કરતે હોંગે. ઇસ ગરઝસે મેને લશકરે ઇસલામકો મુહાસિરા ઉઠાનેકી તરગીબ દીહે. કિલેવાલે હમારી તરફસે અબ બિલકુલ મુતમઇનહેં અબ તુમ મેરે સાથ ચલો લેકિન ઇસ બાતકો યાદ રખોકે મઆમિલા બડા ખતરનાક હે ઓર જાનપર ખેલનેવાલી બાતહે. અગર કિસીકો જાન પ્યારીહોતો મેરે હમરાહ ન ચલે. કયોંકે એક આદમીકી બુઝદિલીસે બાઅઝ વકત તમામ કામ બિગડ જાતાહે" યે સુનકર સબને એક યકઝબાન હોકર કહા.

" હમમે કોઇ બુઝદિલ નહીં. હમ જાન દેનેપર તઇયાર હેં, જો કુછ હુકમ કરોગે હમ ઉસકી દિલોજાનસે તાઅમીલ કરીંગે "

જબ રાત હોગઈતો વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ ઇનકો હમરાહ લેકર કિલેકી તરફ ચલા ઓર કિલેસે કુછ ફાસલે પર ઉનકો ઠેરાકર આપ તનહા દબે પાઉં કિલેકે કરીબ પહોંચા ઓર તમામ કિલેકા ચક્કર લગા કર આપને હમરાહીયોંકે પાસ વાપિસ આકર કેહને લગા.

"યે ફસીલ સાત આદમીયોંકી લમ્બાઇકે કરીબ ઉંચી હે." યે કેહકર ઉસને ઇસપર સાત જવાન ચુને જો જીસ્મકે હલકે થે ઓર ઉનકો કહા—

"મેં નીચે ખડા હોતા હું, દુસરા આદમી મેરે દોશ પર પાઉં રખકર ખડા હો જાયે ઓર ફસીલકો હાથસે પકડ લે. ઉસકે ઉપર તીસરા ઓર ઉસકે ઉપર ચોથા, અલાહાઝલ કયાસ સાતવાં આદમી યે રસ્સા હમરાહ લે જાયે જબ વો ફસીલ કે કંગરોં તક પહોંચે તો કંગરે પકડકર ઉપર ચઢ જાયે ઓર રસ્સા નીચે લટકા દે ફિર હમ બારીબારી ઉપર આ જાઇંગે અગર બુરજમેં ચોકીદાર સોતે હો તો ઉનકો કતલ કર દે."

વામિસ રદી૦ નીચે ખડા હુવા દુસરા આદમી ઉસકે ઉપર ખડા હો ગયા. ઇસી તરાહ સાતવાં આદમી ફસીલકે કંગરોં તક પહોંચ ગયા ઓર કંગરોંકા સહારા લેકર ઉપર ચઢ ગયા. વહાં દો ચોકીદાર બદમસ્ત ઓર બેહોશ લેટે

હુવે થે ઉનકા કામ ઉસને તમામ કિયા. ઓર રસ્સા લટકા દિયા. દુસરે આદમીને રસ્સા પકડ લિયા ઓર પહેલેને ઉસકો ઉપર ખીંચ લિયા. ઈસી તરાહ સબ આદમી ઉપર ચઢ ગયે. વામિસ રદી૦ને ઉનકો કહા—

"તુમ સબ બુરજમે બેઠે રહો. અંધેરેમે તુમકો કોઈ ન દેખેગા ઓર મે દબે પાઉં ઝરા કિલેકી ખબર લાતા હું."

યે કેહકર વામિસ રદી૦ કિલેમે ગયા ઓર નઝર બચા કર ફિરતા રહા. એક આલીશાન મકાનસે બડી આવાઝેં નિકલ રહી થીં. વામિસ રદી૦ને ઉપર જાકર દેખા તો રૂમી ઝિયાફત કે મઝે ઉડાકર બદમસ્ત હો રહે થે. ઈસી તરાહ ફિરતા હુવા વો દરવાઝેકે કરીબ ગયા. વહાંભી પેહરેવાલે બેહોશ પડે થે. મગર દરવાઝા તો ઝનજીરોંસે બંદ થા. વામિસ રદી૦ યે હાલ દેખકર વાપિસ આયા ઓર અપને સાથીયોંકો કેહને લગા

"મતલા તો સાફ હે ઓર અલ્લાહ તઆલાને કામ તો આસાન કર દિયા હે સિરફ બાત યે હે કે હમારે હઝાર સવાર વકતપર પહોંચ જાયેં. ખ્વાહ હમ હલાક હો જાયેં મગર કિલા તો ફતેહ હો જાયગા. ઉનતીસ જાનોંકી કયા હકીકત હે જબકે ઇસલામકી ફતેહ હોતી હે. ઇતને તો રોઝ ચુકન્નાકે શબખુનમે મરતેહી થે. ઇસ વકત આપી

રાતકા વકત હે અગર હમ સુબેહતક ઈનતિઝાર કરે તો મુમકિન હે દરવાઝેકે ચોકીદાર બેદાર હો જાયે ઓર અગર હમ ઇસી વકત કિલેપર કબઝા કર લે તો લડાઇ શુરૂ હો જાયગી. માલુમ નહીં હમ સવારોંકે પહોંચને તક ઝિન્દા રહીંગે યા નહીં. અચ્છા જો ખુદાકો મનઝુર હો. કમઅઝકમ હમ અપના ફરઝતો અદા કર દેંગે. કોઈ યે તો ન કહેગા કે વામિસ અબુલહોલને અપને કામમે સુસ્તી કી. ચલો મેરે હમરાહ ચલો જાતેહી ચોકીદારોંકો તહેતેગ કરના શુરૂ કર દો.”

વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ અપને હમરાહીયોંકે સાથ દરવાઝેપર જા પહોંચા. પેશતર ચોકીદારોંપર હાથ સાફ કરનેકે ઉસને ચંદ આદમીયોંકો કહા કે “તુમ દરવાઝા ખોલદો ઓર હમ ઇન ચોકીદારોંકો કત્લ કરના શુરૂ કરતે હે.” જબ વામિસ અબુલહોલ રદી૦ને ચોકીદારોંકો કતલ કરના શુરૂ કિયા તો કઇ ઉનમેસે બેદાર હો ગયે ઓર ચીખને ચિલ્લાને લગે ઉનકી ચીખે સુનકર રૂમી બહાદુર લડને આયે. ઇતનેમે અબુલહોલ રદી૦ને અપને હમરાહીયોંકો દીવારકે સાથ દરવાઝેકી તરફ પુશ્ત કિયે હુવે ખડા કર દિયા થા ઓર ઉનકો તાકીદ કી કે દીવારકા સહારા હરગિઝ ન છોડના ઓર જો સામને આયે ઉસકો કતલ કરતે જાના દરવાઝેપર હમારા કબઝા બરાબર રહેગા ઓર દુશમન હમારે અકબમે ન આ સકીંગે.”

કિલેમે એક શોર મચ ગયા. યુકન્ના સીપાહીયોંકે સાથ મોકેપર પહોંચ ગયા. **વામિસ** અબુલ હોલ રદી૦ ઓર ઉસકે હમરાહી થોડે થે. ઇસ લિયે ઉનકે મુકાબિલેમે થોડે સિપાહી હો સકતે થે કયોંકે જગા તંગ થી જો આદમી આગે બઢતા ઉસકો કતલ કર દેતે. લડાઈ બડે ઝોર શોર સે હોતી રહી. **વામિસ** અબુલ હોલ રદી૦ ઓર ઉસકે હમરાહી ઝોર શોરસે અલ્લાહો અકબરકે નાઅરે બુલંદ કરતે રહે ઓર બરાબર દુશમનોંસે લડતે રહે. **વામિસ** અબુલ હોલ રદી૦કે હમરાહી અબ કતલ હોને લગે. સુબ્હ હોનેકે કરીબ થી કે **વામિસ** રદી૦કે આઠ હમરાહી શહીદ હો ગયે. મગર વામિસ રદી૦ બરાબર તલવાર ચલાયે જાતા થા. ગો ઝખ્મી હો રહા થા ઇતનેમે ઉનકી તકબીરકે જવાબમે બાહરસે તકબીરકા નાઅરા સુનાઈ દિયા. **વામિસ** રદી૦ ઓર ઉસકે હમરાહી બડે ખુશ હુવે ઓર શિદ્દત કે સાથ લડને લગે. કયોંકે ઉન્હોંને સમઝ લિયા કે અરબ સવાર આ પહોંચે હેં અગર વો સારે કતલ હો જાયેં તો કયા મુઝાયકા હે. ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ **વામિસ** રદી૦કી આવાઝ કે ઉપર કિલેકે અંદર દાખિલ હો ગયે ઓર રૂમીયોંકો પીછે હટા કર ઉનકો કતલ કરના શુરૂ કિયા. તમામ અરબ ઘોડોંસે ઉતરકર અંદર આ ઘુસે ઓર રૂમીયોંકો તલવારોં પર લે લિયા. યુકન્ના તો ફિલફૌર ખિસકકર **અપને મેહેલમે** જા પહોંચા ઓર ઉસકે હમરાહી ભી ખાલિદ રદી૦ની તલવારકી તાબ ન લાકર અલઅમાન

અલઅમાન પુકાર ઉઠે. ખાલિદ રદી૦ને ફોરન તલવાર નિયામમેં કર દી ઓર એહલે કિલેકો અમાન દેદી. વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ ઓર ઉસકે બાકી હમરાહી બચ ગયે મગર સબ ઝખ્મી થે. ખુદ વામિસ રદી૦કે જીસ્મપર સત્તર (૭૦) ઝખમ આયે થે મગર ખુદાકે ફઝલસે એક ઝખમ બી મુહલિક ન થા. વામિસ અબુલ હોલ રદી૦કી કદરો મનઝિલત લશકરે ઇસલામમેં બોહોત બઢ ગઈ ઓર ઉસકી શુજાઅત, જાંબાઝી ઓર જાંનિસારીકે સબ કાયલ હો ગયે.

હઝરત ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ને હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦કો ખબર દી કે "કિલા ફતેહ હો ગયા હે મગર યુકન્ના કહીં છુપ ગયા હે. એહલે કિલા સબ અમાન માંગતે હેં ઓર આપકી હિફાઝતમેં આનેપર રાઝી હેં" હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ યે ખુશખબરી સુન કર અલ્લાહ તઆલાકા શુકર બજા લાયે ઓર ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦કો કહેલા ભેજા.

"કિલ્લેમેં મુનાદી કર દો કે જો શખ્સ રાઝી ખુશીસે ઇસલામ કુબુલ કરેગા ઉસકે હુકુક એહલે અરબકે બરાબર સમઝે જાઇંગે ઓર જો શખ્સ ઈસલામ કુબુલ ન કરેગા મગર હમારી હિફાઝતમેં ખુશીસે આ જાયેગા ઉસકો હમ કોઈ દુખ ઓર ઇઝા ન દેંગે. ગો એહલે કિલા ઈસી લાયક હેં કે ઉનકે સાથ આઇને જંગકે મુતાબિક સુલુક કિયા જાયે ઓર ઉનકો અસીરીમેં લિયા જાયે મગર ઉનકો મોઆફી દી જાતી હે."

યે મુનાદી સુનતેહી બ્લેક હર બ્લેક લોગ કિલેસે નિકલ કર હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦કે પાસ આયે ઔર મઆફ્કિા શુકરિયા અદા કરને લગે. બોહતોં ને અપની રાઝી ખુશીસે ઇસલામ કુબુલ કિયા. ખુદ યુકન્ના ભી મુનાદી સુનકર હાથ બાંધે હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦કે સામને આયા ઔર મઆફી માંગ કર અરઝ કી—

" મે સચ્ચે દિલસે મુસલમાન હોતાહું, મુઝે ઈજાઝત દોકે મે લશકરે ઈસલામકે હમરાહ રહું ઔર જીતની તકલીફ મેને લશકરે ઇસલામકો દીહે ઉસસે ઝિયાદા ઉનકી હિમાયત ઔર તાઈદ કરૂં ઔર અલ્લાહ તઆલા ઔર ઉસકે રસુલ સલ૦ સે સરફરાઝી હાસલ કરૂં. મુઝકો કલક હો રહા હે કે મેને અપને ભાઈ યુહન્નાકો નાહક કતલ કિયા. વો સચ્ચાથા ઔર આપકે સાથ સુલેહ કરનેકી મુઝે સલાહ દેતાથા ઔર આપકે હુસંને સુલુકકી તાઅરીફ કરથાતા. જબ મેને આપકી મુનાદી સુનીકે આપ આઇને જંગકે મુતાબિક હમસે સુલુક ન કરીંગે બલકે હમકો મઆફી દેંગેતો મે ઉસી વકત ઇસલામકા કાયલ હો ગયા ઔર મેરે સીનેમે નુર ચમકા વરના અગર જો આંપકી જગે પર મે હોતા ઔર હમ ઈસી તરાહ આપકા કોઈ કિલ્લા ફતેહ કરતે તો અવ્વલતો તમામ કિલેવાલોંકો ખ્વાહ વો ચીખતે ચિલ્લાતે કત્લ કરતે વરના ઉનકો કેદ કરતે ઉનકા

માલ અસબાબ લુટ લેતે મગર આપકે હમરાહીયોંને જુંહી અમાનકી આવાઝ સુની, ઉસી વક્ત તલવાર નિયામમે કરલી. ઓર એક પયસેકી ચીઝ કો ભી હાથ નહીં લગાયા. કિસી ઓરત યા મર્દકો ઝરા અઝીયત નહીં દી બેશક અયસી સિફાત સચ્ચે ઓર બરહક નબી સલ૦ કે પયરવોંમેહી હો સકતી હે. અબમે ઈસલામકાહું ઓર મેરા જો કુછ હે ઈસ-લામકાહે મેને જો તકલીફે આપકો ઓર સબ અહેલે ઈસ લામકો દી હેં વો મુઝે મઆફ કીજીયે” યે સુનકર હઝરત અબુ ઉબેદઃ રદી૦ને ફરમાયા.

“ઇસલામકા ખાસ્સા યેહી હે કે જબ કોઇ દુશમન મઆફીકા ખ્વાસ્તગાર હો તો ઈસકો મોઆફી દી જાયે. કયોં કે અલ્લાહ તઆલાને મોઆફી દેનેવાલોંકા રૂતબા બડા બુલંદ કિયા હે. હમારે નબી અલયહિસ્સલા તો વસ્સલામને ઉસ ઓરતકો માફ કર દિયા થા જીસ્ને હઝરત હમઝા રદી૦ કો કત્લ કરાયા થા ઓર ઉસ હબશીકો ભી માફ કર દિયા થા જીસને હઝરત હમઝા રદી૦કો ઉસ ઓરતકી તેહરીકસે શહીદ કિયા થા. ફિર આપને ઉન તમામ એહલે મકકાકો જીન્હોંને આપકો સખ્તસે સખ્ત ઇઝાયેં દી થીં ફતેહ મકકાકે દિન બિલકુલ માફ કર દિયા હે. માફી, રેહેમ, હિલ્મ, બુર્દબારી, ખુલ્ક, સખાવત ઓર ઇનસાની હમદર્દી ઈસલામકી ખુસુસીયતેં હેં આયંદા તુમકોભી અયસાહી હોના પડેગા.

અય અબદુલ્લા ! (મુકન્નાકા ઇસલામી નામ) મેં તુમકો ખુશખબરી દેતાહું કે અગર તુમ ઇસલામકી ઇઆનત કરોગે તો અલ્લાહ તઆલા તુમારા મુઇન હોગા. સુનો ! મોમિન સાહિકકી ગિઝા વો હે જો ઉસકો મયસ્સર આયે ઓર લિબાસ ઉસકા ઇસ કદર હે જો ઉસકે જીસ્મકો ઢાંક રખે ઓર ઘર ઉસકા વો હે જહાં વો મોજુદ હો. તુમ ઇસ બાતસે દિલગીર ન હોના કે તુમને અપના મુલ્ક, ઝીનત, સરદારી, ઓર હુકુમતકો છોડ દિયા હે, કયું કે યે સબ ચીઝેં નેસ્ત હોને વાલી હેં બલકે તુમ ખુશ હોવ કે તુમ ઉસ ચીઝકો તલબ કરતે હો જો બાકી ઓર પાયદાર હે. દુનિયાકી નેઅમત જાતી રેહતી હે ઓર આકેબતકા સમરા હમેશા બાકી રેહતા હે. તુમ યકીન કરલો કે આજકે દિન તુમ ઉન ગુનાહોંસે અયસે પાક ઓર મબર્રા હો જયસે કે તુમ પયદાયશકે વકત થે. ઇસ બાતકો કભી ફરામોશ ન કરના કે દુનિયા મોમિનકા કેદખાના હે ઓર કબર ઉસકી ખ્વાબગાહ હે. તનહાઈ ઉસકી નિશીસ્તકી જગે હે, નસીહત ઓર પંદ કુબુલ કરના ઉસ્કા શગલ હે ઓર કુરઆન ઉસકી બાતચીત હે. અલ્લાહ તઆલા ઉસકો આરામ દેતા હે ઓર ખુદા ઉસકા રફીક હોતા હે. હિકમત ઉસકા કલામ હે. મટ્ટી ઉસકા સોના હે, પરહેઝગારી ઉસકા તોશા હે સબ્ર ઓર કિનાઅત ઉસ્કા શિઆર હે. અલ્લાહ તઆલાપર કામિલ

જારોસા ઉસકા ઈમાન હે, ઇબાદત ઉસકા પેશા હે ઓર બેહિશ્ત ઉસકા ઘર હે."

યુકન્ના, હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦કી ઝબાની યે પાકીઝા કલામ સુનકર અઝહદ મુતાઅસ્સર હુવા ઓર અલ્લાહ તઆલાસે દુઆએ મગફિરત માંગી. ઉસકા નામ અબદુલ્લા રખ્ખા ગયા ઓર વો અલ્લાહકે સચ્ચે બંદોંમેં શામિલ હો ગયા.

હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ને ઉસી વકત હઝરત ઉમર રદી૦કો હલબ ફતેહ હોનેકી ઓર યુકન્નાકે મુસલમાન હોનેકી ખબર ભેજ દી. ઓર વામિસ અબુલ હોલ રદી૦કી તદબીર, જવાંમરદી, જાંબાઝી, જાંનિસારી ઓર ઝખ્મી હોનેકા ભી મુફસ્સિલ હાલ લિખ દિયા. ઓર ઉસ વકત તક હલબમે કિયામ ફરમાયા કે જબ તક વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ ઓર ઉસકે હમરાહીયોંકે ઝખ્મ અચ્છે હો ગયે. ફિર સબ સરદારોં ઓર વામિસ અબુલ હોલ રદી૦કો બુલાકર ફરમાયા–

"અલ્લાહ તઆલાને કિલએ હલબકો હમારે લિયે ફતેહ કિયા. અબ તુમ મુઝે કિસ તરફ બઢનેકા મશવિરા દેતે હો?" સબને બિલ ઈતતિફાક યે અર્ઝકી—

"અબ એનતાકીયેકી તરફ ચલના ચાહીયે કયોંકે વો કયસરે રૂમકે એશીયાઈ ઇલાકેકા પાયતખ્ત હે ઓર બડા ઝુરૂરી મકામ હે. અગર એનતાકીયે પર હમારા કબઝા હો

ગયા તો રૂમીયોંકા ઝોર બિલકુલ ટુટ જાયગા ઓર તમામ શામકા ઇલાકા એહલે અરબકે ઝેરે નગીં હો જાયગા."

હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૰ને ઇસ તજવીઝકો પસંદ કિયાં ઓર કહા-"લશકર કુચકી તઇયારી કરે. રાસ્તેમે જો કિલે ઓર શેહેર આતે જાઇંગે ઉનપર કબઝા કરતે હુએ હમ એનતાકીયેપર હમલા કરીંગે ઓર અલ્લાહુ તઆલાને ચાહાતો ઉસકો ફતેહ કરીંગે."

બાબ ૩૮.

ફતેહ એનતાકીયા.

હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ હલબસે રવાના હોકર ઓર રાસ્તેમેં તમામ છોટે કીલોં ઓર શહેરોંકો ફતેહ કરતે હુવે એનતાકીયે કે કરીબ ગયે. વહાં ઉન્હોંને લશકરકો તકસીમ કરકે તીન હઝાર સવારપર સઈદ બિન ઝેદ રદી૦કો અફસર મુકર્રર કિયા ઓર ઉસકો એનતાકીયેકી તરફ બઢનેકા હુકમ દિયા. ઈસકે બાદ રાફેઅ બિન ઉમેરા રદી૦કો તીન હઝાર સવારોં પર સરદાર મુકર્રર કરકે ભેજા. ઈસકે બાદ તીન હઝાર સવાર માલિક ઉશતર રદી૦કી સરકરદગીમે રવાના કિયે. ઉનકે બાદ ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦કો લશકરે ઝહફકે સાથ રવાનગીકા હુકમ દિયા ઓર આપ બાકી માંદા લશકર ઓર અસબાબ વગેરા લેકર સબસે પીછે રવાના હુએ.

હરકુલ બાદશાહકો જો અભી તક એનતાકીયેમેં બયઠા હુવા ગમ ખા રહાથા ઓર જંગે યરમુકકે બાદ કોઈ ઓર લશકર એહલે અરબકે મુકાબિલે ભેજનેપર કાદિર ન હુવા થા બરાબર ખબરેં પહોંચ રહી થીં કે આજ ફુલાં શહેર પર એહલે અરબકા કબઝા હો ગયા, આજ ફુલાં કિલા એહલે

ઈસલામને ફતેહ કિયા. ખુસુસન બયતુલ મુકદદસપર એહલે ઈસલામકા કબઝા હો જાનેસે ઈસકોં સખ્ત સદમા પહોંચા થા મગર વો કુછ નહીં કર સકતા થા. એહલે અરબકી પેશ કદમીકો રોકને કે લિયે ઉસને અપની તરફસે બડી કોશીશ કીથી મગર વો સમનદરકા સેલાબ ઉસસે ન રૂક સકા. અબ વો એનતાકીયેમે એક બોહોત બડા લશકર લિયે ખામોશ પડા થા કે ઇસકો એહલે અરબકે એનતાકીયેપર હમલા કરનેકી ખબર પહોંચી. વો બોહોત ઘબરા ગયા ઓર અપને સરદારોંકો જમે કરકે કહા—

"એનતાકીયા શામકા આખરી શેહેર હે, જો એહલે અરબકે હાથસે અબતક મેહફુઝ હે અગર એહલે અરબકા એનતાકીયેપર કબઝા હો ગયા તો બસ ફિર તમામ મુલ્કે શામ એહલે અરબકે ઝેરે નગીં હો જાયગા ઓર રૂમી ઇક-તિદાર ખાકમે મિલ જાયગા. મેરી યે ખ્વાહીશ રહી હે કે એક દફા એહલે ઈસલામકો શિકસ્ત મિલે. મગર અજીબ બાત હે કે ઉન્હોંને એક શિકસ્ત ભી નહીં ખાઇ. ઉનકી તરકકીકી રવ ઇસ ઝોરસે ચઢતી જાતી હે કે ઉતરનેકા નામહી નહીં લેતી. ઇસ મોઆમિલેમેં મે સખ્ત હયરાન હું. મેરે બડે બડે નામી સરદાર ઓર બહાદુર સરદાર એહલે અરબકે હાથસે કતલ હુવે. મેરે લખોખા સીપાહી ઉનકી તલવારકે લુકમા હો ગયે હેં, હમેં ઇસ બાતકી સમઝ નહી આતી કે

ઇન અરબોંમે યે તાકત ઓર હિમ્મત કહાંસે આ ગઇ. ઉનકો હમ એક ઝઈફ કોમ સમઝતે થે બલકે દુનિયાકી બડી કોમોંમે વો કિસી શુમારમે ન થે. હર સાલ ઇનકે કબીલે નંગે ઓર ભુકે હમારે ઇલાકોંમે આતે થે ઓર હમ ઉન્હેં અપને હાં પનાહ દેતે થે. ઉન આબાદકારોંસે ભી અપને રેગસ્તાની ભાઇયોંકે મુકાબિલ કુછ નહી હો સકા. ઉનકો ભી ઈન જંગલી આદમીયોંને રૂમીયોંકે સાથ ચીર ફાડ ડાલા. મુઝે ઈસ કોમસે પીછા છુડાના મુશકિલ હો ગયા હે. ન વો કિસી લાલચમે આતે હેં ન કિસી રોબમે આતે હેં ન કિસીકા દબાવ માનતે હેં. બઢતે બઢતે એનતાકીયે તક આ પહોંચે હેં, બતાવ ઇનકો મગલુબ કરનેકી કયા તદબીર કરની ચાહીયે ?"

જબલા બિન એહમ ગસ્સાની જો યરમુકસે ઝિન્દા બચ કર અપને ચંદ હઝાર હમરાહીયોંકે સાથ એનતાકીયેમે પહોંચ ગયા થા. ઓર ઈસ વકત બાદશાહકે મુકરરબોંમે થા ઉઠા ઓર ઉસને કહા—

"અય બાદશાહ! મેરે ખ્યાલમે ઇન અરબોંકે ગલબે કી વજેહ સિર્ફ યે હે કે ઈનકા ખલીફા ઉમર (રદી૦) બડા ઝબરદસ્ત આદમી હે અગર ઉનકે ઈસ ખલીફાકો કિસી તરાહ કતલ કિયા જાયે તો ફિર યે અરબ યહાંસે ભાગ જાવીંગે. વો બડા મુદબ્બિર ઓર જરી હે ઉસીકે સહારે

પર યે મુસલમાન લડ રહે હેં અગર ઉનકા બો સહારા ટુટ જાયે તો ફિર યે હમારે સામને ખસા ખાશાકકી તરાહ ઉડ જાઇંગે. ઉનકી ઇસ કુવ્વતકો તોડના ચાહીયે." હરકુલને યે સુનકર કહા—

"જો અરબ હમારે ઈલાકેમે હમારે રૂબરૂ આ ગયે હેં ઉનકો તો હમ દફે નહીં કર સકતે ફિર ઉનકે ખલીફાપર જો મદીનેમે હે કયોંકર ઝાહિર હો સકીંગે" જબલાને કહા—

"અગર આપ ઈજાઝત દેં તો મે અપની કોમમે સે એક જાંબાઝ આદમીકો મદીનેમે ભેજતા હું જો મોકા પાકર એહલે અરબકે ખલીફાકો કતલ કર ડાલેગા.' હરકુલને જવાબ દિયા.

"જબ તક વો મદીનેમે પહોંચકર ખલીફએ અરબકો કતલ કરનેકા મોકા પાયેગા તબતક એહલે અરબ હમારે માલિક હો જાવીંગે, ફિર ખલીફેકે કતલસે હમકો કયા ફાયદા પહોંચેગા. ઈસકી જગા ફોરન દુસરા મુકરર હો જાયગા." જબલાને કહા—

"ઈનમે દુસરા આદમી ઉમર રદી૦કે બરાબર કોઇ નહીં હમ અરબોંકા બચબચકર મુકાબિલા કરીંગે ઈનકે ગલે નહીં પડીંગે ઓર લડાઇકો તુલ દેંગે. જબ તકકે હમકો ખલીફાકે કતલકી ખબર પહોંચ જાયગી." હરકુલને કહા-

"અચ્છા યે તદબીર ભી કરકે દેખ લો."

ઈસ પર જબલાને અપની કોમમે સે એક શખ્સકો જીસકા નામ વાસિક થા યે હિદાયત દેકર મદીનેમે ભેજા કે જીસ તરાહ બન પડે એહલે અરબકે ખલીફાકો કતલ કરદે. વાસિક ઇસ નીયત સે મદીનેકો રવાના હુવા ઓર મદીને પહોંચ કર હઝરત ઉમર રદી૦કી આદાતસે વાકફીયત પયદા કી. ઉસને દેખા કે હઝરત ઉમર રદી૦ દો પેહરકે વકત એક ખજુરકે દરખ્તકે નીચે ચટાઇ પર સોયા કરતે હેં. એક દિન મોકા પાકર વો ઉસ દરખ્તકે ઉપર ચઢ કર છુપા રહા જબ હઝરત ઉમર રદી૦ દરખ્તકે નીચે આકર ચટાઈપર સો ગયે તો વાસિકને દરખ્તસે ઉતરનેકા ઇરાદા કિયા. ઇસલામી મોઅરરિખ બિલ ઇત્તિફાક લિખતે હેં કે આઅન ઉસી વકત એક શેર નમુદાર હુવા ઓર હઝરત ઉમર રદી૦કે ગિર્દ ચક્કર લગાને લગા. વાસિકકે તનમેં યે દેખકર લરઝા પડ ગયા ઓર હઝરત ઉમર રદી૦કી આંખ ખુલ ગઇ. શેર તો ઉસી વક્ત ગાયબ હો ગયા ઓર વાસિક દેહશત ઝદા હોકર હઝરત ઉમર રદી૦કે પાઉંમે ગિરપડા ઓર માફી માંગકર મુસલમાન હો ગયા. હઝરત ઉમર રદી૦ને જબ ઉસસે કેફીયત પુછી તો ઉસને કુલ હાલ અપના ઓર શેરકી મોજુદગીકા અરઝ કિયા. યે સુન કર હઝરત ઉમર રદી૦ને ફરમાયા—

"હરેક ઇનસાનકી મોતકા એક વક્ત મુઅઇયન હૈ,

જબ તક વો વક્ત ન આ જાયે કોઇ ચીઝ ઉસકો કત્લ નહી કર સકતી."

ઇધર જબલાઝ આદમી જીસકા ઉપર ઝિકર કિયા ગયા હે મદીનેકો રવાના હુવા ઓર ઉધર શાહે હરકુલને લશકરકો મયદાનમે નિકલનેકા હુકમ દિયા ઓર એનતાકીયેકે બાહાર લશકરે અરબકે ઇનતિઝારમે કેમ્પ લગા દિયા. બડે નામી સરદારોંકો દાયેં બાયેંપર મુકરર કિયા ઓર જબલા ઓર ઉસકે હમરાહીયોંકો અપને આગે રખા ઇતનેમેં એક સવારને હરકુલ બાદશાહકો ખબર દી કે—

"અરબોંને લોહેકે પુલ પર કબઝા કર લિયા હે." હરકુલને મુતઅજજીબ હોકર પુછા—

"ક્યા લશકરે અરબ લોહેકે પુલ તક પહોંચ ગયા હે?" સવારને જવાબ દિયા.

"સારા લશકર તો નહીં આયા મગર ઇનકા પેશરવ દસ્તા જીસમે તીન હઝાર જવાન હેં, પુલ તક પહોંચ ગયા હે. મુહાફિઝોંને મુઝાહિમત કી મગર એહલે અરબને ઉનકો મગલુબ કર લિયા." હરકુલને કહા—

"ઇસ સુરતમે હમકો ઇસસે આગે બઢના ન ચાહીયે ક્યોંકે એહલે અરબ હમસે બોહોત નઝદીક હો ગયે હેં."

યહાં યે બાતેં હો રહી થીં ઔર વહાં જબ બાકી લશકરે ઇસલામ લોહેકે પુલપર પહોંચા તો હઝરત ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ને કહા—

“ હમકો ઈસી જગા કેમ્પ લગાના ચાહીયે ઔર અપને આગે ખુલા મયદાન છોડ દેના ચાહીયે તાકે હમ દુશમનકા ખુલે બંદો મુકાબિલા કર સકેં. ”

હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ને ઈસ તજવીઝકે સાથ ઇતલિફાક કિયા ઔર લશકરે ઈસલામકો ઇસી જગે ઉતરનેકા હુકમ દિયા.

દુસરે દિન દોનોં લશકર આરાસ્તા હોકર એક દુસરે કે મુકાબિલ મયદાનમેં પહોંચે, રૂમી લશકરમેસે સબસે પહેલે એક બિતરીક બસ્તુરસ નામી જો એક લોહેકે બુરજકી તરાહ દીખાઈ દેતાથા, મુકાબિલે કે લિયે નિકલા. ઉસકે ડીલ ડોલકો દેખકર એહલે અરબમેસે વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ ઘોડે પર સવાર હોકર મયદાનમે ગયા ઔર લડાઈ શુરૂ હુઇ કુછ દેર તક બરાબર કે વાર પડતે રહે મગર કોઈ ગાલિબ ન આયા ઈતનેમેં વામિસ રદી૦કે ઘોડેને ઠોકર ખાઇ ઔર વામિસ રદી૦ કો લિયે હુએ ગિર પડા. બસ્તુરસ ફિરફોર ઉસકો ગિરફતાર કરકે અપને ખયમેમેં બાંધકર છોડ આયા. રૂમી બડે ખુશ હુએ ઔર એહલે ઇસલામ મલુમ હુએ. બસ્તુરસ ફિર મયદાનમેં શેરકી તરાહ ગરજને લગા, એહલે

ઇસ્લામમેંસે ઝુહાક રદી૦ નિકલા. ઝુહાક રદી૦ કદો કામતમેં ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ કે મુશાબહા થા. રૂમી લશકરમેં અકસર જવાન અયસે થે જીન્હોંને ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ કો યરમુકકી લડાઇમેં લડતે હુએ દેખા થા, ઉન્હોંને ઝુહાક રદી૦ કો ખાલિદ રદી૦ સમઝકર શોર મચા આ કે એહલે અરબકા નામી સરદાર મયદાનમેં નિકલા હય, જીસને રૂમકે મશહુર સરદારોંકો કતલ કીયા હય ઓર શાહી લશ્કરકો બારહા શિકિસ્ત દી હય. યેહ સુનકર સબ રૂમી સિપાહી લડાઈ દેખને કે લિયે આગે બઢે. ઇસી કસમકશમેં બસ્તુરસકે ખયમેકી એક ચોબ હિલ ગઈ મગર ઉનસે સીધી નહો સકી. તમામ સિપાહી ઇશ્તિયાકકે સાથ મયદાને જંગમે બસ્તુરસકી લડાઈ દેખ રહેથે, કિસીને ફર્રાશોંકી ઇમદાદ ન કી. આખિર એક ફર્રાશને દુસરેકો કહા કે " યેહ અરબ કયદી મઝબૂત માલુમ હોતા હય. આવ ઈસિસે ઇમદાદલેં." ઇસપર ઉન્હોંને વામિસ રદી૦ કે બંદ ખોલે ઓર ઉસકો કહા કે "ચોબ સીધી કરદો. ફિર હમ તુઝકો બાંધ દેગે" વામિસ રદી૦ ને હિંમત કરકે ચોબ સીધી કરદી.

અબ દોનોં ફર્રાશ રસ્સી લેકર ઉસકો બાંધને આયે. વામિસ રદી૦ને દોનોંકો ગરદનસે પકડલીયા. દોનોંકે સર ટકરાયે ઓર મારડાલા. બસ્તુરસકે ખયમેંસે એક આબદાર તલવાર

ઉઠાઈ ઓર અપની ઝિરાહ કે ઉપર ઉસકી એક પોશાક પહેનલી. ફિર ખયમેંસે નિકલકર વોહ ઇસકે અસ્તબલમેં ગયા, ઓર એક તેઝ ઘોડેપર સવાર હોકર રૂમી ફોજકે ઉસ દસ્તેમેં જો જબલા બિન એહમકે માતેહતથા જાકર મિલ ગયા. રૂમીયોંકી તવજ્જોહ મયદાને જંગકી તરફ ઇસ કદર માઈલથી કે કિસીને વામિસ રદી૦ કી તરફ ધ્યાન ન કીયા.

ઝુહાક રદી૦ ઓર બસ્તુરસ બરાબરકી લડાઈ લડ રહેથે દોનોંને અયસે કરતબ દિખાયે કે હરદો લશ્કરસે તેહસીન ઓર આફરીન કે નાઅરે બલંદ હોતે રહે. રૂમી-યોંકો તો યેહ ખુશીથી કે બસ્તુરસ ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ કા ખુબ મુકાબિલા કર રહા હય. ઓર અહેલે ઇસલામકો ઈસ બાતકી ખુશીથી કે ઝુહાક રદી૦ રૂમી પીલ મસ્તકા ખુબ જવાબ દે રહા હય. લડાઇને તૂલ ખીંચા ઘોડે પસીના પસીના હો ગયે ઓર દોનોં પહેલવાનોંકે બાઝુ થક ગયે મગર કોઈ ગાલિબ ન આયા ઓર ન કોઈ ઝખમી હુઆ, આખિર દોનોં જુદા હોકર અપને ફરીકકે તેહસીનકે નાઅરોંમેં અપને અપને લશ્કરકી તરફ ફિર ગયે. જબ બસ્તુ-રસ ખયમેમેં પહોંચા તો ફર્રાશોં કો મુરદા ઓર વામિસ રદી૦ કો ગુમ પાયા વોહ ગભરાકર બાદશાહકે પાસ ગયા ઓર કહાકે " મેરા કયદી મેરે ફર્રાશોંકો મારકર ભાગ ગયા

हुय. वाकई येह अरबअडी बला हुंय" बादशाहने कहा के–
"कोई सवार सिवाये तुमारे हमारी तरफकी सफसे
मयदानमें नहीं गया, अगर वोह कयदी भागा हुय तो जुरुर
अभी तक रुमी लश्करमें छुपा होगा इसकी तलाश करो"
रुमी लश्करमें बिजलीकी तराह येह खबर फेल गई.
वामिस रदी० ने लश्करमें जो येह हलचल देखी तो समझाके
मुआमिला तश्त अझ बाम होगया हुय. इसने हिंमत–
करके जबलाके भतीजे हाझमपर अयसी सुबुकदस्तीसे
तलवारका वार कीया के उसका सर काटकर फेंक दीया. कोम
गस्सान येह देखकर हुयरत झदाह हो गई वामिस रदी०
ने घोडेको एडी लगाइ ओर बिजलीकी तराह गस्सानी
फोजमेंसे निकल कर लश्करे ईसलाममें जा मिला. रुमी
फोज येह वाकेआ देखकर हयरान ओर शशदर रहे गइ
ओर जबलाको सख्त सदमा हुआ. जब उसने सुना के
ईसका भतीजा हाझम कतल कीया गया हुय. वामिस रदी०
को सही व सालिम देखकर इस्लामी लश्करमें खुशीका
नाअरा बलंद हुआ. वामिस रदी० ने अपनी सर गुझश्त
अबु उबेदा रदी० को सुनाइ वोह सुनकर कहेने लगे के "येह
सब ताइदे ईझदी हुय. ईसके सिवा ओर कया हो सकता
हुय बेशक अल्लाह तआला अपने वायदे के मुताबिक
मोमिनोंकी हिमायत करके दुश्मनोंको मबहुत कर रहा हुय."

ઇસ દિન ઉસસે ઝિયાદા લડાઈ ન હુઇ ઓર દોનોં લશ્કર અપને કેંપકી તરફ ચલે ગયે. હરકુલ બાદશાહપર એહલે અરબકા ખોફ ઇસ કદર ગાલિબ હો ગયા કે ઇસકો અપની જાનકે લાલે પડ ગયે. ઇસને અપને મોઅતબિર ગુલામકો જો શિકલ શબાહતમેં ઇસસે મિલતા જુલતાથા ઉસકો કહા કે " મેં તુઝકો અપની જગે પર છોડતાહું તું મેરા લિબાસ પહેનલે ઓર મેરી જગા દુશ્મનકા મુકાબિલા કર તાકેમેં જાન બસલામત નિકલ જાઉં, ઓર દુશ્મનોંકે હાથ અસીર ન હો જાઉં " યેહ ઇન્તિઝામ કરકે હર કુલ બાદશાહ અપના ઝિરાહ વ જવાહિર લેકર રાતોંરાત ખુફિયા એનતાકીયે સે નિકલ ગયા ઓર અપને જહાઝપર સવાર હોકર કુસ્તુનતુનિયા ચલા ગયા.

અબુ ઉબેદા રદી૦કો કિસીને ઇતતિલાઅ દી કે શહેર એનતાકિયા સમન્દરકે કિનારેપર હય ઓર સમન્દરકે રાસ્તે રૂમી ફોજકે લિયે ગલ્લા ઓર રસદ વગેરા આતીહય અગર એક ફોજકે દસ્તેકો સાહેલકી તરફ ભેજ દેં તો રૂમીયોંકી રસદ વગેરા સબ મુસલમાનોંકે હાથ આ જાયગી. ઇસિ પર અબુ ઉબેદા રદી૦ને મઆઝ બિન જબલ રદી૦કો તીન હઝાર સવાર દેકર સાહેલે સમન્દરપર ભેજા ઓર તાકીદ કી કે " દુશ્મનકા જો સામાન પાવ લૂટ લાઓ. " મઆઝ રદી૦ને સાહેલપર એક આફત મચા દી ઓર જો સામાન

હરકુલકી ફોજકે લિયે સમન્દરકે રાસ્તે આતા વોહ સબ તાખ્તો તારાજ કરકે લશ્કરે ઇસ્લામમેં ભેજ દેતા, ઓર જો શખ્સ ઉસ્કા મુઝાહમ હોતા ઉસકો તહે તેગ કરતા. દુસરે દિન ફિર લશ્કર આરાસ્તા હોકર મયદાનમેં આયે એહલે ઈસલામને આજ રૂમીયોંકો મોકાઅ ન દીયા કે પહેલવાન બારીબારીસે મયદાનમેં નિકલકર લડાઈકો તૂલ દેં.

સબસે પહેલે ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ને અપને લશ્કરકે સાથ દુશ્મનપર હમલા કીયા. ફિર સઈદ બિન ઝેદ રદી૦ને ફિર રાફેઅ બિન ઉમયરા રદી૦ને ફિર મયસરા બિન મસરૂક રદી૦ને ફિર માલિક ઉશ્તર રદી૦ને ફિર ઉમર બિન માદી કરબ રદી૦ ઝુલ્કલાહ હમીરી રદી૦ ફઝલ બિન અબ્બાસ રદી૦ વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ કુઆબ બિન ઉમયરાહ રદી૦ ઓર દીગર શુરફાએ અરબને અપની અપની કોમકે સાથ રૂમીયોંપર હમલા કીયા. રૂમી ભીં આગે બઢે ઓર દોનોં લશ્કર બાહમ પેવસ્ત હો ગયે. રૂમી ભી આજ મરને મારનેકી કસમ ખાકર આયેથે ઈસ લિયે ખુબ જમકર લડને લગે. દોનોં તરફસે બડી શુજાઅત ઓર બહાદુરીકે કારનામે ઝુહુરમેં આયે. ઝરરાર બિન અઝવર રદી૦કે દોશ બદોશ ઉસકી બહેન ખોલા ભી ઝિરાહ પહેને હુએ રૂમી ફોજકા મુકાબિલા કર રહી થી. ઇસ કદર સખ્ત લડાઈ હુઈ કે તલવારોંકે ટકરાનેસે મયદાને જંગ ગોંજ ઉઠા. અરબકે

ઔર ઔર દિલેર રૂમી લશ્કરમેં આમ કતલ કર રહે થે મગર રૂમી કટતે જાતે થે ઔર ઉનકી જગે ઔર આતે જાતે થે. હરકુલકે ગુલામને જીસકા નામ બાલીસ થા અયસા ઢંગ બનાએ રખ્ખા કે રૂમી સરદારોંકો બાદશાહકે ભાગ જાનેકી મુતલક ઇત્તિલાઅ ન હુઈ. રૂમી સિપાહ બાદશાહકો મોજુદ સમઝ કર ઈસ કદર જાંબાઝી દિખા રહેથે. મગર તાબ કે આખિર રૂમી તાબ ન લાકર પસપા હુએ ઔર બીસ હઝાર ગિરફ્તાર હુએ. બાલીસભી ગિરફ્તાર હો ગયા ઔર બાંધા હુઆ અબુ ઉબૈદા રદી૰કે સામને લાયા ગયા. એહલે અરબકો ખ્યાલ થાકે વોહ હરકુલ બાદશાહ હય. મગર જબ બાલીસસે પૂછા ગયા તો ઉસને કહાકે "હરકુલ બાદશાહ તો કુસ્તુનતુનીયાકો ચલા ગયા." બાકી રૂમી કિસારીયાકો ભાગ ગયે ઔર કુચ્છ પડાડી ઈલાકોંમેં ચલે ગયે. બેશુમાર માલે ગનીમત એહલે ઇસ્લામકે હાથ આયા ઔર સબકે સબ ઇસ ફતેહ અઝીમકે લિયે અલ્લાહ તઆલાકા શુક્ર બજા લાયે. કયોંકે અબ વોહ તમામ શામકે યાની જુનુબી ઔર શિમાલી દોનોં હિસ્સેકે માલિક હો ગયે, ઔર અરબકી સલતનતમેં કુલ શામકા ઈલાકા શામિલ હો ગયા. એનતાકીયેકી ફતેહકે મુતઅલ્લિક યુરોપીયન મોઅર્રિખ બ્યાન કરતે હંય કે એહલે અરબકા એનતાકીયાકો ફતેહ કરના ગોયા ઇસ્વીયતકે જીગરમેં નેઝા મારના થા, કયોંકે એશિયામેં યેરૂસ્લેમકે બાદ એન્તાકીયા હી એક શહેર થા જો બવજેહ

ઇસાઇ યાદગારોંકે ઈસાઇયોંકા નિહાયત મુતબરરિક ઔર મુકદ્દસ મુકામ સમઝા જાતા થા એન્તાકીયામેં હી મસીહકે શાગિરદોંને ઇસવીયત કી પહેલી બિના રખ્ખી, એનતાકીયેમેંહી પોલુસ રસુલને પહેલા દુસરા ઔર તીસરા સફર ઈસવીયત ફેલાનેકે લિયે ઇખ્તિયાર કીયા, એન્તાકીયેમેંહી રૂમી શહેન-શાહ ટરીજનને એગનાતીસકો જો એનતાકીયેકા બિશપ થા સને ૧૦૯ ઈસ્વીમેં કતલકા ફતવા દેકર રૂમામેં ભેજા જહાં ઉસ્કો જંગલી ખુંખ્વાર દરિન્દોંકે આગે ડાલકર મરવા દીયા ગયા ઔર એનતાકીયેમેંહી સેન્ટ જાનકરી સીસટમને જીસકો વહાં ઝરરીન કહેતે થે સને ૩૮૧ ઈસ્વીમેં ઈસ્વીયતકી મુનાદી શુરૂઅ કી થી. જબ એહલે ઈસલામ એનતાકીયેમેં દાખિલ હો ગયે તો વોહ શહેરકી ખુબસુરતી, ઈસ્કી આલી-શાન ઇમારાત, વસીઅ બાઝાર, પુરફિઝા મયદાન, સરસબ્ઝ બાગાત ઔર મુફરરેહ આબો હવા દેખકર દંગ રહે ગયે, ઔર બોહોતહી ખુશ હુએ. વોહ ચાહતે થે કે વહાં કમ-અઝકમ એક મહીના ઉનકો ઠયેરને ઔર આરામ કરનેકી ઈજાઝત મિલે મગર અબુ ઉબેદા રદી૦ને એનતાકીયેકા સબ ઇન્તિઝામ કરકે તીન દિનકે બાદ લશ્કરકો કુચકા હુકમ દીયા ઔર હઝરત ઉમર રદી૦કો મિનદરજએ ઝેલ ખત લિખ્ખા.

“ શુરૂઅ કરતાહું મેં સાથ નામ અલ્લાહકે જો રહે-માન ઔર રહીમ હય. યેહ ખત અબુ ઉબેદા આમિર બિન

જર્રાહ રહી૦ આમિલે શામકી તરફસે. સલામતી હો આપપર મુઝ બતહેકીક મેં તારીફ કરતાહું ઉસ અલ્લાહકી જીસકે સિવાયે કોઈ માઅબૂદ નહીં ઓર દુરૂદ ભેજતાહું મેં ઉસકે નબી સલલલ્લાહો અલયહે વ સલલમપર. મેં આગાહ કરતાહું આપકો યા અમીરૂલ મોમેનીન કે અલ્લાહ તઆલાને ફતેહ કીયા મુસલમાનોંપર તખ્તે નસરાનીયાકો ઓર શહેર અઝીમ યાની એન્તાકીયેકો. શિકસ્ત હુઇ ઉનકે લશકરકો ઓર મદદદી અલ્લાહ તઆલાને હમકો ઉનપર ઓર ભાગ ગયા હરકુલ સમન્દરમેં અપની કિશ્તીયોં પર ઓર મેંને નહીં ઇકામતકી એનતાકીયેમેં બ સબબ ઉસકી ખુશકુન ઓર ફરહત બક્ષ હવાકે, કયોંકે મુઝકો ખોફ હુઆ કે ઇસ આબો હવાકા અસર મુસલમાનોંપર બુરા હોગા ઓર દુનિયાકી મોહોબ્બત ઉનપર ગાલિબ હોજાયગી ઓર અલ્લાહ તઆલાકી ઇબાદત ઓર ઇતાઅતમેં વોહ સુસ્ત હો જાઇંગે ઓર મેં કસ્દ કરનેવાલાહું રવાનગીકા બજાનિબ હલબકે ઓર મેં મુનતઝિરહું આપકે હુકમકા અગર આપ હુકમ દેંગે કે મેં શામકે દર્રોં ઓર ઘાટીયોંકી તરફ બઢુંતો મે બખુશી યેહ કામ કરૂંગા ઓર અગર હુકમ દોગે મુઝકો ઠયરનેકા તો મેં ઠયર. રહુંગા ઓર જાનો આપ યા અમીરૂલમોમેનીન ઇસ અમરકો કે એહલે અરબમેંસે બાઅઝને રૂમી ઓરતોં ઓર લડકીયોંકો દેખકર ઉનકે સાથ નિકાહ કરનેકા ઇરાદા કીયા લેકીન મેંને ઉનકો બાઝ રખ્ખા હય ઈસ અમર

સે તાકે વોહ આઝમયશસે બચ જાયેં ઓર અલ્લાહ તઆ-લાને ઉનકે સીને કુશાદા કર દીયે બસ જલદી હુકમ ભેજો ઈસ બારેમેં. સલામ ઓર રહેમત હો અલ્લાહકી આપ પર ઓર તમામ મુસ્લમીન પર ”

યેહ ખત લિખકર ખુમ્સ માલકે સાથ અબુ ઉબેદા રદી० ને ઝયદ બિન વહબ રદી० કે હવાલે કીયા ઓર ઉસકે હમરાહ માલકી હિફાઝતકે લિયે એક ગારદ કરદી. ઝયદ બિન વહબ રદી० બડી તેઝ રફતારી કે સાથ મદીને મુનવ્વ-રામેં પહોંચા. ઉસ વકત મદીનેમેં હલ ચલ મચી હુઈથી ઓર લોગ ઈધર ઉધર દોડતે ફિરતેથે. ઝયદને સમઝા કે મદીનેમેં કોઈ મુઆમિલા દરપેશ હય જીસકી વજેહસે યેહ દોડ ધુપ હો રહી હય. વોહ ઊંટનીસે ઉતરા ઓર એક શખ્સસે પૂછા– “ યેહ શોરોગુલ કયસા હય ? ઓર મદીનેમેં કયા હાદેસા દરપેશ હય ? “ જવાબ મિલા કે–“ હઝરત ઉમર રદી० હજજે બયતુલ્લા શરીફકો જાતે હંય ઓર લોગ ઉનકે હમરાહ હજ કરને કે લિયે તૈયાર હો રહે હંય ” યેહ સુનકર ઝયદ રદી० હઝરત ઉમર રદી० કી ખીદમતમેં હાઝિર હુઆ હઝરત ઉમર રદી० ઇસ વકત પાપયાદા ચલ રહેથે ઓર ઉનકા ઉંટ ઉનકે પીછે જા રહાથા હઝરત ઉમર રદી० કે દાએં જાનિબ હઝરત અબ્બાસ રદી० થે, ઓર પીછે ઉનકે એક જમાઅતથી. ઝયદ રદી० ને બઢકર સલામ

અરઝ કિયા. હઝરત ઉમર રદી૦ને સલામકા જવાબ દેકર પૂછા—

" તુમ કહાંસે આયેહો " ઝયદ રદી૦ ને કહા.

" મે અમિનુલ ઉમ્મતકા ખત લેકર આયાહું ઔર આપકો મુબારક બાદ દેતા હું કે અલ્લાહ તઆલાને મુસલમાનોંકો એનતાકિયેપર શાનદાર ફતેહ અતાકી. " હઝરત ઉમર રદી૦ યેહ સુનતેહી સિજદેમેં ગિર ગયે, જબ સર ઉઠાયા તો આપકા ચહેરા ઔર ડાઢી ખાક આલુદાથે ઔર યેહ પઢ રહેથે.

" અય મેરે અલ્લાહ તેરેહી વાસ્તે તાઅરીફ ઔર શુક્ર હય તેરી પુરી નેઅમત પર " ફિર ખત ખોલકર પઢા ખત પઢકર આપકે આંસુ જારી હો ગયે. હઝરત અલી રદી૦ ને પૂછા—

" અય અમીરૂલ મોમેનીન ખુશીકે મવકેપર રોનેકા ક્યા મહલ હય ? " હઝરત ઉમર રદી૦ ને કહા–

" મે ઇસ લિયે રોયાહું કે અબુ ઉબેદા રદી૦ ને મુસલમાનોં કે નફસોંપર સખતીકી " ફિર હઝરત અલી રદી૦ કો ખત દે દીયા. હઝરત અલી રદી૦ ને ખત પઢકર કહા કે–

" વાકેઈ અબુ ઉબેદા રદી૦ ને અચ્છા નહીં કીયા

મગર અબુ ઉબેદા રદી૦ બડા મુત્તકી ઓર પારસા હય ઓર ઉસને મુસલમાનોંકી ખયર ખ્વાહી ઓર મઆલ અન્દેશી કૈ ખ્યાલ સે અયસા કીયા." ઇસપર હઝરત ઉમર રદી૦ ખુશ હુએ ઓર ઝમીનપર બયઠ ગયે ફિર દવાત કલમ મંગાકર અબુ ઉબેદા રદી૦ કો મિન્દરજએ ઝેલ ખત લિખા.

" શુરૂઅ કરતાહું સાથ નામ અલ્લાહકે જો રહેમાન ઓર રહીમ હય. યેહ ખત હય અબદુલ્લા ઉમર રદી૦ કી તરફસે બનામ ઉનકે આમિલ અબુ ઉબેદા આમિર બિન જરરાહ રદી૦ સલામતી હો તુમપર. પસ બતહેકીકમેં તાઅરીફ કરતાહું ઉસ અલ્લાહકી જીસકે સિવા કોઈ મઆબુદ નહીં ઓર દુરૂદ ભેજતાહું મેં ઉસકે નબી સલલલ્લાહો અલયહે વસલલમપર ઓર શુક્ર કરતાહું મેં ઉસકા ઉસ ચીઝપર જો દી હય ઉસને મદદસે વાસ્તે મુસલમાનોં કે ઓર મુકરર કિયા હય નેકોઇ આકેબતકો વાસ્તે પરહેઝ ગારોંકે ઓર હમેશા વોહ ઇઆનત કરને વાલા ઓર મહેરબાની કરને વાલા હય. વલેકિન કોલ તુમારા યેહ કે તુમ નહીં ઠયરે એનતાકીયેમેં બસબબ ઉસકી ખુશકુન ઓર ફરહત બખ્શ આબો હવાકે પસ તેહકીક અલ્લાહ ગાલિબ ઓર બુઝુરગને નહીં હરામ કીયા પાક ચીઝોંકો ઉન પરહેઝ ગારોંપર જો કામ નેક કરતે હંય પસ કહા અલ્લાહ તઆલાને અપની કિતાબમેં કે અય પયગંબર આવ તુમ પાક

ઓર સુથરી ચીઝોંકો જો તુમ કરતે હો પસ વાજિબ થા તુમપર યેહ અમર કે આરામ દેતે તુમ મુસલમાનોંકો ઉનકી માન્દગી ઓર મશક્કતસે ઓર છોડતે તુમ ઉનકો દરાં હાલે કે મેહફુઝ હોતે વોહ અપને ખાનેકી ચીઝોંમે ઓર આરામ દેતે વોહ અપને જીસમોંકો કયોંકે ઉનકે જીસ્મ દુશ્મનોંકી લડાઇમે તકલીફ ઓર દુઃખ પાતે હંય ઓર યેહ જો તુમને લિખ્ખા હય કે મેં તુમકો હુકમદું દુશ્મનકે પીછે દરરોં ઓર ઘાટીયોંમેં જાનેકા સો ઇસ બાતકો તુમ ઝિયાદા બહેતર જાનતે હો. કયોંકે વહાંકે હાલાત તુમકો અચ્છી તરાહ મઆલુમ હોતે રહેતે હંય જીનકી મુઝકો કોઇ ખબર નહીં. તુમ વહાં મોજુદહો ઓર હર ચીઝકો દેખતેહો ઓરમેં દુર ઓર પોશીદા હું ઓર તહેકીક દેખતા હય શખ્સ હાઝિર ઉસ ચીઝકો જીસકો નહીં દેખતા હય શખ્સ દુર ઓર પોશીદા. અગર તુમ સમઝતે હો કે દરરોં ઓર ઘાટીયોંમેં તુમારા દાખિલ હોના એહલે ઈસ્લામકે લિયે મુફીદ ઓર બહેતર હય તો બેશક કુચ કરો ઓર જાઓ ઉસ તરફ લેકિન વાકિફકાર આદમી રાહ દિખાનેવાલે ઝુરૂર હમરાહ લેજાના. તાકે દરરોં ઓર ઘાટીયોંમેં બવજહે ના વાકફિયતકે લશ્કરે ઇસ્લામ હયરાન ઓર સરગરદાન ન હો અગર કોઇ તુમસે સુલેહ કરે તો ઉસકે સાથ સુલેહ કરો. ઓર જો કુચ્છ અહેદ હો જાવે ઉસકે પુરે પાબંદ રહે. કિસીપર ઝિયાદતી મત કરો ઓર યેહ જો તુમારા કોલ હય

કે એહલે અરબમેંસે બાઅઝ આદમી રૂમી લડકીયોં ઓર ઓરતોંસે નિકાહ કરના ચાહતે હંય પસ જો શખ્સ અયસા કરના ચાહે ઉસે જાયેઝ તોરપર કરને દો સિર્ફ ઇતનાહી ખ્યાલ રખ્ખો કે કિસીસે કોઇ અમર શરીઅતે ઇસ્લામકે ખિલાફ ઝુહુરમેં ન આયે સલામતી હો તુમપર ઓર તમામ મુસલમીનપર.”

યેહ ખત લિખકર હઝરત ઉમર રદી૦ને ઝયેદ રદી૦ કે હવાલે કીયા કે જીસ તરાહ યહાં ખત લાયે હો ઈસી તરાહ ઇસકોભી પહોંચાવ ઓર અલ્લાહ તઆલાસે અજરકે ઉમીદવાર બનો. ઝયેદ રદી૦ ખત લેકર ચલનેકો થા કે હઝરત ઉમર રદી૦ને કહા. “ અય ઝયેદ ! ઝરા ઠયેર જા” ઓર ઉસી વકત અપને ગુલામકો હુકમ દીયા કે ઉંટપરસે તોશા ઉતાર લાવ. ગુલામને દો થેલીયાં લાકર સામને રખ દીં. હઝરત ઉમર રદી૦ને એક થેલીમેંસે ચાર સેર સતુ પયમાનેમે ભરે ઓર ફિર દૂસરી થેલીમેંસે સેર ખજુરેં નિકાલકર ઝયદ રદી૦કે હવાલે કીં ઓર કહા.

“યેહ ઉમરકી તરફસે તુમારી દઆવત હય ઓર મુઝે મજબુર સમઝો કે મેરે મકદૂર ઓર ઇમકાનમેં ઈતનાહી કુચ્છ હય.” ફિર ઉઠાકર અઝ રાહે શફકકત ઝયેદ રદી૦કે સરકા બોસા લીયા ઓર કહા—

"અબમેં તુમકો રૂખસત કરતા હું" ઝયદ ઇસ શહેનશાહે અરબ ઓર શામકે તોશેમેંસે હિસ્સા પાકર ઓર ઉનકી આલા શફ્કત અપને હાલપર દેખકર દીલી જોશસે ભર ગયા. ઓર ઉસકી આંખોમેં આંસુ ભર આયે. વોહ કુચ્છ કલામ ન કરસકા ઓર ઉસ જોશ ભરે દિલકે સાથ બિંદું ઝરા સસ્તાનેકે શામકો વાપિસ રવાના હુઆ વોહ સતુ ઓર ખજુર ઇસકે લિયે નેઅમતે ઉઝમા થે ઓર વોહ સરકા બોસા ઉસકી તમામ ઝિંદગીકો ફરહતબક્ષ બનાને કે લીયે કાફી થા.

બાબ ૩૯.

પહાડી અઝલાઅ પર ચઢાઇ.

જબ ખલીફએ સાની રઝી૦કા ખત અબુ ઉબેદા રઝી૦કે પાસ પહોંચા તો આપને તમામ સરદારોંકો જમા કરકે ખત સુનાયા ઓર કહાકે—

" જનાબ અમીરૂલ મોમેનીનને દરોં ઓર પહાડી અઝલાઅપર ચઢાઇકા ફયસલા મુઝપર છોડા હય લેકિન મેં તુમારે મશવિરેકે બગયર કોઇ કામ નહીં કરતા ઈસ લિયે તુમ મુઝે મશવિરા દો કે આયા પહાડોં ઓર દરોંમેં લશ્કર કશી કી જાય યા નહીં ઈસમેં કોઈ શુબહા નહીં કે વહાં ફોજ કશી કરના મુશ્કિલ કામ હયે ઓર ફોજકો બડે ખતરેકા સામના કરના હોગા મગર સવાલ યેહ હય કે હમારે લિયે પહાડી ઈલાકોંપર તસરરૂફ કરના ઝુરૂરી હય યા નહીં? ઓર આયા હમ બિંદુ ઈન ઈલાકોંપર કબઝા કરનેકે શામમેં મેહફુઝ રહે સકતે હંય યા નહીં?" અબુ ઉબેદા રઝી૦ યેહ કર ખામોશ હો ગયે. મગર કિસીને ઉનકે સવાલકા જવાબ ન દીયા. અબુ ઉબેદા રઝી૦ને દોબારા સવાલ કીયા. ફિર ભી કોઈ ન બોલા ઓર એક દુસરેકા

મુંહ તકને લગે. આખિર અબુ ઉબેદા રદી૦ને નિહાયત જોશસે કહા કે–

"અયે ભાઇઓ! તુમ જવાબ કયોં નહીં દેતે? કયા તુમારા જોશ સર્દ હો ગયા હય? ઓર તુમારા શોક ઠંડા પડ ગયા હય? કયા શુજાઅતકે બાદ તુમપર બુઝદિલી ગાલિબ આ ગઈ હય? યા ફુતુહાતકે બાદ તુમકો સુસ્ત ઓર કાહેલીને પકડ લિયા હય? કયા તુમ અપને ફરાયેઝસે સુબુકદોશ હો ચુકે હો? કયા તુમ અલ્લાહકી રાહમેં જીહાદ કરનેસે થક ગયે હો? તુમ મયદાને જંગમેં તકલીફસે મુંહ ફેરકર નરમ બિસ્તરોંપર લેટના પસંદ કરતે હો? કયા શામકી આબો હવાને તુમારી તાકતેં ઝાયલ કરદી હુંય? બેશક તુમ શામકી શાદાબ ઝમીનકે માલિક બન ગયે હો મગર યાદ રખો ઓર ખુબ યાદ રખો કે જીસ તરાહ તુમને અપના ખુન બહાકર યેહ વિરાસત હાસિલ કી હય ઇસી તરાહ તુમકો યે સર ઝમીન અપને કબઝેમેં રખની પડેગી. વરના દુશ્મન જો હરવકત તુમારી ઘાતમેં બયઠા હય તુમકો કાહેલ ઓર સુસ્ત પાકર ફિલ્ફોર સર ઝમીનસે નિકાલ દેગા. તુમારા દુશ્મન બડા ઝબરદસ્ત ઓર તાકતવર હય મેહેઝ અલ્લાહ તઆલાકી તાઈદસે ઈસ વકત તુમ ઈસ પર ગાલિબ આયે હો. લેકિન અગર ઈસી તરાહ સીનાસિપર હોકર દુશ્મનકે મુકાબિલ ખડે ન રહોગે તો દુશ્મન તુમપર

ગાલિબ આ જાયગા, ઓર તુમકો હસરત ઓર યાસકા મુંહ દેખના નસીબ હોગા. તુમ અલ્લાહકી બરગુઝીદા કોમ હો. અલ્લાહ તઆલાને તુમકો અપને લિયે ચુન લીયા હય. તુમ અલ્લાહકે હો ઓર અલ્લાહ તુમારા હય. ફિર કયા સબબ હય કે તુમ ખામોશ હો ગયે હો ઓર મેરે સવાલકા જવાબ નહીં દેતે?" ઈસિ પર મયસરા બિન મસરૂક રદી૦ને અરઝ કીયા—

"અય અમીનુલ ઉમ્મત! હમારા જોશ ઠંડા નહીં હુઆ. ન હમારા શોક સર્દ હુઆ હય, ન હમકો કાહેલી ઓર સુસ્તીને પકડા હય, ન હમમેં બુઝ દિલી આઇ હય. ખુદા વોહ દિન ન દિખાય કે હમ અલ્લાહકી રાહમેં જીહાદ કરનેસે થક જાયેં. હમારા ગોશ્તપોસ્ત, હમારી જાન, હમારી રૂહ, સબ કુચ્છ અલ્લાહકી રાહપર નિસાર હય. હમ યહાં કોઈ સોદાગિરી કરને નહીં આયે. હમ યહાં શાદાબ ઝમીનોંમેં અયેશ કરનેકે લિયે ઘરસે નહીં નિકલે. હમ તો મેહેઝ અલ્લાહ ઓર ઉસકે રસુલે અકરમ સલ૦કી રઝામંદી હાસિલ કરને કે લિયે આયે હંય ઓર શોકે શહાદત હમે ઇસ જગે તક લે આયા હય હમ ખામોશ નહીં થે બલકે ઇસ ઇન્તિઝારમેં થેકે કોન હમમેસે પહેલે બોલતા હય. આપ મહેરબાની કરકે હમકો હુકમ દેં હમ અપની જાનેં ફિદા કરને પર તૈયાર હંય. કયસી કઠન મંઝિલ કયોં નહો, કયસે દુશ્વાર

શુઝાર રાસ્તે હમારી રાહમેં ક્યોં નહોં કયસીહી મુસીબત ઔાર દુઃખકા સામના ક્યોં નહો હમ અપના સીના ઉસિપર કરને-પર તૈયાર હુંય. હમ આપકે હુકમકે મુન્તઝિર હુંય. આપ જીસ તરફ જાનેકા હુકમ દેંગે હમ બ સરો ચશ્મ ઉસકી તઆમીલ કરીંગે."

મયસરા બિન મસરૂક રદી૦કે સાથ દીગર સરદારોંને ભી ઇત્તિફાક કીયા ઇસિપર અબુ ઉબેદા રદી૦ બડે ખુશ હુએ ઔાર કહા કે—

"અય મોમિનો! અલ્લાહ તઆલા તુમપર અપના ફઝલ ઔાર કરમ કરે બેશક મુઝકો તુમપર અયસીહી ઉમ્મિદ હય." ફિર ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦કો મુખાતિબ કરકે કહા કે-

"અય અબા સુલેમાન! તુમારી ઇસ બારેમેં કયા રાયે હય?" ખાલિદ રદી૦ને કહા—

"મેરી રાયેમેં મશરિકકી તરફ દરિયાએ ફુરાતકે કિનારે તક લશકર કશી કરની ચાહીએ ઔાર શિમાલકી જાનિબ પહાડી અઝલાઅકો મસખર કરના ચાહીએ. ઇસ તરાહ શામકા ઇલાકા મહેફુઝ હો જાયગા ઔાર દુશ્મનકી કોઈ ફોજ નાગહાં હમપર હમલા આવર ન હો સકેગી." ઇસપર અબુ-ઉબેદા રદી૦ને કહા—

"અય અબા સુલેમાન! મશરેકી ઈલાકે દરિયાએ ફુરાત

તક તો તુમ મસખર કરો ઓર પહાઢી અઝલાઅકી તરફ મયસરા બિન મસરૂક રદી૦કો ભેજતા હું. અલ્લાહ તઆલા તુમારા નાસિરો હાફિઝ હો.”

જબ અબુ ઉબેદા રદી૦ ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦કો મુખતસરસા લશ્કર દેકર શારકી ઇલાકેકો રવાના કર ચુકે તો આપને મયસરા બિન મસરૂક અબસી રદી૦કો પહાડી અઝલાઅકી તરફ ભેજનેકી તૈયારી કી. આપને તીન હઝાર યમની જવાન મુખતલિફ અકવામ યાંની કન્દાહ, તયે, નહમ, ઓર મઝહજ વગેરાસે મુન્તખિબ કીયે. ફિર એક હઝાર ગુલામ જો પુરે નિર્બહ આઝમા થે ચુને ઓર ઉન ગુલામોં-પર વામિસ અબુલહોલ રદી૦કો સરદાર મુકરર કરકે ફરમાયા.

“ અય વામિસ રદી૦તુમકો મયસરા રદી૦કે લશ્કરકા હર અવલ મુકરર કીયા જાતા હય. તુમ ઇસ લશ્કરકે આગે આગે રહીયો ઓર મયસરા રદી૦કે હુકમકી પુરી તાઅમીલ કીજીયો ? ” વામિસ રદી૦ને કહા—

“ મેં બખુશી ખાતિર અપને સરદારકે એહકામકી તઆમીલ કરૂંગા ઓર ઇસ્લામકી ખિદમતમેં જાનપર ખેલ-નેસે દરેગ ન કરૂંગા. ” અબુ ઉબેદા રદી૦ યેહ કલમાત સુનકર ખુશ હુએ ઓર આપને મયસરા બિન મસરૂક રદી૦ કો ફરમાયા—

" અય મયસરા રદી૦ ! મેં તુમકો દરોં ઓર પહાડોંમેં ભેજતા હું જહાંકી મુઝે કુચ્છ ખબર નહીં. ઈસી વજેહસે મેંને મુખતસિરસા લશ્કર તુમારે સાથ કીયા હય તાકે તુમ આસાનીસે દરોં ઓર પહાડોંસે ગુઝર સકો માલુમ નહીં દુશ્મન કહાં કહાં ઘાતમેં બયઠે હોં. ઉનસે તુમ બડી એહતિયાત રખના ઓર લશ્કરકે આગે જાસૂસ ભેજતે રહેના તાકે વોહ રાસ્તેકે હાલાતસે તુમકો આગાહ કરતે રહેં. અપને લશ્કરકો જાન બુઝકર હુલાકતમેં ન ડાલના અગર કહીં કસીર લશ્કરકે સાથ મુકાબિલા પેશ આ જાય તો તુમ ઈસકે મુકાબિલેકી તાકત ન પાવ તો મુઝે ઇત્તિલાઅ કર દેના તાકે મેં તુમકો હરવકત કુમક રવાના કરદું. અપને હમરાહીયોંકે સાથ નેક સુલુક કરના ઓર ઉનકો રાઝી રખના ઓર અલ્લાહ તઆલાસે ડરતે રહેના. લો યેહ તુમારા અલમ હય અલ્લાહ તઆલા તુમારા નિગેહબાન હો. "

જબ તૈયારી હો ચુકી તો કોમ તયકે જવાનોંને બાહમ શિકાયત કી કે—"અમીનુલ ઉમ્મતને યમનીયોંપર તો અબસકે એક આદમીકો સરદાર કીયા ઓર અલમ ઉસકે હાથમેં દીયા. હાલાંકે હમારી અકવામ શાહી નસલસે હંય ઓર હમમેં શેહઝાદે ઓર રઈસ મોજુદ હંય ફિર કયોં હમમેસે કિસીકો ઈસ ફોજકા સરદાર નહીં બનાયા ગયા, ઓર બજાયે રયીસ ઓર શેહઝાદેકે મયસરા બિન મસરૂક અબસીકો અલમ દીયા ગયા હય. હમ કિસીસે શુજાઅતમેં કમ નહીં. તમામ માઅરિકોંમેં

હમને શહીદ કત્લ કિયા હય ઓર ફુતુહાતે શામમેં હિસ્સા લિયા હય." જબ ઇસ શિકાયતકી ઇતિલાઅ અબુ ઉબેદા રદી૦કો પહોંચી તો આપને બની તયકો અપને સામને બુલાયા ઓર કહા—

"આલે તય! બેશક તુમ એક શુજાઅ કોમ હો ઓર તુમને શામકે માઅરિકોંમેં નિહાયત જાંફિશાની કી હય ઓર દુશ્મનોંકા સખ્તી કે સાથ મુકાબિલા કિયા હય મગર તુમકો ઇસ બાતપર મગરૂર ન હોના ચાહીએ તાકે તુમારે અમલ ઝાયે ન હો જાયેં કયોંકે તુમકો ખુબ યાદ હય કે હમકો જીસ કદર ગલબા દુશ્મનોંપર હાસિલ હુઆ હય વોહ હમારી શુજાઅત ઓર મરદાનગી કી વજેહસે નહીં હુઆ બલકે મેહેઝ અલ્લાહતઆલાકી તાઇદસે હુઆ હય કયોંકે અલ્લાહ તઆલાને અપને પાક કલામમેં ફરમાયા હય કે- અગર અલ્લાહ તુમારી મદદ કરેગા તો કોઈ તુમપર ગાલિબ ન આયગા. ઈસ લિયે મુસલમાનોંકો ચાહીએ કે અપની હિંમત ઓર જુરાઅતપર ન ઇતરાયેં બલકે નુસરત ઓર ગલબેકો અલ્લાહ તઆલાકી તરફસે સમઝેં. રહી યેહ બાતકે મેંને કોમ અબસી કે એક આદમીકો તુમપર સરદાર મુકરર કીયા હય હાલાંકે તુમારી કોમ શાહી ખાનદાનસે હય ઓર તુમારે હમરાહ દીગર શાહી કોમેંભી ઇસી અબસી સરદારકે માતેહત રખખી ગઇ હંય. સો ઇસકે

મુતઅલ્લિક તુમ ઈસિ બાતકો બખુબી ઝેહેન નશીન કરલો કે ઈસ્લામમેં સરદારીકા મીઆર શાહી યા ખાનદાની રિયાસત પર નહીં હય બલકે ઈનમેં ઉન લોગોંકો સબકત દી જાતી હય જો પહેલે ઇસ્લામ લાયે જીનકે ઈમાન મઝબુત હુંય ઓર જો તકવા ઓર પરહેઝગારીમેં ઈસ્લામકા કામિલ નમુના હુંય. ઈસિ લિહાઝસે મયસરા બિન મસરૂક રદી૦ કો તુમપર ફોકિયત હાસિલ હય. ઓર ઈસી વજેહસે મેંને ઉસકો તુમપર સરદાર મુકકર કિયા હય." જબ આલે તયને અબુ ઉબેદા રદી૦ કી યે તકરાર સુની તો ઉન્હોંને સરેતસલીમ ખમ કીયા ઓર કહા—

" આપ હમેં મુઆફ કરેં વાકેઇ હમસે ગલતી હો ગઈ હય બેશક જો લોગ પહેલે ઈસ્લામ લાયે, ઈસ્લામકી ખાતિર ઉન્હોંને સખત સુઉબતેં ઉઠાઇ ઓર આં હઝરત સલ૦કી પાક સોહબતમેં ઝિંદગી બસરકી વોહ હરતરાહ હમપર ફોકીયત રખતે હુંય. અબ હમારા ઈતમિનાન હો ગયા હય. આપ હમેં કિસી સરદારકે માતેહત રવાના કરેં હમ બખુશી ખાતિર ઇસકે હુકમકી તઆમીલ કરેગે"

હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ યેહ સુનકર ખુશ હુએ ઓર ઉનકે હકમેં દુઆએ ખેર કરકે મયસરા બિન મસરૂક રદી૦ કો રવાનગીકા હુકમ દીયા. ઇસપર મયસરા રદી૦ને અરઝકી—

" અય અમીનુલ ઉમ્મત ! હમ અયસે ઇલાકે મેં

જાતે હયે જીસ કે હલાત સે હમ મુતલક ના વાકિફ હું ઓર જુરૂર હયકે બવજેહ ના વાકફીયતકે હમ રાહ ગુમ કર દેં યા કિસી ના અન્દેશી કાહ મુસીબતમેં ગિરફતાર હો જાયેં. આપ કોઇ વાકેફગાર આદમી હમારે હમરાહ કરેં જો ઇસ ઇલાકેકે રાસ્તોંસે વાકેફ હો ઓર હમેં સીધે રાસ્તેપર લે ચલે.” અબુ ઉબેદા રદી૦ને કહા–

“બેશક તુમને મુઝકો અયસી બાત યાદ દિલાઈ હય જો મેં કરની ભૂલ ગયા થા.” ઇસપર અબુ ઉબેદા રદી૦ને ચાર અમીર જો ઈસ ઇલાકેસે અચ્છી તરાહ વાકેફ થે મયસરા રદી૦ કે સાથ કર દીયે ઓર ઉનકો કહા કે—

“અગર તુમને ઈસ કામકો બખુબી અંજામ તક પહોંચાયા તો તુમકો ખાતિર ખ્વાહ ઈનામ દીયા જાયગા ઓર ઈલાવા ઈસકે ઈસ ખિદમતકે લિયે તુમકો હમેશાકે લિયે જઝીયા મુઆફ કીયા જાયગા.”

મયસરા બિન મસરૂક રદી૦ અબુ ઉબેદા રદી૦સે મુસાફિહા કરકે અલ્લાહકા નામ લેકર રૂખસત હુઆ. રાહબર ઉનકે આગે રવાના હુએ. રાસ્તા બડા દુશ્વાર ગુઝાર થા. પાંચ દિન સફરકી સખત સઉબતેં ઉઠાને કે બાદ લશ્કરે ઇસ્લામ એક વસીઅ વાદીમેં પહોંચા જીસે મરજુલકબાઇલ કહેતે થે ઓર ઈસકે આગે એક બડા શહેર કવરસ નામી આબાદ થા. મયસરા બિન મસરૂક રદી૦ને વાદી કુશાદા

ફેંખકર લશ્કરકો કયામ કરનેકા હુકમ દીયા. ઓર ફરમાયા કે “ હમ અપને હેડકવારટરસે બહોત દુર નિકલ આયે હંય ઇસ લિયે મુનાસિબ હય કે ખુદ યહાં કિયામ કરકે દુશ્મનકે હાલાતકા પતા લગાયે' “ યેહ કેહકર ચંદ સવાર ચારોં તરફ ખબર લાનેકે લિયે દવડાયે 'શામકે કરીબ દો સવાર કોહિસ્તાની આદમીકો પકડ લાયે ઓર મયસરા રદી૦કે રૂબરૂ પેશ કીયા. મયસરા રદી૦ને રાહબરોંકો બુલાકર કહા કે “ ઈસ શખ્સસે બાત ચીત કરકે દુશ્મન કે હાલાત દરયાફ્ત કરો ”

રાહબરને કોહિસ્તાનીસે ગુફતુગુ શુરૂઅ કી ઓર ઇસકે બાદ મયસરા રદી૦કો કહાકે “ યેહ શખ્સ કહેતા હય કે શાહ હરકુલને એનતાકીયેસે રૂખસત હોનેકે વકત એક મોઅતમિદ સરદારકો ઈસ તરફ રવાના કીયા–થા કે પહાડી ઈલાકેકી જંગજુ કોમોંકો જમા કરકે દરોં ઓર પહાડોંકી હિફાઝત કરે તાકે એહલે અરબ દરોંપર કાબિઝ નહોજાએં ચુનાચે ઇસને ઈલાકે કે તમામ સરદારોંસે ફોજ જમાકી હય ઓર ઈસ ઈલાકે કે બાહેર હિફાઝત કે લિયે ડેરા લગાયા હુઆ હય ઓર દુર દુર તક જાસુસ મુકરર કર રખ્ખે હંય ચુનાંચે હમારે લશકરકી આમદકી ઉસકો ઇત્તિલાઅ મિલ ગઈ હય ઓર વોહ હમારા મુકાબિલા કરનેકે લિયે તૈયાર હય “મયસરા રદી૦ને પૂછા–

" દુશમનકા લશકર ઇસ જગેસે કિતને ફાસ્લેપર હય ! " કોહિસ્તાનીને કહા.

" કરીબન દો ફરસંગ હોગા. " મયસરા રદી૦ને પૂછા—

" ઇનકી તેઅદાદ કિસ કદર હય ? " કોહિસ્તાની ને કહા—

" અન્દાઝન તીસ હઝાર હોગી. " મયસરાને પૂછા—

" કયા લડાઈ કે લિયે વહાં મયદાન વસીઅ હય ? " કોહિસ્તાની ને જવાબ દિયા.

" નહીં ઇસસે બડા મયદાન ઈસિ તમામ ઈલાકેમેં નહીં હય " ઇસપર મયસરા બિન મસરૂક રદી૦ને કહા કે–

"બહેતર હય કે હમ ઈસી જગા દુશમનકા ઇન્તીઝાર કરેં કયોંકે હમારી કિલ્લતકા હાલ માઅલુમ કરકે ઝુરૂર હય કે દુશ્મન ખુદ હમપર હમલા આવર હો. " બામિસ રદી૦ ઓર દીગર સરદારોંનેભી ઇસ રાયે કે સાથ ઇતિફાક કીયા. ઈસપર મયસરા રદી૦ને અપને કેમ્પકે ઈર્દ ગિરદ પહેરા લગા દિયા ઓર ચંદ સવાર લશ્કરસે કુચ્છ ફાસલે પર આગે ભેજ દીયે તાકે દુશમનકી આમદકી ઇત્તિલાઅ દેતે રહેં.

દુસરે દિન મયસરા રદી૦કે સવાર ખબર લાયે કે "દુશમનકી ફોજ ઉનકી તરફ આ રહી હય." મયસરા રદી૦ને અપની ફોજકો હોશિયાર કરકે આરાસ્તા કરલિયા મગર રૂમી ફોજને ઉસ દિન હમલા ન કીયા. બલકે ઈસ્લામી લશકરકે મુકાબિલ ડેરા લગા દિયા. સુબ્હે હુઈતો દોનાં લશકર જંગકે લિયે તૈયાર હુએ. મયસરા રદી૦ને મયદાને જંગમે જાનેસે પેશતર અપની ફોજકો યું ખિતાબ કિયા—

" અય મેરે ભાઇઓ યેહ પહેલા ઇસ્લામી લશકર હય જો ઈન દરોંમેં દાખિલ હુઆ હય ઓર તુમ પહેલે મુસલમાન હો જીન્હોંને યહાં નમાઝ પઢી હય ઓર તવહીદે ઈલાહીકી સદા બલંદકી હય. ઈસ બાતકો અચ્છી તરાહ યાદ રખો કે દુનિયા આરઝી હય મગર આખેરતકા ઘર પાયદાર હય ઓર હમેશા રહેનેવાલા હય. તુમ આં હઝરત સલલલ્લાહો અલયહે વ સલ્લમકે ઇસ કોલકો ધ્યાનમેં રખો કે બેહેશ્ત તલવારકે સાયેમેં હય. ઈસ લિયે તુમ અપની કિલ્લત ઓર દુશમનકી કસરતકા ખ્યાલ ન રખો કયોંકે અલ્લાહ તઆલાને અપને પાક કલામમેં ફરમાયા હય કે અકસર અયસા હોતા હય કે થોડી જમાઅત કસીર જમાઅત પર ગાલિબ આતી હય ઓર અલ્લાહ હમેશા સબર કરનેવાલોં કે સાથ હોતા હય. અય મેરે ભાઇઓ! મેં તુમકો વસીયત

કરતાહું કે હર વકત અલ્લાહ તઆલાસે ડરતે રહો. અપને આપકો ઉસ કોમકી માનિન્દ સમઝે. જીસકી અજલ કરીબ આગઇ હય ઓર ઉસકે લિયે ભાગનેકી કોઇ રાહ નહીં રહી મગર બેહેશ્તકા દરવાઝા ઉસકે લિયે ખુલા હય ઓર બેહેશ્તકા પુર સુરૂર સામાન ઉસ્કો દિખાઈ દે રહા હય જો અલ્લાહ તઆલાને અપને ખાસ બંદોકે લિયે ઉસમેં મોહઈયા કર રખા હય પસ તુમ જલદી કરો ઓર ઉસમેં દાખિલ હો જાઓ ઓર હમેશાકે લિયે અલ્લાહ તઆલાકી નેઅમતોં કે મઝે ચખકર ખુશ વ ખુર્રમ હોતે રહો. ”

ઈસ તકરીરકે બાદ લશ્કરે ઇસ્લામ મયદાનમેં નિકલા. મયસરા રદી૦ને અપને લશ્કરકી સફેં દુરસ્ત કીં ઓર વામિસ રદી૦કો એક હઝાર ગુલામકે લશ્કરકે સાથ આગે રખા. દાઈ બાઝુપર અબદુલ્લા બિન હઝાફા રદી૦કો મુકર્રર કિયા ઓર આપ અકબે લશ્કરમેં ખડે હોકર દુશ્મનકે હમલેકા ઈનતિઝાર કરને લગા.

રૂમી અફસરનેભી અપને લશ્કરકો મયદાનમેં નિકાલ કર આરાસ્તા કિયા ઓર દસ હઝાર સવારકે તીન દસ્તે તજવીઝ કરકે દાયેં બાયેં ઓર અકબમેં ખડે કિયે.

સબસે પહેલે રૂમી ફોજસે એક પહેલવાન નિકલા ઓર મયદાનમેં આકર હરીફ તલબ કિયા. લશ્કરે ઈસ્લામમેંસે

વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ઉસકે મુકાબિલ હુઆ ઓર ચશ્મ ઝદનમેં અપના નેઝા રૂમી પહેલવાનકે સીનેકે પાર કર દિયા ઇસકો ગિરતે દેખકર રૂમી લશકરસે દુસરા પહેલવાન નિકલા મગર ઉસકો ભી વામિસ રદી૦ને સંભલને ન દિયા ઓર એકહી વારમે ઉસકા કામ તમામ કર દિયા. રૂમી યેહ સુલુક દસ્તી દેખકર ગભરા ગયે ઓર ફીર કીસીને વામીસ રદી૦કે મુકાબિલેપર જુરાઅત નકી. વામિસ રદી૦ બરાબર મયદાનમેં લલકારતા રહા આખિર રૂમીયોંકી એક સફને યક બારગી હમલા કર દિયા. ઇસ્લામી લશકરભી આગે બઢા ઓર દોનોં બાહમ મિલ ગએ. વામિસ રદી૦ઓર ઉસકે હમરાહી ગુલામોંને રૂમીયોંમેં એક તુફાને કયામત બરપા કરદીયા મગર રૂમી બરાબર જમકર લડતે રહે હત્તાકે શામ હો ગઈ. આખિર દોનોં લશકર જુદા હુએ ઓર અપને અપને કેમ્પમેં આરામ કરને કે લિયે ચલે ગયે. ઉસ દિન એહલે ઇસ્લામ કે પચાસ આદમી શહીદ હુએ મગર રૂમી લશકરમેં સે અગિઆરાસો મયદાનમેં કામ આયે.

દુસરે દિન ફિર દોનોં લશકર આરાસ્તા હોકર મયદાન મેં નિકલે ઓર મયસરા રદી૦ને અપને હમરાહીયોંકો ખિતાબ કિયા:—

“ અય લોકો! મેં તુમકો આલને અબેરત યાદ

દિલાતાહું તુમ અચ્છી તરાહસે જાનલો કે આલમે આખેરત મેં જાના ઈસસે બદરજહા અચ્છા હય કે તુમ મયદાનસે પીઠ ફેર કર અપને અહેલો અયાલકી તરફ જાઓ. તુમકો આખેરતકી તરફ ઈસ શોક ઓર ઈશતિયાકકે સાથ કદમ મારના ચાહીએ જીસ તરાહકે એક બચ્ચા અપની માકી તરફ દોડકર જાતા હય. તુમ દુશમનોંસે હરગિઝ ખોફ ન ખાઓ ઓર ઈસ તરાહ મયદાનસે મુંહ ન મોડો જયસે કે બકરી શેરસે મુંહ ફેરતી હય વરન દુશમન તુમપર ગાલિબ આજાયગા ઓર તુમ હમેશા કે લિયે ઝલીલ ઓર ખ્વાર હો જાઓગે, ઓર દીન ઓર દુનીયામેં ખસારા ઉઠાવગે”

ઇસ તકરીરકા હાઝેરીનપર ઈસિ કદર અસર હુઆ કે તમામ લશકરીયોંને તલવારેં નયામસે ખીંચ કર નયામ તોડ ડાલે ઓર કહાકે—

“ હમ એહેદ કરતે હંય કે જબતક હમારે દમમેં દમ હય લડાઈસે મુહ ન મોડીગેં ઓર દુશમનકે સાથ બરાબર લડતે રહીંગે તા ઈંકે મયદાને જંગમે હમકો શહાદત નસીબ હો. “ યે સુનકર મયસરા બિન મસરૂક રદી૦ને કહા.

“ મેરે ભાઇઓ મોમિનોંકો અયસાહી કરના ચાહીએ જયસા કે તુમને કીયા હય. મેરી એન આરઝુ હય કે હમકો ઈસ મયદાનમેં શહાદત નસીબ હો ઓર હમ અલ્લાહ

ઓર ઉસકે રસુલ સલ૦સે સુરખરૂઇ હાસિલ કરેં મગર મેરી યેહ ભી તજવીઝ હય કે હમ અમીનુલ્ઉમ્મતકો ઇસ હાલકી ઇત્તિલાઅ દેદેં તાકે અગર વોહ મુનાસિબ સમઝેંતો કુમક ઈરસાલ કરદેં વરન હમને જો કુચ્છ ઇરાદા કીયા હય વોહતો હમ કરહી ગુઝરીંગે" સબને યક ઝબાન હોકર કહા—"ઇસમે કોઇ હરજ નહીં" ઈસપર મયસરા રહી૦ને એક રાહબરકો બુલાકર કહા—

"તુમ જલ્દ લશકરે ઈસ્લામમેં જાઓ ઓર જો કુચ્છ તુમને દેખા હય ઇસસે સિપેહ સાલારે લશકરે ઇસલામકો ઇત્તિલાઅ દો."

રૂમીભી જોશ ખરોશકે સાથ મયદાનમેં નિકલે અગરચે ઉનકે બહોતસે આદમી કતલ હો ગયે થે મગર ઉનકી તેઅદાદ બહોત ઝિયાદા થી ઓર વોહ ઉમીદ કરતેથે કે આખિકાર વોહ એહલે અરબકો નેસ્તો નાબુદ કર દેંગે. લડાઈ શુરૂઅ હુઇ ઓર સખ્ત ખુંખ્વાર હુઇ મગર કિસી ફરીકને પીઠ ન ફેરી ઓર શામકો દોનોં લશ્કર અપને આરામગાહમેં ચલે ગયે. ઈસી તરાહ કઇએક દિન તક લડાઇકા બાઝાર ગર્મ રહા. રૂમી હરરોઝ બકસરત મારે જાતે થે મગર અબ તક વોહ બરાબર ખમ ઠોકકર મયદાનમેં આ જાતે થે.

જબ રાહબર અબુ ઉબૈદા રદી૦કે પાસ પહોંચા તો આપને ઉસસે પૂછા.

"મયસરા બિન મસરૂક રદી૦ ઓર ઉસકે હમરાહીયોંકા કયા હાલ હય." રાહબરને કહા—

"મરજુલ કબાયેલ કે તીસ હઝાર રૂમી લશ્કરકે સાથ મયદાનમેં એહલે અરબ જંગ કર રહે હુંય. એહલે અરબને અપની તલવારોંકે નયામ તોડ ડાલે હુંય ઓર યેહ અઝમ કર લિયા હય કે જબ તક ઇનકે દમમેં દમ હય બરાબર દુશ્મનોંકા મુકાબિલા કરતે રહીંગે. મેરે સામને એક લડાઈ હુઇ થી ઓર રૂમીયોંકે બકસરત આદમી કામ આયે થે મગર રૂમીયોંકી તેઅદાદ કસીર હય ઓર સિપાહીભી કોહીસ્તાની હુંય ઓર બડી સખ્ત લડાઇ લડતે હુંય માલુમ નહી કે આપકે સિપાહી અભી તક ઝિંદા હુંય યા સબકે સબ કતલ હો ગયે. અગર આપકો ઇનકી ઈમદાદ કરની હો તો જલ્દ કરો."

અબુ ઉબૈદા રદી૦ યેહ સુનકર ગમગીન હુએ ઓર જનાબે બારીમેં દુઆ કી કે "અય પરવરદિગારે આલમીયાં હમ સિર્ફ તુજપર ભરોસા રખતે હુંય તુહી હમારા વાલી ઓર મવલા હય અપને જાંનિસાર બંદોપર રહેમ ઓર ફઝલ કીજીયો ઓર ઉનકે દુશ્મનોંકે ગઝન્દસે મેહફુઝ રખીયો"

ફિર જલ્દી ઉઠકર આપ ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦કે ખયમેમેં ગયે જો દરીયાએ ફુરાતકી મુહિમ સર કરકે અભી વાપિસ આયે થે. અબુ ઉબેદા રદી૦ને ખાલિદ રદી૦કો કુલ હાલ સુનાયા ઔર કહા—

“અય અબા સુલેમાન! ગો તુમ અભી એક મુહિમ સર કરકે આયે હો મગર મેં ચાહતા હું કે તુમ જલ્દી અપને ભાઇયોંકી ઇમદાદકો પહોંચો કયોંકે દુશ્મન બકેસરત હુંય ઔર ઉન્હોંને મુઠીભર ઇસ્લામી ફોજકો ઘેર રખા હય. ગો ઉન્હોંને મરને મારનેકી ઠાનકર નયામ તોડ દી હુંય ઔર મેરા યકીન હય કે અલ્લાહ તઆલા ઉનકી તાઈદ કરેગા મગર ફિર ભી મેં મુનાસિબ સમઝતા હું કે તુમ તીન હઝાર ચીદાહ જવાન લેકર ફિલફોર ઉનકી ઇમદાદકો પહોંચો.” ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ને કહા—

“અય અમીનુલ્લ ઉમ્મત! બેશક અલ્લાહતઆલાએ પાક ઔર બુઝુર્ગને હમારી તાઇદ કી હય ઔર હમકો દુશ્મનોંકે મુકાબિલ ઝલીલ ઔર ઝઈફ નહીં કિયા પસ ઉસકી સતાયશ હોકે ઉસને હમકો મુસીબતકે વકત સબ્ર કરનેકા હુકમ દિયા હય. ઔર સાથહી યેહ વાઅદા દિયા હય કે જો લોગ અલ્લાહકી રાહમેં સબ્ર કરીંગે અલ્લાહ ઉનકે સાથ હોગા. અય અમીનુલ ઉમ્મત! આપ ગભરાઇયે નહીં અલ્લાહ તઆલા ઝુરૂર હમારે લશ્કરકી તાઇદ કરેગા. મેં ભી ઉનકી

ઈમદાદકે લીયે તૈયાર હું મુજે આરામકી કોઇ ઝુરૂરત નહીં ખુદા કરે કે મુજે મયદાને જંગમેં શહાદતકા રૂત્બા મિલે. ઓર ઇસ તરાહ દાયેમી આરામ ઓર રાહત મેરે નસીબ હો. આપ લશ્કરકો તૈયારીકા હુકમ દેં ઓર મેં અભી હાઝિર હોતા હું."

અબુ ઉબેદા રદી૦ને ફિલફોર તિન હઝાર જવાન તૈયાર કરકે ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦કે હમરાહ રવાના કર દિયે. ઇધરસે કુમક રવાના હુઈ. ઉધર મયસરા રદી૦કે હમરાહી રોઝ મયદાનમેં નિકલતે ઓર શામતક મુકાબિલા કરકે કેમ્પમેં વપિસ આ જાતે રૂમી ભી ઉનકી સાબિત કદમી દેખકર અશ અશ કર ઉઠે મગર વોહ યેહ ખ્યાલ કરતે થે કે આખિર કબ તક એહલે અરબ લડતે રહીંગે અનજામકાર વોહ ઝુરૂર મગલૂબ હો જાઇંગે.

એક દિન રૂમી સિપેહસાલારને અપને સરદારોંકે સાથ મશવિરા કિયા કે એહલે અરબ યકબારગી હમલોંમેં તો મગલુબ નહીં હોતે બહેતર યે હય કે કિસી તરાહ ઉનકે ચન્દ સરદાર મારે જાયેં જો મયદાનમેં નિહાયત જાંબાઝીસે લડતે હંય ઓર હમારી સફેં ઉલટ દેતે હંય. અગર વોહ મારે ગયે તો બાકી લશ્કર સરાસીમા હોકર ભાગ જાયગા.

યેહ તજવીઝ કે બાદ વોહ રૂમી સરદાર જીસકો

હરકુલ બાદશાહને ઇસ ઈલાકેમેં ભેજાથા ઓર જીસકા નામ કલીસ થા હર તરાહસે મુસલ્લેહ હોકર મયદાનમેં નિકલા ઓર પુકારા કે—

"અરબી લશ્કરકા સરદાર મેરે મુકાબિલેપર નિકલે."

ઇસ્લામી લશ્કરસે એક યમની જવાન મુકાબિલે કે લીયે નિકલાહી થા કે મયસરા રદી૦ને ઉસકો રોક લીયા ઓર કહા—

"રૂમી પહેલવાનને ઇસ્લામી લશ્કરકે સરદારકો તલબ કિયા હય ઈસિ લિયે ઝુરૂરી હય કે મેં ઈસકે મુકાબિલેપર જાઉં." ઇસપર અબદુલ્લાહ બિન હઝાફા રદી૦ને કહા—

"મેંહી તો ઈસ્લામી લશ્કરકે મયમનેકા સરદાર હું ઈસિલીયે આપ પહેલે મુજે મુકાબિલેકી ઈજાઝત દેં." મયસરાને કહા—

"અચ્છા જાઓ અલ્લાહતઆલા તુમારા હફિઝો નાસિર હો"

અબદુલ્લાહ બિન હઝાફા રદી૦ શેરકી તરાહ લલકારકર કલીસકે મુકાબિલ હુઆ. દોનોંમેં લડાઇ શુરૂ હુઇ દોનોં ફને જંગમેં કામિલ માહિર થે. અરસેતક એક દુસરેપર વાર કરતે રહે મગર કિસીકા વાર કારગર નહુઆ. દોનોં લશ્કર નિહાયત ઇશ્તિયાક કે સાથ લડાઇ દેખ રહેથે ઓર વાહ વાહકે નાઅરે બલંદ કરતે થે. જબ અબદુલ્લાહને દેખાકે હરીફકી ઝિરાહપર કોઈ વાર કારગર નહીં હોતા તો ઉસને હરીફકા વાર ખાલી દેતેહી આગે બઢકર એક ટેઢા હાથ

તલવારકા હરીફકી ગરદન પર અલ્લાહો અકબર કહેકર મારા. કોઈ શક નહીં કે અગર યેહ વારભી ખાલી જાતા તો અબદુલ્લાહ રદી૦ જો દુશ્મનકે બિલકુલ કરીબ આ ગયા થા દુશ્મનકી ઝદસે ઝિંદા ન બચતઃ મગર તકબીરકી બરકતસે વોહ વાર હરીફકી ગરદનપર અયસા પડા કે રૂમી પહેલવાનકા સર કટકર અલગ જા પડા. લશ્કરે ઇસ્લામમેં ખુશીકા નાઅરા બલંદ હુઆ મગર રૂમી લશ્કરપર એક સન્નાટેકા આલમ છા ગયા કયોંકે યેહ પહેલવાન શાહ હરકુલકે ખાસ ઓર મોઅતમિદ સરદારોંમેં સે થા. અબદુલ્લાહ રદી૦ને મકતુલકા ઘોડા ઓર અસબાબ લે લિયા ઓર અલ્લાહ તઆલાકા શુક્ર અદા કરતા હુઆ અપને લશ્કરમેં આ મિલા. મયસરા રદી૦ને ભી અબદુલ્લાહ રદી૦કો તેહસીન ઓર આફરીન કી ઓર આપભી અલ્લાહ તઆલાકા શુકરીયા અદા કિયા.

જબ રૂમી લશ્કરકે સિપેહ સાલારને જીસકા નામ જારસ થા અપને હમરાહીકો યું કતલ હોતે દેખા તો ઉસકો સખ્ત તયશ આયા ઓર ઉસને કસમ ખાઈ કે મેં કુલીસકે કાતિલસે બદલા લુંગા. યાતો ઉસે સરે મયદાન કતલ કરકે દિલ ઠંડા કરૂંગા વરન ઉસકો ગિરફતાર કરકે શાહે હરકુલ કે પાસ ભેજ દુંગા. યેહ કેહકર ગરજતા હુઆ મયદાનમેં આયા ઓર પુકારા કે—

"જીસ અરબી પહેલવાનને મેરે હમરાહીકો કતલ કિયા હય વોહી પહેલે મેરે મુકાબિલ આયે" યેહ સુનતેહી અબ્દુલ્લાહ રદી૦ ફિર મયદાનકી તરફ બઢા મગર મયસરા રદી૦ને ઉસકો રોક લીયા ઔર કહા—

"તુમ લડાઈ કરતે થક ગયે હો ઔર રૂમી પહેલવાન તાઝા દમ હય ઇસ લિયે તુમ ઈસકે મુકાબિલેપર ન જાઓ." યે સુનકર અબ્દુલ્લાહ રદી૦ને કહા—

"જબ હરીફ મુજકો મુકાબિલેકે લિયે તલબ કરતા હય તો મેરા ફર્ઝ હય કે મેં મયદાને જંગમેં જાઉં ખ્વાહમેં કિસ કદર થકા હુઆ હોઉં" મયસરા રદી૦ને કહા—

"મેં તુમારી બહેતરી ઔર ખેરખ્વાહી કે લિયે તુમકો મનાઅ કરતા હું કયોંકે યેહ પહેલવાન ઉસસેભી ઝિયાદા ડીલ ડોલકા હય જીસકો તુમને કતલ કિયા હય ઔર મુજે અંદેશા હય કે તુમ ઈસ થકાનકે સાથ ઉસસે એહેદબરા ન હો સકોગે." અબ્દુલ્લાહ રદી૦ને કહા—

"અય મેરે સરદાર ! તુમ બેશક મુજપર મહેરબાની ઔર શફકત કરતેહો સિર્ફ ઇસ લિયે કે મેં મયદાનમેં કતલ ન હોજાઉં મગર યેહતો બતાવકે આખિરતકે દિન જબ મુજસે ઈસ બારેમેં સવાલ કિયા જાયગા તો કયા ઉસ વકત ભી તુમ મુજપર મહેરબાની કરકે મેરી સિફારશ કરોગે?

સચ બતાવ કે ઉસ વકત મુજે દોઝખકી આગસે કોન બચા-યગા જો અલ્લાહકી રાહમેં જાન ખર્ચ કરનેસે દરેગ કરને-વાલોંકે લિયે સુલગાઇ જાયગી? ખુદાકી કસમ ઓર શપથ મેરે સિવા ઇસ રૂમી પહેલવાનકે મુકાબિલ ન જાયગા ખ્વાહ મેં જાતેહી કતલ હો જાઉં."

યેહ તકરીર સુનકર મયસરા રદી૦કે આંસુ ભર આયે ઓર ઉસને કહા "અલ્લાહ તઆલાકી સતાયશ ઓર હમ્દ હો કે ઉસને મેહેઝ અપને ફઝલો કરમસે અપને પ્યારે હબીબકી બદવલત હમ મોમિનોંકે દિલ અપની તરફ ખીંચ લીયે હુંય ઓર હમારે દિલોંમેં અલ્લાહકી રઝાજોઇકે સિવા ઓર કોઈ ખ્વાહિશ બાકી નહીં રહી." જબ અબદુલ્લાહ રદી૦ મયદાનમેં ગયા તો જારસને પૂછા કે—

"તુમને હી મેરે હમરાહીકો કતલ કીયા હય?" અબદુલ્લા રદી૦ને કહા:—

"હાં મેંનેહી કતલ કીયા હય." જારસને કહા—

"તો સંભલ જાઓ મેં તુમસે ઉસકા બદલા લુંગા." અબદુલ્લાહ રદી૦ને કહા

"બિસમિલ્લાહ શોકસે વાર કરો."

ઇસપર જારસને અબદુલ્લા રદી૦ પર બડી શિદ્દતકે સાથ વાર કિયા. અબદુલ્લા રદી૦ને ઢાલપર સંભાલા. કુચ્છ દેરતક

બરાબર લડાઇ હોતી રહી. જબ જારસને દેખાકે ઇસકા કોઈ વાર હરીફપર કારગર નહીં હોતા તો ઘોડા એકદમ આગે બઢકર અબદુલ્લાહ રદી૦સે ચિમટ ગયા ઓર અબદુલ્લાહ રદી૦કો જો લડાઈ કરતે કરતે સુસ્ત હો ગયાથા ઝોરસે અપની તરફ ખીંચકર ઝીનસે અલગ કર લિયા ઓર અપને લશ્કરમેં લે ગયા. વહાં જાતેહી અબદુલ્લાહ રદી૦કો પા બઝંજીર કીયા ઓર એક ગારદ ઉસપર મુતઅઇઅન કરકે એક અફસરકો હુકમ દીયા કે—

"ઇસકી અચ્છી તરાહ નિગરાની કરો જંગસે ફરાગત પાકર મેં ઇસકો શાહે હરકુલકે પાસ કુસ્તુનતુનીયામેં ભેજુંગા તાકે બાદશાહ સલામત જો ચાહેં ઇસકે સાથ સુલુક કરેં."

જારસ ફિર મયદાનમેં આકર ગરજને લગા. ઇસપર તીન જવાન લશ્કરે ઈસ્લામસે નિકલે. મયસરા રદી૦ને જીસકો અબદુલ્લાહ રદી૦કી ગિરફતારીકા સખ્ત સદમા પહોંચા થા ઉનકો રોક લિયા ઓર કહા કે—

"મેરે લિયે શર્મકી બાત હય કે મેં અબદુલ્લાહ રદી૦કો ગિરફતાર હોતે દેખું ઓર ચુપચાપ ખડા રહું"

ઇસપર મયસરા રદી૦ને અપના અલમ એક દુસરે સરદારકે સિપુર્દ કિયા ઓર આપ અલ્લાહકા નામ લેકર મયદાનમેં જારસકે મુકાબિલ હુઆ. અભી દો તીન વાર

હુએથે કે મયદાનકે એક તરફ કુચ્છ ફાસલેપર ગુબાર નમુદાર હુઆ. જારસને મયસરા રદી૦કો કહા–

"દેખો વોહ ગુબાર કયસા હય?"

મયસરા રદી૦ને યેહ સમજા કે ઇસકા હરીફ ઇસકો ધોકા દેના ચાહતા હય. મગર જારસને કસમ ખાકર કે કહાકે–

"સચમુચ તુમારે લશ્કરકે પીછે ગુબાર ઉઠ રહા હય"

મયસરા રદી૦ને ભી પીછે હટકર નઝર ઉઠાઇ તો ઉસકો એક ગુબાર દિખાઈ દિયા ઓર ઉસને સમજ લિયા કે લશ્કરે ઇસ્લામ ઉસકી કુમકકો આ રહા હય ઇસિને જારસકો કહા—

"યેહ ગુબાર હમેં ખુશખબરી દેતા હય કે લશ્કરે ઇસ્લામકી કુમક આ પહોંચી. અબ હમ તુમારી અચ્છી તરાહ ખબર લેંગે."

ઇસપર જારસને ઝુંઝલાકર મયસરા રદી૦પર હમલા કિયા તાકે ઇસકા કામ તમામ કરે મગર મયસરા રદી૦ને ઘોડા ફેરકર વાર ખાલી દિયા ઓર સીધે હોતે હી જારસપર તલવાર ચલાઇ. તલવાર જારસકે બાઝુપર પડી ઓર ઉસકા બાઝુ ઝખમી હુઆ. ઇતનેમે લશ્કરે ઇસ્લામમેં તકબીરકા નાઅરા બલંદ હુઆ ઓર જારસ ગભરાકર મય-

દાનસે વાપિસ ચલા ગયા. મયસરા રદી૦ને ઇસકા પીછા ન કિયા ઓર વોહ ભી અપને લશ્કરમેં વાપિસ આ ગયા. ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ ઓર ઉનકે હમરાહીયોંકો દેખકર લશ્કરે ઇસ્લામકી ખુશીકા અંદાઝા ન રહા. મયસરા રદી૦ને ખાલિદ રદી૦સે મુસાફિહા કિયા ઓર કહા—

" આપ વકતપર આ પહોંચે હંય, હમ રૂમીયોંકે સાથ બરાબર જંગ કરતે રહે હંય મગર અભી તક ઉનપર ગાલિબ નહીં આ સકે કયોંકે ઉનકી તેઅદાદ બહોત હય. ઉનકા એક નામી સરદાર મારા ગયા હય ઓર દુસરા ઝખમી હુઆ હય મગર હમારી તરફસે અબદુલા બિન હઝાફા રદી૦ ગિરફતાર હુઆ હય ઓર ઉસકી ગિરફતારીકા હમકો સદમા હય. " ખાલિદ રદી૦ને કહા—

" કોઇ અંદેશા ન કરો અલ્લાહને ચાહા તો અબદુલ્લાહ રદી૦કો અગર વોહ ઝિંદા હય તો હમ છુડા લેંગે. ઓર અગર કતલ હો ગયા હય તો દિલ ખોલકર ઉસકા બદલા લેંગે. "

ઉસ દિન રૂમીયોંકી તરફસે ઓર છેડ છાડ ન હુઈ દોનોં લશ્કર અપને કિયામગાહમે ચલે ગયે. દુસરે દિન ફિર ઇસ્લામી લશકર મયદાનમેં નિકલા મગર રૂમી અફસરકી તરફસે એક કાસિદ આયા ઓર ઉસને કહા—

" હમારા સરદાર તુમસે સુલેહ કરનેકા ખ્વાસ્તગાર હય અગર તુમ મંઝુર કરો તો હમ તુમકો બકસરત માલો દવલત દેતે હુંય ઓર તુમારા કયદી ભી તુમારે હવાલે કર દેતે હુંય મગર ઈસકે બાદ તુમકો ચુપચાપ યહાંસે વાપિસ જાના હોગા. " યે સુનકર ખાલિદ રદી૦ને જંવાબ દિયા.

" હમારી સુલેહકી દો શરતેં હુંય જો તુમકો અચ્છી તરાહ માઅલુમ હુંય. ઉન શર્તોંકે સિવા હમ કિસી ઓર શર્તપર રાઝી ન હોંગે બાકી રહા કયદીકા મુઆમિલા સો અગર તુમ ઉસકો ખુદ બખુદ છોડ દોગે તો બહેતર વર ન હમ બતવરીકે ઈલાહી જબરન તુમસે છુડા લેંગે. " રૂમી કાસિદને કહા—

" અચ્છા હમકો એક દિનકી મોહલત દો કે હમ બાહમ મશવિરા કરલેં અગર ઇસ બાતપર ઇત્તિફાક હો ગયા તો કલ હમ તુમારી ઈતાઅત મંઝુર કર લેંગે ઓર શામકે દીગર શહેરોંકી તરાહ તુમારી રિઆયા બન જાવીંગે. " ખાલિદ રદી૦ને કહા—

" બખુશી હમ તુમકો મોહલત દેતે હુંય. " ઈસપર ઇસ્લામી લશ્કર અપને કેમ્પમેં આ ગયા.

દુસરે દિન ફિર ઈસ્લામી લશ્કર મયદાનમેં નિકલા રૂમી લશ્કરસે કોઇ આદમી મયદાનમેં ન આયા. ખાલિદ

રદીઅને મુતઆજ્જુબ હોકર ચંદ સવાર ખબર લાનેકો ભેજે. વોહ થોડી દેરમેં વાપિસ આગયે ઓર કહા કે—

"રૂમી કેમ્પખાલી પડા હય વોહ રાતોં રાત કહીં ચલ દીયે હંય જો સામાન વોહ જલદી મેં લે જા સકે હંય વોહ લેગયે હંય બાકી વહાં પડા હય." ખાલિદ રદી૦ કો યેહ સુનકર સખ્ત રંજ હુવા ખુસુસન ઇસલિયેકે રૂમી અબદુલ્લા રદી૦કો હમરાહ લે ગયે થે. ખાલિદ રદી૦ને ઉનકા પીછા કરનેકા ઇરાદા કિયા મગર મયસરા રદી૦ને ઉનકો મના કિયા ઓર કહા કે—

" ઇન દુશ્વાર ગુઝાર પહાડોંમેં જીનકે હાલાતસે હમ બિલ્કુલ બે ખબર હંય દુશ્મનકા તઆકુબ કરના અચ્છા નહીં બહેતર હો કે હમ અબુઉબેદા રદી૦ કે પાસ વાપિસ ચલેં ઓર ઉનકો કુલ હાલમે ઇત્તિલાઅ દેં."

ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ ને મયસરા રદી૦ કી બાત માનલી ઓર રૂમી લશ્કરકા સામાન જો કુચ્છ રહે ગયા થા લેકર મુઝફ્ફરો મનસૂર અબુઉબેદા રદી૦ કે પાસ પહોંચે. અબુઉબેદા રદી૦ ઇસ ફતેહસે બહોત ખુશ હુએ મગર અબદુલ્લા બિન હઝાફા રદી૦ કી ગિરફ્તારીકા ઉનકો ભી સદમા હુઆ ઓર ઉન્હોંને ઇસ હાલકી ઇત્તિલાઅ હઝરત ઉમર રદી૦ કી ખિદમત મેં ભેજદી. હઝરત ઉમર રદી૦ને ઇત્તિલાઅ પાતેહી

એક કાસિદ તૈયાર કિયા ઓર ઉસકો મિન્હરજએ જેલ ખત દેકર હરકુલ શાહે કુસ્તુનતુનીયા કે પાસ રવાના કિયા.

" બિસમિલ્લાહ અર્રહેમાન્ નિર્રહીમ–સબ તાઅરીફ હય ઉસ અલ્લાહકે લિયે જીસને નહીં અખત્યારકી અપને લિયે કોઈ બીવી ઓર ન બેટા. દુરૂદ ઓર રહેમતહો અલ્લાહ તઆલાકી અપને રસુલ ઓર નબી મહમંદ અલયહિસ્સલામ પર યેહ ખત હય ઊમર બિન ખત્તાબ રદી૦ અમીરૂલમોમિનીનકી તરફસે. પસ પહોંચે જબ યેહ ખત તુમકો તો ભેજદો મેરી તરફ ઉસ કેદીકો જો તુમારી કયદમેં હય ઓર જીસકા નામ અબદુલ્લા બિન હઝાફા ર૦ હય. અગર તુમ મેરે કહેનેકો માન લોગે તો મેં દુઆ કરૂંગા કે અલ્લાહ તઆલા તુમકો હિદાયતકા રાસ્તા દિખાવે ઓર અગર ઇન્કાર કરોગે તો મેં અયસે લોગ તુમારી તરફ ભેજુંગા જીનકો અલ્લાહકે ઝિક્ર ઓર અલ્લાહકે રાસ્તેમેં જાન કુરબાન કરદેનેસે કોઇ તિજારત ઓર નફએ દુન્યવીકી ચીઝ નહીં રોક સકતી. સલામ હો ઉસપર જીસને હિદાયતકી બયત કી. "

જબ અબદુલ્લા બિન હઝાફા રદી૦ ગિરફતાર હોકર કુસ્તુનતુનિયામેં શાહ હરકુલકે પાસ પહોંચાતો શાહ હરકુલને જીસકે દિલપર એહલે અરબકી જવાં મરદી ઓર શુજાઅતકા સિક્કા બયઠ ગયા થા યેહ ખ્વાહિશ કી કે કિસી તરાહ, અબદુલ્લા રદી૦ ઈસ્લામસે રૂગરદાન હોકર ઇસાઈ

હો જાયે. ઔર ઇસકે મુકર્રબિઓં મેં શામિલ હો જાયે ચુનાંચે વોહ અબ્દુલ્લા રદી૦કે સાથ બડી ખન્દા પેશાનીસે પેશ આયા ઔર ઉસકો પૂછા કે–

"તુમ કિસ કોમ સે હો ?" અબ્દુલ્લા રદી૦ને કહા–

"મેં કુરેશ મેં સે હું." હરકુલને પૂછા—

"કયા તુમ પયગંબર કે ઘરાને મેં સે હો ?" અબ્દુલ્લા રદી૦ને કહા—

"નહી મેં ઉનકે બની અમ મેં સે હું." હરકુલને કહા.

"અગર તુમ ઇસ્લામકો છોડકર હમારા દીન કુબુલ કરલો તો મેં તુમકો ઝરો જવાહિરસે માલા માલ કરદુંગા ઔર કીસી સરદારકી બેટી સે તુમારી શાદી કરાકે તુમકો અપને મુકર્રબિઓં મેં દાખિલ કર લુંગા." અબ્દુલ્લા રદી૦ને કહા.

"હમકો અપને પયગંબરકી બદવલત ઇમાનકી અયસી નેઅમત ઔર દવલત અલ્લાહ તઆલાને અતાકી હય કેં હમ ઉસકે મુકાબિલ દુન્યવી ઝરો જવાહિરકો હેચ સમજતે હંય ઔર અલ્લાહ તઆલાકે કુર્બકો દુન્યાવી બાદશાહોંકી મુસાહિબતસે બ દરજહા બહેતર સમજતે હંય."

હરકુલ જવાબ સુનકર ઝુંજલાયા ઔર ઉસને દારોગએ જેલકો બુલાકર હુકમ દિયા કે " ઇસ કેદીકો એક અલગ

કોટડીમેં બંદ કરદો ઓર ઈસકે પાસ ખાને પીનેકી અયસી ચીઝેં રખદો જો ઉનકી શરીઅતમેં હરામ હોં ફિર દેખેં કે કબતક યેહ અપને ઇમાન પર કાયમ રહેતા હય. ”

દારોગાને અયસાહી કીયા ઓર તીન દિન તક અબદુલ્લા રદી૦કો બંદ રખા. અબદુલ્લા રદી૦ તીન દિન તક ભૂકા પ્યાસા રહા મગર ઉસને ખાને પીને કી કોઇ ચીઝકો મસ તક ન કી. દારોગાને હરકુલકો ઈસ બાતકી ઇત્તિલાઅ દી. હરકુલને અબદુલ્લા રદી૦કો ફિર અપને સામને બુલાયા. અબદુલ્લા રદી૦ ભૂક પ્યાસસે નિહાયત નહીફ ઓર કમઝોર હો રહાથા હરકુલને ઉસકો પૂછા.

“ કિસ ચીઝને તુમકો ખાને પીનેસે બાઝ રખા ? ” અબદુલ્લા રદી૦ને કહા.

“ સિર્ફ મેરે ઇમાનને ગો ઇઝતરારકી હાલતમેં હરામ ચીઝેં હમારે લિયે હલાલ હો જાતી હંય મગર મેંને ઇસ્લામકી ઇઝ્ઝતકી ખાતર ઈસ હાલતમેંભી ઉન મમનુઆ ચીઝોંકો ઇસ્તેઅમાલ નહીં કિયા કયોંકે તુમ લોગ ઇસ્લામ ઓર મુસલમાનોં પર તમસખુર ન ઉડાવ. ” હરકુલ અબદુલ્લાકા અયસા મઝબૂત ઇમાન દેખકર અશ અશ કર ઉઠા ઓર ઉસને હુકમ દીયા કે આયંદા કે લિયે ઉસકો આસાયેશમેં રખો.

જબ હઝરત ઉમર રદી૦ કા કાસિદ ખત લેકર હરકુલ કે પાસ પહોંચા તો હરકુલને ખત પઢતેહી અબદુલ્લા રદી૦ કો બુલાયા ઓર ઉસકો ઓર કાસદકો ખિલઅત દેકર હઝરત ઉમર રદી૦કી ખિદમત મેં ભેજ દીયા. ઓર સાથહી કાસિદકો અમીરૂલ મોમેનીન કે લિયે એક બેશ બહા મોતી બતોર તોહફા દિયા. હઝરત ઉમર રદી૦ અબદુલ્લા રદી૦ કો વાપિસ દેખકર બડે ખુશ હુએ ઓર મોતી કે બારે મેં અપને મુશીરોંસે મશવિરા કિયા કે—

" ઇસકો કયા કરેં " મુશીરોંને કહા—

" યેહ તોહફા હરકુલને ખાસ તોરપર આપકે લિયે ભેજા હય ઇસ લિયે આપ ઈસકો અપને મસરફમેં લાયેં. " હઝરત ઉમર રદી૦ને ફરમાયા—

" યેહ તોહફા હરકુલને મુજે સિર્ફ અમીરૂલમોમેની નકી હયસીયતસે રવાના કીયા હય ઇસ લિયે ઇસપર મેરા ઝાતી ઈસતહેકાક કોઇ નહીં બલકે યેહ મોમિનોંકા માલ હય. " ચુનાચે હઝરત ઉમર રદી૦ ને ઉસી વકત સોદાગરોંકે હાથ મોતી બેચકર ઉસકી કીંમત બયતુલ માલમેં દાખિલ કરદી.

—૦—

બાબ ૪૦.

શિમાલી શામમેં બગાવત.

સને ૧૭ હિજરી.

જબ અબુઉબેદા રદી૦ ઇલાકે શામકો મસખર કર ચુકે તો હઝરત ઉમર રદી૦ ને ઇસ્લામી લશ્કરકો આગે બઢનેસે રોક દીયા કે જીસકદર ઇલાકા ફતેહ હો ચુકા હય ઉસકા ઇનતિઝામ અહેસન તોર પર કિયા જાયે. ઓર રિઆયાકો ખુશ હાલ ઓર આસુદા બનાયા જાયે. ઇસપર જુનુબી હિસ્સએશામ યાની દમિશ્કમેં યઝીદ બિન અબુ સુફીયાન રદી૦ કો ગવર્નર મુકરર કિયા ગયા ઓર શિમાલી હિસ્સે યાની હુમુસમેં અબુઉબેદા રદી૦કો, ઓર ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦કો કનસરીનકી હુકુમત સુપુર્દકી ગઇ. જો અગરચે ઇનકી શાનકે લાયક ન થી. મગર ખાલિદ રદી૦ કો ઇન બાતોંકી મુતલક પરવાહ નથી.

ઇસ અરસેમેં ઉમરૂ બિન આસ રદી૦ને ફિલિસ્તીનકા કુલ સાહિલ મસખર કર લિયા. યાની ગાઝા અસકલાન રબઆ જાફર બનસ અકાહ સવર વગયરાહ બઆસાની મુતીઅ વ મુનકાદ કર લિયા. સિર્ફ એક મુકામ યાની કીસારીયા

સાહિલે સમન્દર પર રૂમીયોંકે કબજેમેં રહે ગયા જહાં શાહે હરકુલકા બેટા કુસ્તુનતીન એક જરરાર ફોજ લિયે પડાથા. ઓર શહેર કી ફસીલેં ઓર બુર્જ ભી નિહાયત મઝબૂત થે. ઈલાવા ઇસકે સમન્દરકી તરફ ઉસકા રાસ્તા ખુલા થા ઓર મિસર ઓર અસકંદરીયાસે બરાહે સમન્દર હર તરાહકી ઈમદાદ વહાં પહોંચ સકતી થી. કયોંકે મિસર ઓર અસકંદરીયા ભી હરકુલ શાહે કુસ્તનતુનીયા કે માતેહત થે ઓર રૂમી ફોજ વહાં મુતઅઈયનથી. મિસરકા બાદશાહ મકુકસ શાહે હરકુલકા બાજ ગુઝાર થા ઓર સાલાના ખિરાજ અદા કરતા થા.

હઝરત ઉમર રદી૦ કી યેહી પાલીસી થી કે ઝિયાદા ફુતુહાત ન કીં જાયેં. ઓર જો ઇલાકે કબઝેમેં આ ચુકે હંય ઉનમેં અદલ વ ઇન્સાફ કાયમ કરકે ઇસ્લામી હુકુમત કી જડ મઝબૂત કી જાયે. શામકી રિઆયા ભી ઈસ્લામી હુકુમતસે ખુશથી મગર શાહે હરકુલકો જીસકે ઝરખેઝ સુબે અહેલે અરબ કે કબઝે મેં ચલે ગયે થે ઓર બયતુલ મુકકદસ ઓર એન્તાકેયાકે મુકદ્દસ શહેર જો ઈસ્વીયતકે જાનો જીગરથે ઇસ્લામી ઇકતિદાર કે માતેહત આ ગયે થે કબ ચેન આ સકતાથા. વોહ ઇસી તરદ્દુદ મેં ગલતાં વ પેચાં રહેતા થા કે કિસી તરાહ એહલે અરબ કો હઝીમત દે કયોં કે ઇસકી નામવરી ઓર શોહરત જો ઇસને ચંદ સાલ પેશ્તર

ઈરાનીયોં કે મુકાબિલેમે હાસિલકીથી વોહ ભી ખાક મેં મિલ ગઈ થી. બહોતસી સોચો ફિક્રકે બાદ ઈસને યે ઇરાદા કિયા કે એક દફા ફિર એહલે અરબકો શામસે નિકાલનેકી કોશિશ કરે, ચુનાચે ઉસને અયસી તદબીર કી કે અગર અલ્લાહ તઆલાકી તાઈદ એહલે અરબકે સાથ નહોતી તો ઉનકે મગલૂબ હોને મેં કોઇ શુબ્હા ન રહાથા.

દરીયાએ ફુરાત ઔર દજલાકા દરમિયાની ઈલાકા યાની દોઆબા–મેસોપોટેમીયા કહેલાતા હય જીસકો એહલે અરબ જઝીરાહ બોલતે હંય. ઇસ દોઆબેકા ઝેરીન હિસ્સા તો શાહે ઈરાનકે માતેહત થા ઔર બાલાઈ હિસ્સા જો શામસે મુલહિક હય શાહે હરકુલ કે માતેહત થા. જઝીરેકે દરમ્યાન ઇરાન ઔર રૂમકી સરહદ થી જીસપર દારા મારવીન નસીબીન વગયરાહ કે મઝબૂત કિલે મોજુદ થે ઔર શાહાને ઇરાન વ રૂમકે બાહમી જંગોજદલકી રઝમગાહ થે ઔર અભીતક એહલે અરબકા કોઇ ફોજી દસ્તા ઈસ ઈલાકેકો ફતેહ કરનેકે લિયે ન ગયા થા. ઇસ રૂમી ઈલાકેકી આબાદી ઝિયાદા તર ઈસાઈથી. શાહે હરકુલને ઇન અકવામકો કહેલા ભેજા કે વોહ અપને દીનકી ખાતિર શામપર ચઢાઈ કરેં. શિમાલી શામમેં મદદકે લિયે અપને હમ મઝહબોંકોભી અપને સાથ શામિલ કર લેં. ઉધર ઉસને કુસ્તુનતુનીયા મિસર ઔર અસકંદરયાસે બકસરત રૂમી ફોજ કીસારીયા ભેજદી.

અબુ ઉબેદા રદી૦કો જબ ઇસ તુફાનકે ઉઠનેકી ઇત્તિલાઅ પહોંચી તો ઉન્હોંને ખાલિદ રદી૦કો બુલા ભેજા ઓર સાથહી હઝરત ઉમર રદી૦કો અસલ હાલસે ઇત્તિલાઅ દી. હઝરત ઉમર રદી૦ને ઉસી વકત સઅદ બિન અબી વિક્કાસ રદી૦કો જો ઇરાકે અરબી ઓર ઝેરીન હિસ્સા જઝીરાતકો ફતેહ કરકે દારૂલ ખિલાફએ ઇરાન યાની શહેર મદાઇનપર કાબિઝ હો ચુકા થા લિખ ભેજાકે "અબુ ઉબેદા રદી૦કી ઇમદાદ કે લિયે ઇરાકસે કુચ્છ ફોજ રવાના કરેં તાકે વહાંકે બાશિંદે અપને ઘર મેહેફુઝ ન પાકર રૂમી ફોજકે સાથ મિલને ન પાયેં. સઅદ બિન અબિવિકાસ રદી૦ને ફિલ્ફોર ઇસ હુકમકી તાઅમીલકી. મગર ઇસ અરસેમેં શિમાલી શામમેં બગાવતકી આગ શોલાઝન હો ગઈ. ઓર કસીર રૂમી ફોજ કિસારીયાહસે કુચ કરકે હુમુસકે કરીબ પહોંચ ગઈ.

અબુ ઉબેદા રદી૦યેહ ખતરનાક હાલત દેખકર હુમુસ મેં મહેસુર હો ગયે. જબ ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ હુમુસમેં પહોંચે તો ઉન્હોંને અબુ ઉબેદા રદી૦કો યેહ સલાહ દી કે "બજાયે મહેસુર હોનેકે મયદાનમેં નિકલકર રૂમીયોંકા મુકાબિલા કરો. વરના રૂમી ફોજ ફયલકર તમામ ઇલાકેકો અઝસરેનો ફિર ફતેહ કર લેગી."

અબુ ઉબેદા રદી૦ને કહા—

"જબતક હુમકો કુમક ન પહોંચે તબતક હુમકો મયદાનમેં નિકલકર દુશ્મનકે રૂબરૂ ન હોના ચાહીએ."

અબુ ઉબેદા રદી૦ને ફિર હઝરત ઉમર રદી૦કો કુમક કે લિયે લિખા. હઝરત ઉમર રદી૦ ખુદ મદીનેસે લશ્કર લેકર કુમકકે લિયે રવાના હુએ. મગર પેશ્તર ઈસકે વોહ જાબિયા તક પહોંચે, યા ઇરાકકી ફોજ હુમુસમેં આયે ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ને બડે ઇસરારકે સાથ અબુ ઉબેદા રદી૦ કો મયદાનમેં નિકલનેપર રાઝી કર લિયા, ઓર, હુમુસકે બાહેર રૂમી ફોજસે લડાઈ શુરૂ કર દી. રૂમી ફોજ એહલે અરબસે પંદરાગુની ઝિયાદાથી મગર ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ ઓર ઉનકે હમરાહીયોંકે સામને રૂમીયોંકી કુચ્છ પેશ ન ગઈ ઓર હર મોકેપર ઉનકો શિકસ્તે ફાશ નસીબ હુઇ. ઉધર સઅદ બિન અબિ વિકાસ રદી૦ને એક ફોજકા દસ્તા બાલાઇ જઝીરેમેં ભેજ દીયા. વહાંકે બાશિંદોકો અપની પડ ગઇ ઓર શામપર લશ્કર કુશી કરને કે બજાયે ઉનકો અપને ઘરોંકી હિફાઝતકી ફિક્ર પડ ગઇ. ગરઝ હઝરત ઉમર રદી૦ અભી જાબિયે તક પહોંચેથે ઓર ઇરાકકી કુમક રાસ્તેમેંહી થી કે ઈસ્લામી લશ્કરકો રૂમીયોં ઓર શામી બાગીયોંપર કામિલ ફતેહ નસીબ હુઇ. તીન દિનતક ખુંરેઝ લડાઇ હોતી રહી ઓર ચોથે દિન રૂમી ફોજ મુકાબિલેકી તાબ ન લાકર ભાગ નિકલી. જીસ કદર રૂમી એહલે અરબકી તલવાર ઓર

કેદસે બચ રહે થે વોહ ભાગકર ફિર કિસારિયેમેં પનાહ ગુઝીન હો ગયે ઓર શામમેં અઝસરેનો અમન કાયમ હો ગયા. અબુ ઉબેદા રદી૦ને ફતેહકી ઇત્તિલાઅ હઝરત ઉમર રદી૦કો ભેજ દી ઓર યેભી લિખ ભેજા કે "યેહ અઝીમુશ-શાન ફતેહ ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦કી બદવલત અલ્લાહ તઆલાને ઉનકો અતાકી" હઝરત ઉમર ખુશ હોકર જાબીયેસે મદીને વાપિસ ચલે ગયે મગર યેહ એહકામ ભેજ ગયે કે ઈધર કીસારીયાકો ફતેહ કર લિયા જાયે ઓર ઉધર બાલાએ જઝીરેકો મસખર કીયા જાયે તાકે રૂમીયોંકો શામમેં ફિર શોરિશ બપા કરનેકા મોકા ન મિલે. ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ ઈસ ફતેહ કે બાદ વાપિસ કનસરીન ચલે ગયે. ઓર કીસારીયાકી ફતેહ ઉમર બિન આસ રદી૦કે સિપુર્દ કી ગઇ કયોંકે યેહ ઉમરૂ બિન આસ રદી૦કી ડયુટીથી કે સાહિલે સમન્દરકો રૂમીયોંસે બિલ્કુલ પાકો સાફ કરદે.

બાબ. ૪૧

ફતેહ કીસારીયા.

સને ૧૭ હિજરી.

જબ ઉમરૂબિન આસ રદી૦ કે હુકમ પહોંચા તો ઉસને કીસારીઆ પર હમલા કરનેકી તૈયારી શુરૂઅકી મગર પેશતર કીસારીએકી તરફ રવાના હોનેકે ઇસને અબુ ઉબેદા રદી૦કો લિખભેજા કે કીસારીઆ બડા મઝબુત મકામ હય ઓર રૂમી ફોજ વહાં બકસરત હય ઈસ લિયે ઝરૂર હય કે આપ કુચ્છ ઓર ફોજ મેરી કુમકકે લિયે રવાને કરેં કયોંકે અયસે મઝબુત મકામપર હમલા કરનેકે લિયે મેરેપાસ કાફી ફોજ નહીં હય.

અબુ ઉબેદા રદી૦ને ખત પઢતે હી તીન હઝાર જવાન બસર કરદગી શરજીલ બિન હસના રદી૦ ઉમરૂ બિન આસ રદી૦કે પાસ ભેજ દિયે. ઓર લિખ ભેજાકે અગર ઓર ફોજકી ઝુરૂરત હો તો ઇત્તિલાઅ આનેપર રવાના કી જા સકતી હય. શરજીલ બિન હસના રદી૦ એન વકત પર ઉમરૂ બિન આસ રદી૦કે પાસ પહોંચા ઓર ઉમરૂ બિન આસ રદી૦ ઇનકો દેખકર બહોત ખુશ હુઆ ઓર

કહા કે " અલ્લાહને ચાહાતો ઈસી કદર કુમક કાફી હોગી ઓર ઝિયાદાકી ઝુરૂરત ન પડેગી. "

ઉમરૂબિન આસ રદી૦ સાઝો સામાન દુરસ્ત કરકે કીસારીઆકી તરફ બઢા ઓર ઉસકી રવાનગીકી ઈત્તિલાઅ હરકુલકે પિસર કુસ્તુનતીનકોભી કીસારીએમેં પહોંચ ગઈ. રૂમી ફોજ જો હુમુસકી આખરી જંગસે બચ રહીથી વોહ ભાગકર કીસારીયેમેં પનાહ ગુઝીન હુઇથી ઓર ઉસમેં નામી સરદારભી મોજુદથે જીનમેં કુયેદમૂન શાહે હરકુલકા બડા મોતેમદ સરદારથા વોહ ગોયા કુસ્તુનતીનકા દસ્તો બાઝુથા. કુસ્તુનતીનને કુયેદમૂનકો બુલાકર કહા.

"અહેલે અરબ કીસારીયેપર હમલા કરને આતે હંય તુમ મુઝે ઈસ બારેમેં કયા મશવિરા દેતે હો ? હમારે પાસ ઈસ તમામ સાહિલપર સિર્ફ કીસારીયાહી રહે ગયા હય. અગર કીસારીએપરભી અહેલે અરબકા કબઝા હો ગયા તો શામકે સાથ હમારા તાઅલ્લુક કટ જાયગા ઓર ફિર હમેં શામપર લશ્કર કશીકા કભી મોકા ન મિલેગા " કુયેદમૂનને કહા—

" અહેલે અરબકી જુરઅત ઓર જસારતને હમકો હયરાન કર રખા હય, હમને જાન તોડ મુકાબિલે કિયે મગર હમારી કુચ્છ પેશ નહીં ગઈ, હમારે લિયે અબ

ચાહી ક્યા હય કે આખરી મરતબા મયદાનમેં નિકલ કર ઉનકા મુકાબિલા કરેં. યાતો અરબોંકો શિકસ્ત દેં યા ખુદ મયદાનમેં કતલ હોજાયેં. મેરે નઝદીક ઇસ બેઇઝઝતી કે જીનેસે મયદાનમેં મરના હઝાર દરજે બહેતર હય "

કુસ્તુનતીનને કહા—

"મેરાભી ઇરાદા હય કે હમ આખેરી મરતબે અરબોંકા જાન તોડ મુકાબિલા કરેં યાતો હમને ફિર શામ લેલિયા ઓર યા કીસારીયાભી હાથસે દે દીયા. ઇરાની ચોંનેભી ઇસી તરાહ શામપર કબઝા કર લિયાથા. મગર મેરે બાપ હરકુલને ઉનપર ચઢાઈ કરકે અઝ સરેનો તમામ શહેર એક એક કરકે ઉનકે હાથસે વાપિસ લે લિયેથે. કયા અજબ હય કે અબભી વોહી સુરત પેશ આજાયે, ઓર હમકો અપની શિકસ્તોંકે બાદ એક આખેરી ફતેહ હાસિલ હો. "

કુસ્તુનતીનને યેહ કેહકર લશકરકો મયદાનમેં નિકલનેકા હુકમ દિયા. કુચ્છ ફોજ કીસારીએકી હિફાઝતકે લિયે કિલેમેં છોડદી ઓર અસ્સી હઝાર મયદાનમેં લાકર ખડી કરદી.

ઉમરૂ બિન આસ રદી૦ભી તેરા હઝાર સિપાહ લેકર કીસારીએકે મયદાનમેં પહોંચ ગયા, ઓર દુશ્મનકે મુકાબિલ કેમ્પ લગા દિયા. કુસ્તુનતીનને કઇ એક જાસુસ ઇસ્લામી લશ્કરમેં ભેજ દીયે તાકે ઉનકી તેઅદાદકા અંદાઝા માલુમ

૬૩૬. જાસુસોંને આકર ઇત્તિલાઅ દી કે લશ્કરે અરબ બમુશ્કિલ બારા તેરા હઝાર હોગા. મગર કુસ્તુનતીનકો યેહ સુનકર કુચ્છ ખુશી ન હુઈ કે એહલે અરબકા લશ્કર નિસબતન નિહાયત કલીલ હય કયોંકે અબ એહલે અરબકી કિલ્લતકા સવાલ ઉઠ ગયા થા. જંગે યરમુક ઓર હુમુસકી આખેરી લડાઈ કે નતીજેને અરબોંકી કિલ્લતકો કસરતસે બદલ દિયા થા. અબ ઉનકા એક હઝાર જવાન બીસ હઝાર રૂમીયોંકે બરાબર સમઝા જાતા થા. કુસ્તુનતીન કુચ્છ સોચમેં પડ ગયા. એહલે અરબકે કારનામે એક એક કરકે ઉસકી આંખો તલે ફિર ગયે. જંગે અજનાદીન, જંગે યરમુક, જંગે બયતુલ મુકદ્દસ ઓર જંગે એનતાકીયાકે નઝારે ઇસકે ઝહેનમેં મોજુદ હો ગયે. જહાં અરબ ફોજકી, બિલ મુકાબિલ રૂમી ફોજકે કુચ્છ હકીકત ન થી, મગર ઈસપરભી અરબોંકો હર મયદાનમેં ફતેહ હાસિલ હુઈ ઓર રૂમીયોંકો શિકસ્તપર શિકસ્ત નસીબ હોતી રહી.

ઈસપર કુસ્તુનતીનને યેહ ઇરાદા કિયા કે એહલે અરબકે સાથ મુમકીન હો તો મીઆદી સુલેહ કરલે ઓર ઈસતરાહ સરે દસ્ત અરબકે તેઝ રવ સેલાબસે કીસારીઆકો બચાલે. ચુનાંચે ઈસને એક સરદારકો ઇસ્લામી સિપેહ સાલારકે પાસ યેહ પયગામ દેકર ભેજા કે અપની તરફસે કિસી દાના આદમીકો સુલેહકે બારેમેં ગુફતુગુ કરનેકે લિયે ભેજે તાકે

અગર મુમકીન હો સકે તો એહલે અરબ ઓર રૂમીયોંકે માબયેન સુલેહ હો જાયે. ઓર બે ફાયદા ખુંરેઝી નહો. જબ રૂમી સરદાર મયદાનમેં ગયા તો ઉસને અરબ સિપાહીયોંકો કહા—

"અપને સરદારકો યેહ પયગામ પહોંચાઓ કે વોહ કિસી દાના સરદારકો સુલેહકે બારેમેં ગુફતુગુ કરનેકે લિયે ભેજે."

ઉમરૂ બિન આસ રદી૦ને યેહ પયગામ સુનકર અપને હમરાહીયોંકે સાથ મશવિરા કીયા કે કિસ શખ્સકો રૂમી કેમ્પમેં ભેજા જાયે." ઈસપર બિલાલ રદી૦ને કહા—

"મુઝે ભેજો." ઉમરૂ રદી૦ને કહા—

"બેશક તુમ હમારે નઝદીક બડે મુમતાઝ શખ્સ હો ઓર બવજેહ આં હઝરત સલ૦કે મોઅઝઝન હોને કે તુમકો હમમેં બડી વકઅત હાસિલ હય મગર રૂમી શહેઝાદા ઈસ બાતકો અપની હતક ખ્યાલ કરેગા કે હમને બજાએ કીસી અરબ સરદારકે એક હબશીકો ઈસકે પાસ ભેજ દીયા હય." બિલાલ રદી૦ને કહા—

"તુમકો ખુદાકી કસમ મુઝે ઝુરૂર ભેજો મેં નિહાયત અચ્છી તરાહસે ઈસ મિશનકો અદા કરૂંગા." ઉમરૂ રદી૦ને કહા—

“ મેરા ઈરાદા તુમકો ભેજનેકા ન થા મગર તુમને મુજે બડી કસમ દિલાઈ હય ઈસ લિયે તુમકોં રોક નહીં સકતા અચ્છા જાઓ. ”

બિલાલ રદી૦ રૂખસત હોકર રૂમી સરદારકે પાસ આયે ઓર કહા—

“ મુજકો સિપેહસાલારે ઇસ્લામને તુમારે શાહઝાદેકે સાથ ગુફ્તુગુ કરનેકે લિયે ભેજા હય. ” રૂમી સરદાર હયરાન હુઆ ઓર ઉસને કહા—

“ કયા તુમારે સિપેહસાલારમેં ઈતની તહેઝીબ ઓર શાયસ્તગીભી નહીં કે બજાએ એક હબશી ગુલામકે કિસી મુમતાઝ અરબ સરદારકો મેરે હમરાહ કરતા જીસકે સાથ શાહઝાદા ગુફ્તુગુ કરકે ખુશ હોતા. મેં તુમકો હમરાહ નહીં લે જાતા. તુમ વાપિસ જાઓ. તુમ શહેઝાદોંકે હમ નશીન હોનેકે કાબિલ નહીં હો. ” બિલાલ રદી૦ને કહા—

“ ગો મેં હબશી હું મગર એહલે ઈસ્સામ મેરી બડી ઈઝઝત કરતે હંય કયોંકે મેં પયગંબરે ઈસ્લામકા મોઅઝઝન થા. ” રૂમી સરદારને કહા—

“ અચ્છા મેં તુમકો હમરાહ લે ચલતા હું મગર તુમકો શાહઝાદે કે રૂબરૂ કરનેસે પહેલે મેં તુમારી ઈત્તિલાઅ

કર દુંગા અગર શેહઝાદેને ઈજાઝત દી તો તુમકો પેશ કિયા જાએગા. ”

રૂમી સરદાર બિલાલ રદી૰કો હમરાહ લેકર રૂમી કેમ્પમેં આયા ઓર ઉનકો ખેમેકે બાહિરહી ખડા કરકે શાહેઝાદેકો ઇત્તિલાઅદી કે-

“ સિપેહસાલારે આઝમને એક હબશીકો ગુફતુગુકે લિયે ભેજા હય. ” કુસ્તુનતીન યેહ સુનકર નારાઝ હુઆ ઓર ઉસને કહા—

“ કયા એહલે અરબને હમકો હકીર જાના કે એક હબશી કો હમારે પાસ ભેજ દીયા હય ? જાઓ ઉસકો વાપિસ કરદો મેં ઉસકો દેખના નહીં ચાહતા. અગર સિપે હસાલારકો મનઝુર હો તો કોઇ અરબ સરદાર મેરે પાસ રવાના કરે ” રૂમી સરદાર બિલાલ રદી૰કે પાસ આયા ઓર કહા—

“ શાહઝાદા તુમકો દેખના નહીં ચાહતા. મેને તુમકો પહેલેહી કેહ દીયાથા કે શાહઝાદા ઇસમેં અપની હતક સમજેગા ”

બિલાલ રદી૰યેહ સુનકર રંજીદા હુએ ઓર નિહાયત બે દિલ હોકર કેમ્પમેં વાપિસ આગયે ઓર ઉમરૂ બિન

આસ રદી૦કો આકર કહેને લગે—

" શાહઝાદેને મુજસે મિલનેસે ઇનકાર કર દિયા હય અબ તુમ જીસકો ચાહો રવાના કરો "

ઉમર બિન આસ રદી૦ને શરજીલ બિન હસના રદી૦કો કહા—

" મેરા દિલ ચાહતા હય કે મેં ખુદ શેહેઝાદેકી મુલાકાતકો જાઉં " શરજીલને કહા—

" અગર શાહઝાદેને તુમારે સાથ દગાકીતો હમકો બડા સદમા પહોંચેગા " ઉમરૂ રદી૦ને કહા —

" મેં મોહતાત રહુંગા. લેકિન ખુદા ન ખ્વાસ્તા શાહેઝાદેને મુજકો ગિરફતાર કર લિયા તો તુમ ઈસ લશ્કરકે સિપેહસાલાર બનકર રૂમીયોંકે સાથ મુકાબિલા કરના."

યેહ કહે કર ઉમરૂ બિન આસ રદી૦ને હથિયાર પહેન લિયે ઓર અચ્છી તરાહ મુસલ્લાહ હોકર રૂમી સરદારકે પાસ ગયા. ઓર કહાકે " ચલો મેં તુમારે શેહેઝાદેકે સાથ ગુફ્તુગુ કરનેકે લિયે ચલતાહું. રૂમી સરદાર ઉસકો શેહઝાદે કે રૂબરૂ લે ગયા ઓર એક ઝરરીન કુરસીપર ઉસકો બયઠનેકા ઇશારા કિયા. ઉમરૂ બિન આસ રદી૦ને કહા—

" મેં સુનેહરી કુરસી પર અલ્લાહ પાકકી ઝમીનકો

તરજીહ દેતાહું, ઓર ફર્શપર બયઠતાહું" ચુનાચે વોહ શેહઝાદેકે રૂબરૂ ફર્શપર બયઠ ગયા. તલવાર ઉસને અપની રાનપર રખલી ઓર નેઝા ફર્શપર રખ દિયા. " કુસ્તુનતીનને કહા—

" તુમ બડે મુસલ્લાહ હોકર આયેહો કયા તુમકો અપની જાનકા અંદેશા થા ? " ઉમરૂ રદી૦ને કહા—

" હમ અરબ અપને હથિયારપર ફિદા હંય ઉઠતે, બેઠતે, ચલતે, ફિરતે મુસલ્લાહ રહેતે હંય. યેહી હમારા બીછોના ઓર ઓઢના હય ઈસલિયે મેં આદતન મુસલ્લાહ હોકર આયાહું. ઓર એહતીયાતભી ઈસ બાતકી મુકતઝી થી. " કુસ્તુનતીનને કહા—

"અહેતીયાતકી ઝુરૂરત નહી હમ તુમારે સાથ દગા નહીં કરીંગે. મેનેતો સિર્ફ ઇસ લિયે તુમકો બુલાયા થા કે અગર મુમકીન હો સકે તો હમ કુચ્છ અરસેકે લિયે બાહમ સુલેહ કરલેં. શામકા ઈલાકાતો તુમને લે લિયા હય ઇસપર તુમ બદસ્તુર કાબિઝ રહો. હમ તુમારે સાથ છેડ છાડ નહીં કરીંગે ઓર સિર્ફ કીસારીયા પર કિનાઅત કરીંગે. " ઉમરૂ બિન આસ રદી૦ ને કહા—

" કીસારીયાકો ફતેહ કરનેકા મુજકો તાકીદી હુકમ પહોંચા હય ઓર મે બિદુંં ઇસકો ફતેહ કરનેકે વાપિસ જા નહી સકતા. " કુસ્તુનતીનને કહા—

" હમ તુમ ભાઇ હુંય હમ સબકા બાવા આદમ એક હય, ફિર નુહ અલ૦ તક હમારા નસબનામા મિલતા હય. તુમ સામકી અવલાદહો તો હમ હામકી હુંય. તુમ અપની કિસ્મતપર શાકિર રહો હમ અપની કિસ્મતપર સાબિર રહેતે હુંય તુમ હમારી શાદાબ ઝમીનોંકા લાલચ કયોં કરતે હો ? " ઉમરૂ બિન આસ રદી૦ને કહા—

" શાદાબ ઝમીન હઝરત નુહ અલય૦ને અપને બેટે સામકો દીથી. લેકિન હામકી નસલને શોરિશ કરકે સામકી નસલકો રેગિસ્તાનોંમેં હટા દીયા. અબ હમ અપને બાપદાદા કી વિરાસત લેને આયે હુંય. તુમકો ચાહીએથા કે તુમ બ ખુશી હમારા હક હમેં દેદેતે. મગર તુમને હમારા સખ્ત મુકાબિલા કિયા અલ્લાહ તઆલાને હમારી તાઈદકી ઓર હમકો તુમપર ગલબા દિયા. હાં એક તરીકેસે તુમ અપને મકબુઝાતપર કાબિઝ રહે સકતે હો. તુમ મુસલમાન હોકર હમારે હકીકી ભાઇ બન જાઓ ઓર હમારે સાથ બિરાદરાના તાઅલ્લુક કાયમ કરલો ફિર હમ તુમસે મુતલક પુરખાશ ન કરીંગે. ઈસ તરાહપર તુમકો ભી વોહ બરકત હાસિલ હોંગી જો ઇસ્લામકી બદવલત હમકો હાસિલ હુઈ હુંય હમ તુમકો હિદાયત ઓર રોશનીકી તરફ લાતે હુંય ઓર તારીકી ઓર ઝુલમતસે બચાતે હુંય. ઈસમે તુમારી આકેબતભી સંવર જાયગી. અલ્લાહકી તવહીદકે કાયલ હો

જાઓ ઓર ઇસ બાતપર ઈમાન લાઓ કે અલ્લાહ એક હય ઉસકા કોઈ સાથી નહીં ન ઉસકી બીવી હય ન ઉસકા બેટા હય ન ઉસકો કિસીને જના હય ઓર ન ઉસને કિસીકો જના. બતાવ ઇસકે માનનેમેં તુમકો કયા તાઅમ્મુલ હય ઓર ઇસમેં કયા નુકસ હય ?" કુસ્તુનતીનને કહા—

"ઇસ બાતપર મેં બહેસ કરના નહીં ચાહતા ઓર ન હી તુમારા દીન કુબુલ કરનેપર અપને આપકો તૈયાર પાતા હું મેં અપને દીનપર કાયમ રહુંગા ઓર ઇસીકો મેં અચ્છા સમજતા હું." ઉમરૂ રદી૦ને કહા—

"અચ્છા અગર તુમકો હિદાયત ઓર રોશની મનઝુર નહીં ઓર તુમ ખુદાકી તવહીદ પર ઈમાન લાના નહીં ચાહતે ઓર ઇસ ઇમાનકે નેક સમરાતસે મેહેરૂમ રહેના ચાહતે હો તો રહો મેં ઈસરાર નહીં કરતા લેકિન ઇસકે સિવા એક ઓર તરીકા હય જીસકી બદવલત હમમેં સુલેહ હો સકતી હય ઓર વોહ યેહ હય કે તુમ અપને દીનપર બદસ્તુર કાયમ રહો ઓર હમારી હિફાઝતમેં આ જાઓ ઇસ સૂરતમેંભી તુમ બડે ફાયદેમેં રહોગે. હમ તુમારે દોસ્ત ઓર રફીક બન જાઇંગે. તુમારે અંદરૂની ઓર મઝહબી મુઆમિલાતમેં મુતલક દખલ ન દેંગે બલકે તુમારે જાનો માલકી હિફાઝત દિલો જાનસે કરીંગે." કુસતુનતીનને ઇસકે જવાબમેં કહા—

"યેહ તરીકાભી મુજે મંઝુર નહીં હમ ઈસ ઝિલ્લતકો ગંવારા નહીં કર સકતે. હમારી સલતનત સિર્ફ શામપરહી મુનહસિર નહીં શામ હમારી સલતનતકા સિર્ફ એક સુબા હય. હમારી સલતનત બડી વસીઅ હય હમારા ઝોર દુટ નહીં ગયા. કયા હરજ હય અગર એક શામકા ઇલાકા હમારે હાથસે નિકલ ગયા. અગર તુમ ઈસ તરાહ સુલેહ કરના ચાહો જીસમેં હમારી હતક ન હો ઓર ફરીકેનકે લિયે મુઅઝઝિઝાના હો તો મેં તૈયાર હું વર ન નહીં" ઉમરૂ રદી૦ને કહા—

"ફિર આખરી તરીકા યેહી હય કે હમ બાહમ મુકાબિલા કરેં. અલ્લાહ તઆલા જીસકો ચાહેગા ફતેહ દેગા." કુસ્તુનતીનને કહા—

"અચ્છા અગર તુમારી મરઝી યેહી હય તો મેંભી તૈયાર હું. મેંને તો ઇસ લિયે યેહ દરદ સરીકી ઝહેમત ઉઠાઈથી કે અગર મુમકિન હો તો બાહમ સમજુતા હો જાયે લેકિન તુમ જંગપર આમાદા હો તો યહાંભી કોઈ દેર નહી" યેહ સુનકર ઉમરૂ બિન આસ રદી૦ ઉઠકર અપને કેમ્પમેં વાપિસ આ ગયા. ઓર શરજીલ રદી૦કો કુલ કયફીયત સુનાકર કહા—"લડાઇકે સિવા કોઇ ચારા નહીં."

દુસરે દિન દોનોં લશ્કર આરાસ્તા હોકર મયદાનમેં એક દુસરેકે મુકાબિલ ખડે હુએ. રૂમી લશ્કરમેંસે એક

બિતરીક મયદાનમેં આયા, ઔર ઘોડેકો ખુબ ચક્કર દેકર લશ્કરે ઇસ્લામસે મુનાસિબ ફાસલેપર ખડે હોકર ઉસને કમાન હાથમેં લી. ફિર તીર કમાનમેં જોડકર લશ્કરે ઇસ્લામ પર ચલાયા ઔર એક આદમીકો ઝખમી કિયા, ફિર દુસરા તીર છોડા ઔર દુસરે આદમીકો શહીદ કિયા. ઉમરૂ બિન આસ રદી૦ને પુકારકર કહા–

"કયા કોઈ આદમી ઇસ રૂમી પહેલવાનકે મુકાબિલે પર નહીં નિકલતા ?"

યેહ સુનતેહી એક અરબ સવાર બની હનીફમેંસે કમાને અરબી લિયે હુએ સફસે આગે બઢા. રૂમીને તીસરા તીર ઉસપર ચલાયા મગર તીર કારગર ન હુઆ અરબને શિસ્ત બાંધકર ઇસ ઝોરસે તીર છોડાકે રૂમી પહેલવાનકે હલકપર બયઠા ઔર ઉસકી ગરદનકે પાર હો ગયા. રૂમી પહેલવાન ફિલફોર ઘાયેલ હોકર મયદાનમેં ગિર પડા. અરબ દવડા ઔર જાકર ઉસકા ઘોડા ઔર અસબાબ લે લિયા. લશ્કરે ઇસ્લામમેં મરહબા જઝાક અલ્લાહકા નાઅરા બલંદ હુઆ. ઔર રૂમી અયસા મોહલક નિશાના દેખકર સેહેમ ગયે ઇસપર એક ઔર રૂમી બિતરીક મયદાનમેં નિકલા ઔર હરીફ તલબ કિયા એહલે ઇસ્લામમેંસે એક નિર્બુદ આઝમા ઉસકે મુકાબિલેપર નિકલા ચંદ સાઅત દોનોંમેં બરાબરકી લડાઈ હોતી રહી આખિર રૂમીને બઢકર એક

સખ્ત વાર કિયા અરબને ઢાલપર વાર સંભાલા. તલવાર ઢાલકો કાટકર ઉસકે બાઝુપર બયઠી મગર કારગર ન હુઈ અરબને ગુસ્સા ખાકર હરીફપર તલવારકા વાર કિયા તલવાર રૂમીકી ખોદપર પડી ઓર ઉસકો ખફીફ ઝખમ આયા મગર માઅન ઉસને અરબપર ફિર તલવારકા વાર કિયા ઓર ઉસકો ઝખમી કિયા દોનોં ઝખમી હોકર અપને અપને લશ્કરમેં વાપિસ ચલે ગયે.

કુસ્તુન તીનકે લશ્કરમેં એક નામી નિબુર્દ આઝમા ઓર જંગજુ કદમૂન નામી થા જીસકો હરકુલ બાદશાહને ખુસુસિયત કે સાથ અપને બેટેકી ઈઆનત કે લિયે ભેજાથા કુદમૂનને જો લડાઇકા યે ઢંગ દેખા ઓર અહેલે અરબકા રૂમીયોંપર ગલબા પાના મેહસૂસ કિયા તો ઉસને કુસ્તુન તીનકો કહા—

“ એહલે અરબ દિલેરી ઓર જુરાઅતસે અપને લશ્કરકે હવસલે બઢા રહે હુંય ઓર હમારે લશ્કર પર રોઅબ ડાલ રહે હુંય મુજે ઇજાઝત દો કે મેં મયદાનમેં જાઉં ઓર અરબોંકે હવસલે પસ્ત કરદું ” કુસ્તુન તીનને ઉસકો ઇજાઝત દી તો વોહ મુસલ્લાહ હોકર મયદાનમેં આકર હરીફ તલબ કરને લગા ઉસકો દેખકર લશ્કરે ઈસ્લામસે એક નવ જવાન સવાર જો એહલે યમનસે થા ઘોડા દવડાકર અબરતોં કે ખયમેકી તરફ ગયા ઓર અપની

મા ઓર બહેનસે જો ઉસકે હમરાહ આઇ થીં ગલે મિલ કર કહેને લગા કે—

" મેં ઇસલિયે શામમેં નહીં આયાથા કે શામકે અચ્છે અચ્છે મેવે ખાઉં બલકે મેં અલ્લાહ ઓર ઉસકે રસુલે અકરમ સલ૦કી રઝામંદી હાસિલ કરને આયાહું ઓર શહાદત પાનેકે લિયે મયદાને જંગમેં જાતાહું તો મેં તુમસે જુદા હોતાહું મુજે મિલના હોતો હવઝે કવસરપર રસુલુલ્લાહ સલ૦કે હુઝુરમેં આ મિલના "

યેહ કેહકર વોહ યમની શેહ સવાર ઘોડા દવડાતે હુએ મયદાનમેં આયા ઓર કુદમૂનકે મુકાબિલ હુઆ. ઘોડેકો મયદાનમેં ચક્કર દેકર વોહ કરતબ દિખાય કે દોનોં લશ્કર તાઅરીફ કરને લગે. ફિર બિજલીકી તરાહ કુદમૂનપર હમલા કરકે ઇસ ઝોરસે નેઝા મારા કે નેઝેકી અની કદમૂનકી ઝીરાહમેં ઘુસ ગઇ. કુદમૂનને તલવારસે નેઝા કાટ દીયા ઓર દુસરા વાર નવ જવાન અરબપર બડી શિદ્દતસે કિયા. નવ જવાનને વાર ઢાલપર સંભાલા મગર તલવાર આબદારથી કે ઢાલકો કાટકર ખોદપર પડી ઓર ખોદકો કાટકર નવજવાન કે સરમેં ઉતર ગઇ. નવ-જવાન યમની કલમએ શહાદત પઢતા હુઆ જન્નતકો સિધારા યેહ હાલ દેખકર રૂમી લશ્કરને ખુશીકે નાઅરોંસે આસમાન સરપર ઉઠા લિયા. લશ્કરે ઇસ્લામમેંસે એક ઓર જવાન કુદમૂનકે મુકાબિલ હુઆ ઉસકોભી કદમૂનને શહીદ કીયા

યેહ સૂરત દેખકર શરજીલ બિન હસના રદી૦ કાતિબે રસુલુલ્લાહ સલ૦ અલમ લિયે હુએ મયદાનમેં નિકલે ઉમરૂ બિન આસ રદી૦ને ઉનકો પુકાર કર કહા કે. "અગર તુમ મુકાબિલે કે લિયે જાતે હોતો અલમ છોડ જાઓ તાકે લડાઇમેં તુમ કો દિક્કત ન હો." શરજીલને અલમ દુસરે શખ્સકે હવાલે કિયા. ઓર આપ કદમૂનકે મુકાબિલ હુઆ. કદમૂન એક નહીફુલ બદન આદમીકો મુકાબિલ દેખકર હંસા. કયોંકે શરજીલ બિન હસના રદી૦ બવજેહ રોઝે રખને ઓર શબ બેદારીકે લાગિર અંદામ હો ગયે થે મગર જબ શરજીલ રદી૦ને એક દો વાર કદમૂનપર કિયે ઓર એક દો વાર ઉસકે રોકેતો કદમૂનકી હંસી જાતી રહી ઓર ઉસને સમજા કે શુજાઅત ઓર બહાદુરી જીસમપર મુનહસિર નહીં ચંદ સાઅત દોનોં સખ્ત લડાઈ લડતે રહે યહાં તક કે ઘોડે પસીના પસીના હો ગયે. દોનોં ઘોડેસે ઉતર આયે ઓર પ્યાદા લડને લગે. શરજીલ રદી૦ને દાવ પાકર બડે ઝોરસે તલવારકા વાર કદમૂન પર કિયા તલવાર કદમુનકી ઝિરાહપર પડી મગર ઝિરાહ અયસી મઝબૂત થી કે તલવાર ઉસપર પડતેહી ટપક ગઇ. કદમૂનનેભી એક સખ્ત હાથ શરજીલ રદી૦ પર મારા. શરજીલ રદી૦ને વાર ઢાલપર લિયા તલવાર ઢાલકો કાટ ગઇ મગર શરજીલ મેહફૂઝ રહા. કદમૂનને ગુસ્સા ખાકર તલવાર ફેંક દી ઓર શરજીલ રદી૦કો ચિમટ ગયા. શરજીલ રદી૦ને અપની તલવાર અલગ કી ઓર કદમૂનકે બાઝુ પકડ લીયે

દોનોંમેં કુસ્તી હોને લગી એહલે ઇસ્લામ યેહ હાલ દેખકર ગભરાયે કયોંકે અબ જીસમાની ઝોરકા કામ આ પડા થા ઓર જીસમાની ઝોરમેં કદમૂન શરજીલ રદી૦સે બહોત ઝિયાદા થા. કાતિબે રસુલુલ્લાહ શરજીલ રદી૦ એહલે ઇસ-લામમેં એક ખાસ આદમી થા કઇ આદમી શરજીલ રદી૦કી ઇમદાદકો પહોંચના ચાહતે થે મગર જંગકે કાયદેકી રૂસે મજબૂર થે. કુચ્છ દેર તકતો શરજીલને કદમ જમાયે રખે કદમૂનકી પેશ જાને ન દી.. મગર આખિર કદમૂનને શરજીલ રદી૦કો ઉઠા લિયા. શરજીલ રદી૦કે મુંહસે "યા ગ્યાસુલ-મુસ્તગીસીન" નિકલા. માઅન રૂમી લશ્કરમેંસે એક ઝિરાહ પોશ સવાર બિજલીકી તરાહ ઘોડા સરપટ છોડે હુએ મય-દાનમેં આ પહોંચા. ઉધર કદમૂન શરજીલ રદી૦કો ઉઠાકર ઓર ઝમીનપર પછાડકર ઉસકે સીનેપર ચઢાહી થા કે રૂમી સવારને મોકેપર પહોંચકર કદમૂનપર તલવાર ચલાઈ ઓર ઉસકા સર કાટકર અલગ કર દીયા. શરજીલ રદી૦ અલ્લાહ તઆલાકા શુક્ર કરતા હુઆ મયદાનસે ઉઠા ઓર હયરાન થા કે યેહ કયા મુઆમિલા હય.

મુઆમિલા કિયા થા? રસુલુલ્લાહ સલલ્લાહો અલયહે વ સલ્લમકે કાતિબકી દુઆ. "અય ફરિયાદકે સુનનેવાલે મેરી ફરિયાદકો સુન" બારગાહે ઇલ્લાહીમેં કુબુલ હો ગઇ ઓર દુશ્મનકે લશ્કરમેંસે એક સવારને નિકલકર શરજીલ રદી૦કો

કતલ હોનેસે બચા લિયા. શરજીલ રદી૦ને ઉસ્સે પૂછાકે–

"અય ભાઈ! તૂ કોન હે કે રૂમી લશ્કરસે નિકલકર તૂને અપને રફીકકો કતલ કિયા હય ઓર રૂમીયોંકે દુશ્મનકી ઇઆનત કી હય?" રૂમી સવારને કહા–

"મેં રૂમી નહીં હું મેં ખાલિસ અરબ હું ઓર મેં વોહ બદ બખ્ત આદમી હું જીસકા નામ તલીહા બિન ખવેલિદુલ અસદી હય જીસને નુબુવ્વતકા દાવા કિયા થા ઓર પયગંબરે ખુદાકા મુકાબિલા કિયા થા. ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ને જબ મેરે હમરાહીયોંકો શિકસ્ત દી તો મેં બખોફે જાન શામમેં ભાગ આયા. મેંને ઉસ બેહુદગીસે અબ તોબા કી હય ઓર મેં ઇસિ બાતકા મુન્તઝિર થા, કે કોઈ અચ્છા કામ મુજસે ઝુહુરમેં આયે તો મેં એહલે અરબકે સામને જાઉં ઓર સિદક દિલસે મુસલમાન હો જાઉં. મેં કુસ્તુનતીનકે લશ્કરમેં શામિલ હો ગયા થા. જબ મેંને દેખા કે એક અરબી સવાર રૂમીયોંકે બડે નામી પહેલવાનકે મુકાબિલ દાદે શુજાઅત દે રહા હય તો મેરે દિલમેં મોહબ્બતે વતનને જોશ મારા જુંહી ઉસને તુમકો ઝમીનસે ઉઠાયા તો મેં દિવાના હોકર બિજલીકી તરાહ મયદાનમેં પહોંચા ઓર જો કુચ્છ મેંને કિયા તુમને દેખ લિયા હય." શરજીલ રદી૦ને કહા–

"અય તલીહા! તૂને બડા અચ્છા કામ કિયા હય

ઓર એહલે ઇસ્લામ તુજકો દેખકર બડે ખુશ હોંગે."
તલીહા રદી૦ને કહા કે–

"મેં ખાલિદ બિન વલિદ રદી૦સે ડરતા હું અગર વોહ મુજકો દેખ લેગા તો ફિલ્ફોર કતલ કર દેગા."
શરજીલ રદી૦ને કહા–

"ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦ ઇસ લશ્કરમેં નહીં હૈંય વોહ અબુ ઉબેદા રદી૦કે હમરાહ હૈંય તુમ મેરે હમરાહ ચલો, કોઈ શખ્સ તુમકો ઇઝા ન દેગા જબ તુમ અપની બેહુદગી છોડકર સચ્ચે દિલસે મુસલમાન હો ગયે હો."

ઈધર શરજીલ રદી૦ તલીહા રદી૦કો હમરાહ લેકર અપને લશ્કરકી તરફ ગયા. ઉધર કુસ્તુનતીનને કદમૂનકે મારે જાનેપર ગુસ્સા ખાકર લશ્કરકો હમલા કરનેકા હુકમ દિયા. ઉમરૂ બિન આસ રદી૦ને ભી લશ્કરકો બઢનેકા હુકમ દિયા. દોનોં લશ્કર આપસમે મિલ ગયે બડી સખ્ત લડાઇ હુઈ ઓર દોનોં લશ્કર જમકર લડે મગર રૂમીયોંકે બહોતસે આદમી કતલ હુએ ઈતનેમેં શામ હો ગઈ ઓર દોનોં લશ્કર જુદા હોકર અપને કેમ્પમેં ચલે ગયે.

શરજીલ રદી૦ને તલીહા બિન ખ્વેલ્દ રદી૦કો ઉમરૂ બિન આસ રદી૦કે સામને પેશ કિયા ઓર કહા–

"તલીહા રદી૦ સિદક દિલસે મુસલમાન હો ગયા

હય ઓર હાવએ નબુવ્વતસે ઈસને તોબા કરલી હય આપ ઈસકો માફી દેં." ઉમરૂ રદી૰ને કહા–

"અય તલીહા! મેં તુજકો મુઆફ કરતા હું મગર મેરી રાયમેં યેહ મુનાસિબ હોગા કે તુમ ખલીફએ સાની રદી૰કી ખિદમતમેં ચલે જાઓ. ઓર ઉનકે હાથપર બયેત કરો ફિર તુમકો કોઇ અંદેશા નહીં રહેગા, ઓર સબ મુસલમાનં તુમારી ઈઝઝત કરીંગે." તલીહા રદી૰ને કહા–

"મુજકો ખલીફએ સાની રદી૰સે ખોફ આતા હય વોહ મુજકો દેખતેહી કતલ કર ડાલીંગે. કયોંકે ઇસ્લામકી મુખાલેફતમેં મેંને બડા હિસ્સા લિયા થા." ઉમરૂને કહા–

"મેં તુમકો ખત લિખ દેતા હું. જબ તુમ ખલીફા રદી૰કે રૂબરૂ જાઓ તો મેરા ખત પેશ કર દેના. મેં ઉસમેં લિખ દુંગા કે તુમને ઇસ્લામકી બડી ખિદમત અદા કી હય ઓર શરજીલ રદી૰કી જાન બચાઇ હય. ખલીફા ઉમર રદી૰ તુમકો મુઆફ કર દેંગે ઓર ઝુમરએ ઇસ્લામમેં તુમકો દાખલ કર લેંગે." તલીહા રદી૰ રાઝી હો ગયા ઓર ઉમરૂ બિન આસ રદી૰કા ખત લેકર ખલીફએ સાની રદી૰કી ખિદમતમેં પહોંચા. હઝરત ઉમર રદી૰ને ખત પઢતે હી ઉસકો મુઆફ કર દીયા ઓર ઉસકી બયેત કબુલ કરલી.

જબ સુબ્હે હુઇ તો લશ્કરે ઈસ્લામ આરાસ્તા હોકર

મયદાનમેં નિકલા મગર રૂમીયોંકા મયદાનમેં નામોનિશાન તક ન થા. કુસ્તુનતીન ખોફ ખાકર રાતોંરાત કુચ કરકે કીસારીયામે પહોંચા ઔર શહેરકી હિફાઝત અપને ભાઇકે સિપુર્દ કરકે આપ જહાઝપર સવાર હોકર કુસ્તુનતુનીયાકો ભાગ ગયા.

ઉમરૂ બિન આસ રદી૦ તનહા લશ્કર લેકર કીસરીયાકે સામને ઉતર પડા ઔર કીસારીયેકા મુહાસિરા કર લિયા. એહલે કીસારિયાને કુચ્છ અરસે તક મુકાબિલા કિયા મગર કુસ્તુનતીનકે ભાગ જાનેસે વોહ અયસે બેદિલ હો ગયે થે કે ઉન્હોંને એહલે અરબકે સાથ સુલેહ કર લેનેકા ઇરાદા કિયા. ઉનકે ચંદ સર કરદા આદમી ઉમરૂ બિન આસ રદી૦કે પાસ આયે ઔર અમાનકે ખ્વાહાં હુએ. ઉમરૂ રદી૦ને ઉનકો અમાન દી ઔર ઉનકે સાથ સુલેહ કર લી.

ઉમરૂ બિન આસ રદી૦ને અબુ ઉબેદા રદી૦કો ફતેહ કીસારિયાકી ઇત્તિલાઅ દી, ઔર એક ખત મએ માલેખુમ્સકે ખલીફએ સાની રદી૦કી ખિદમતમેં અરફજા બિન માઝનકે હાથ રવાના કિયા. અરફજા રદી૦ જબ ખલીફએ ઉમર રદી૦કી ખિદમતમેં પહોંચા તો એક ખુશનુમા રેશમી અમામા સર પર બાંધે હુએ ઔર એક ખુશ રંગ રેશમી ચાદર ઓઢે હુએ થા. ખલીફએ સાની હઝરત ઉમર રદી૦ને ઉસકી તરફ બગોર દેખા ઔર ઉસકો કહા—

" અય માઝનકે બેટે ! ક્યા તુજે રસુલુલ્લાહ સલ૦કી પયરવી અચ્છી નહીં લગતી ? તુજકો ઇલ્મ નહીં કે યેહ ઝેવા ઝીનત ઓરતોંકે લિયે મખસૂસ હય તુને આરતોંકા લિબાસ કિસ લિયે પહેના હય ? ક્યા તુમકો ખુદા નહીં આતા કે તુમ ઇન રેશમી કપડોંકો ફરોખ્ત કરકે ઉનકી કીમત ગુરબા ઓર મસાકીનમેં તકસીમ કર દો. સુનો એક દિન મેં રસુલે મકબૂલ સલ૦કી હુઝુરમેં હાઝિર હુઆ તો ઉસ વકત આપ એક ખજુરકી ચટાઇપર બેઠે હુએ થે ઓર ચટાઇકે નિશાન જીસ્મે મુબારિકપર દિખાઇ દે રહે થે. યે હાલત દેખકર મેરી આંખોમેં અંસુ ભર આયે ઓર મેંને અર્ઝ કી કે યા રસુલુલ્લાહ સલ૦ આપકા મરતબા અલ્લાહ તઆલાને અફઝલુલ બશર બનાયા હય ફિર ક્યા બાઅસ હય કે કયસરે રૂમ ઓર કિસરએ ફારિસતો નર્મ નર્મ ગદેલાંપર આરામ કરતે ઓર દિન રાત અયશમેં બસર કરતેં હંય ઓર આપ અલ્લાહ તઆલાકે રસુલ સલ૦ હોકર ફકર ફાકા ઓર તંગીમે ગુઝરાન કરતે હંય." યે સુન કર હઝરતે અકરમ સલ૦ને ફરમાયા.

" અય ઉમર ! આયા તુમ ઇસ અમરસે રાઝી નહીં હો કે દુનિયા કયસરો કિસરાકે વાસ્તે હો ઓર આખેરત હમારે લિયે હો ? "

હઝરત ઉમર રદી૦કી ઝબાની યે કલમાત સુનકર અરફજા રદી૦ નિહાયત મુતાસ્સિર હુઆ ઓર રોકર અર્જકી.

" મેં અભી જાકર ઇન રેશમી કપડોંકો ફરોખ્ત કર દુંગા ઓર આપકે ઇરશાદકે બમુજબ ઉનકી કીમત મસાકીનમેં તકસીમ કર દુંગા." હઝરત ઉમર રદી૦ યેહ સુનકર ખુશ હુએ ઓર ઉસકે હકમેં દુઆએ ખેર કી, ફિર ઉમરૂબિન આસ રદી૦કા ખત પઢા ઓર ફતેહ કીસારિયાપર અલ્લાહતઆલાકા શુક્ર બજા લાયે. તમામ મોમિનોંકો ખત સુનાયા ઓર સબ ખુશ હોકર અલ્લાહ તઆલાકી હમ્દ કરને લગે ઓર કીસારિયેકા હાકિમ મઆવિયા બિન અબુ સુફિયાન રદી૦કો મુકરર ફરમાયા.

ઇસ તરાહ હઝરત ઉમર રદી૦કી ખિલાફતકે પાંચવે સાલ ઓર આં હઝરત સલ૦કી વફાતસે સાત સાલકે અંદર મુલ્કે શામ ઓર ફિલિસ્તીન એહલે અરબકે ઝેરે નગીન હો ગયે ઓર ઇસી અરસેકે અંદર ઇરાક અરબી ઓર જઝીરેકા ઇલાકા મયે દારૂલ ખિલાફએ મદાઇનકે એહલે અરબકે કબ્ઝેમેં આ ગયા. ઉધર શાહ હરકુલ શાહે કુસ્તુન તુનીયા ઓર ઉસકા બેટા શામ ઓર ફિલિસ્તીનસે ભાગ કર ઓર અપને શાદાબ સુબે ઓર અપને મઝહબકે સેન્ટરકો હમેશાકે લિયે અલવિદા કહેકર કુસ્તુનતુનીયેમેં ચલે ગયે ઓર ઉધર યઝદે

ગિર્દ શાહે ઇરાન અપને ઝરખેઝ સુબે ઓર અપના પાયતખ્ત અરબોંકે હવાલે કરકે તિબરિસ્તાનકી તરફ ભાગ ગયા (જીસકા મુફસ્સીલ ઝિક્ર ફતેહ મિસરકે બાદ કિયા જાયેગા) ઓર ઈસિ તરાહ સને ૧૭ હિજરી નિહાયત ખેરખુબીકે સાથ ખતમ હુઆ.

મગર સને ૧૮ હિજરીમેં દો અયસે વાકેઆત પેશ આ ગયે જો નિહાયત હી કાબિલે અફસોસ થે. એક તો યેહ કે ખાલિદ બિન વલીદ રદી૦પર ખલીફએ સાની રદી૦ને ખ્યાનતકા બે બુનિયાદ ઇલઝામ લગાકર તહેકીકાતકા હુકમ દિયા. અબુ ઉબેદા રદી૦ને તહેકીકાત કી ઓર ઇલઝામ ગલત સાબિત હુઆ મગર ઇસપરભી હઝરત ઉમર રદી૦ને ખાલિદ રદી૦કો જુરમાનેકી સઝા દી ઓર કનસરીનકી હકુમતસે માઅઝુલ કર દીયા.

દુસરા વાકેઆ યેહ પેશ આયાકે શામમેં તાઉન ફેલ ગયા ઓર એહલે અરબપર ઉસકા અયસા અસર પડા કે પચીસ હઝાર અરબ ઇસ મૂઝી મર્ઝકા શિકાર હો ગયે. અબુ ઉબેદા બિન જરરાહ રદી૦ યઝીદ બિન અબુ સુફિયાન રદી૦ શારજીલ બિન હસના રદી૦ ઓર કઇએક દીગર નામવર આદમી તાઉનમેં મુબતિલા હોકર ઇનતિકાલ કર ગયે. એહલે અરબકી ફરિયાદ મદીને તક પહોંચી ઓર હઝરત

ઉમર રદી૦ ફિર મદીનેસે શામમેં આયે. એહલે અરબકો પહાડોં ઓર રેગીસ્તાનોંમેં મુનતશિર હોનેકા હુકમ દીયા ઈતનેમેં તાઉનભી કમ હો ગઈ ઓર હઝરત ઉમર રદી૦ મુઆવિયા બિન અબુસુફિયાન રદી૦કો દમિશકકા ગવરનર મુકરર કરકે ઓર ઉમરૂ બિન આસ રદી૦ કો મિસરપર ફોજકશીકા હુકમ દેકર વાપિસ મદીને ચલે ગયે.

ફતેહે શામકા હિસ્સા ખતમ હૂઆ.

બાબ ૪૨.

અરબકા જુગ્રાફીયા.

પિછલે બાબમેં શામકી ફતેહોંકા બ્યાન ખતમ હોતાહે ઓર અબ ઉસકે બાદ મિસરકી ફતેહોંકા બ્યાન લિખા જાયગા. લેકીન જો લોગ અરબકે જુગ્રાફીયેસે ના વાકિફ હેં ઉનકે લિયે ઇસ જગે અરબકા જુગ્રાફીયા બ્યાન કરતે હેં ઓર કુછ થોડેસે હાલાત આં હઝરત સલ૦કે દરજ કરતે હેં ઉમ્મીદ હે કે ઇસકે પઢનેસે ઇસલામકી ઇબાતિદાકે હાલાત આઇના હો જાઇંગે.

અરબ બરરે આઝમ એશીયામેં એક જઝીરે નુમાહે ઇસકા ઉપરકા હિસ્સા ખુશકીસે મિલા હુવા હે ઓર બાકી તીન તરફ સમન્દર હે.

હુદુદે અરબઆ—શિમાલમેં ઇરાકે અરબી ઓર શામ, જુનુબમેં બહેરે હીંદ, આબનાયે બાબુલ મનદબ, મશરિકમેં ખિલીજે ફારસ ઓર બહેરએ અમાન, મગરીબમેં બહેરએ કુલઝુમ યા લાલ સમન્દર.

રકબા—અરબકા કુલ રકબા બારા લાખ મીલ મુરબ્બાઅ હે ઓર આબાદી કરીબન એક કરોડ હે.

તબઇ સુરત—કોહે લિબનાન (વાકેઅ મુલ્કે શામ) કા એક સિલસિલા શિમાલ મગરેબી કનારેસે શુરૂઅ હોતા હુવા ઓર સારે મગરેબી કનારે તક ફેલતા હુવા આબનાએ બાબુલ મનદબ તક ચલા ગયા હે ઓક ફિર એક સિલ સિલા પહેલે સિલ સિલે પર બતોર ખતે મુસતકીમ કે વાકેઅ હોકર સારે જુનુબી કનારે પર ફેલતા હુવા સુબએ અમાન તક ચલા ગયા હે. ઇન સિલસિલોં ઓર સાહિલોંકે દરમિયાન એક બનજર ઝમીન હે જીસકો થામા કહેતે હેં. ઇસિ થામા ઓર વસ્તકી સત્હે મુરતફાઅકે દરમીયાન જો સર ઝમીન હે વો ઝરખેઝ ઓર સબ્ઝ ઝાર હે. સાહિલ ઉમુમન નીચે હેં મગર જહાં પાની કસરતસે મિલતા હે વહાં બોહોત ઝરખેઝ હેં. ઇસ મુલ્કમેં ન દરિયા હેં ઓર ન કોઇ ઝીલ હે. હિજાઝ ઓર યમન કે સુબે સબસે ઝિયાદા ઝરખેઝ હેં.

પયદા વાર—અરબ કે જો હિસ્સે કુદરતી ઝરખેઝ હેં વો હુદે વુસ્તાકે જુનુબકી તરફ કોહસ્તાની હિસ્સેમે વાકેઅ હેં. ઉસકા નામ અલ અરબુલ અખઝર (હરા ભરા અરબ) રખા હુવાથા. અંગુર, ઇનજીર, નાસપાતી, બાદામ, વગેરા ફલ પયદા હોતેહેં- કહેવા ઓર ખજુર દુનિયામે યહાંકે બરાબર નહી હોતા. અહેલે અરબકા ગુઝારા ઝિયાદા તર ખજુર ઓર જવાર પર હે. ખજુર કે દરખ્ત શેહરોં કે

હર નખલસ્તાનમે બે શુમાર મોજુદ હેં. ખુદા તઆલા કે પાક કુરઆને મજીદમે ખજુર ઓર અંગુરકા ઝિકર નેઅમાવો ઇલાહી મે કઇ જગા આયા હે.

હયવાનાત—અરબ કે ઘોડે સારી દુનિયામે મશહુર હેં ઓર ન તમામ દુનિયામે ઈનસે બહેતર પયદા હોતે હેં. વો અપને બચ્ચોંકી તરાહ ઇનકો પાલતે હેં. આલા ખાનદાનોં કે ઘોડાં કે નસબનામે ભી મોજુદ હેં ઉંટભી દુનિયામે કમ મશહુર નહીં હેં. ખુદા તઆલા કે પાક કલામે મજીદમે કુદરતી નઝઆરોં મેં ઉંટ ઓર ઘોડાં કો બોહોત પેશ કિયા હે. ઈનકે અલાવા ઝરાફા યાઅને શુતરગાવ, પિલંગ,બારા સીંગા, ચીતા ઓર જંગલી ગધે ભી બકસરત હેં, શુતર મુર્ગ ભી યહાં હોતા હે.

આબો હવા—ઈસ મુલ્કકી આબો હવા અયસી ગરમો ખુશ્ક હે કે દુનિયા ભરમેં કિસી મુલ્કકી ન હોગી. થામેકી સર ઝમીનસે બઢકર ઓર કોઇ ઝમીન ગર્મ નહીં અલ બત્તા વસ્તકી ઉંચી ઝમીન પર આબો હવા મોઅતેદલ હે. અગરચે અરબ ઉસ તબકએ ઝમીન મે હે જહાં બારિશ નહીં બરસ્તી તાહમ વસ્તે અરબમે જુનસે સતેમ્બર તક બારિશ હુવા કરતી હે. અલ્લાહ તઆલાને અપને પાક કલામમે આસમાની બારિશકો નઝઆર હાએ કુદરતમે

જાબજા ઝિકર ફરમાયા હે ઓર ઉસસે ઇલહામી બારિશ કે સુબુત પર ઇસતિદલાલ કિયા હે.

સુમુમ—ગરમી કે મોસમમે એક ઝહેરીલી હવા ચલતી હે જીસે બાદે સુમુમ કહેતે હેં. જબ યે ચલતી હે તો ઝમીનો આસમાન સબ મુત ગઇયિર હો જાતે હેં. ઉફકકા રંગ ફોરન ગહેરા બનફ્શઇ ઓર આસમાન કાલા પડ જાતાહે ઓર અયસા માલુમ હોતા હે જયસે કોઇ પરદા ગિરતા ચલા આતા હે. સુરજકી આબો તાબ જાતી રહેતી હે. દરખ્તોં કે રંગ બદલ જાતે હેં; પરિંદે બે કરાર હોતેહેં ઇનસાનોં કે ફેફડોંમેં જલન પયદા હોને લગતી હે, દમ લેના દુશવાર હો જાતા હે. શિદ્દતકી પ્યાસ લગતી હે, રેતકે ટીલેકે ટીલે ઉડતે ફિરતે હેં, સુમુમકી ગરમી કરીબન દસ મીનીટ તક રહા કરતી હે. ઉસ વકત અયસા માલુમ હોતાહે જયસે કોઇ તપા હુવા લોહા બદન પર ફેર રહા હે બાઅઝ દફા ઇસસે ઇતની રેત ઇધર ઉધર ગિરતી હે કે ઉસમે બડે બડે કાફલે ઓર ફોજેં દબ જાતી હેં, લોગ અલ-અતશ, અલ-અતશ, પુકારતે શહીદ હો જાતે હેં. ઇસ બાદે સુમુમસે બચને કે લિયે મુસાફીર ઝમીન પર આંખ નાક, કાન બંદ કર કે ઓંધે લેટ જાતેહેં જબ હવા ગુઝર ચુકતી હે તો ઉઠ કર બેઠ જાતે હેં, મગર ચકાનસે નીમ બિસ્મિલ ઓર રંગ મુરદેસે ભી ઝિયાદ ઝર્દ

પડ જાતા હે. જો મુસાફિર ઉસ વકત લેટ ન જાયે ઉસકા યે હાલ હોતા હે કે દમ ઘુટતા હે, દોરાને ખુન હરારત કે મારે બિગડ જાતા હે ઓર સારા ઇકઠઠા હોકર મુંહ ઓર નાકકી તરફ આ જાતા હે ઓર અકસર નાક ઓર આંખસે ખુનકી ધાર ફુટ પડતી હે ઓર ઇનસાન મરજાતા હે. ખુદા તઆલાકે પાક કલામમેં જો દોઝખયોં કે લિયે અઝાબ બ્યાન કિયે ગયે હેં ઉનમે સુમુમ (દોઝખકી લો) ભી દાખિલ હે. અલ્લાહ સબ મોમેનોંકો મહેફુઝ રખે.

સુરાબ—કુદરત ઓર તરાહભી મુસાફિરોંકે હાલે ઝારપર તમસખુર કરતી હે યાઅને જબ ગરમીકા આલમહો ઓર મશકોંકા પાની સુખ ગયા હો તો સુરાબ અપની કેફીયત દિખાતા હે. મુસાફિર દફઅતન સામને મર્ગઝાર ઓર ચશ્મા દેખતા હે ઓર બેતાબ હોકર ઉધર દોડતા હે વો ચશ્મા ઓર આગે બઢા હુવા માલુમ હોતા હે ઓર ઇસિ તરાહ દોડતા દોડતા હલાક હો જાતા હે. કુરઆને પાકમેં કાફિરોં ઓર ના ફરમાનોંકે આઅમાલકો સુરાબસે તશબીહ દી ગઈ હય.

બાશિન્દે—અરબમે દો તરાહકે બાશિન્દે બસ્તે હેં એક શેહરી જો મુહઝઝિબ, શાયસ્તા ઓર અમન પસંદ હેં, દુસરે ખાના બદોશ જીનકો એરાબી યા બદવી કેહતે હેં, યે બડે લુટેરે ઓર ખુંખ્વાર હેં, ગલ્લે ચરાકર ગુઝારા કરતે

હેં યા લૂટ માર કરતે હેં. ઉંટ, ઘોડે, ભેડ, બકરીયાં, ઉનકી જાયદાદ હે. અરબ વજીહ ઔર મીયાના કદ હોતે હેં, દુબલે, મગર તાકતવર, રંગ ગેહરા ભુરાસા હોતા હે, બડે આલી હોસલા, નિહાયત મેહમાં નવાઝ ઔર જવાં મર્દ હોતે હેં. બદદુઓંકી બસારત ઇસ કદર તેઝ હોતી હે કે દોમીલસે તમીઝ કર લેતે હેં. ઇનમેં કોઇ બાદશાહ નહીં મગર હર એક કબીલે અપને અપને રઇસકા લિહાઝ રખતા ઔર ઉસકે હુકમપર ચલતા હે. બદવી લોગ વયસેહી ચરવાહે ચલે આતે હેં જયસે દોહઝાર બરસ પેશતર ઇનકે બુઝુર્ગ થે.

ઇન લોગોંકી ઝિન્દગી બસર કરનેકી તસવીર યે હે કે ઔરતેં પત્થરકી ચકકીયોંમે અનાજ પીસ રહી હેં, બચ્ચે, બકરીયાં, કુત્તે, સબ ખેલ રહે હેં મરદ ઇધર ઉધર ફિર રહે હેં યા બયઠે કેહવા પી રહે હેં. ચુંકે યે લોગ શેહેરવાલોંકી નિસબત તેઅદાદમેં ઝિયાદા હેં ઔર તાકતમેંભી બઢકર ઇસલિયે શેહરોંકે દરમિયાન જો સડકેં હોતી હેં ઉનપર કબઝા કર લેતે હેં ઔર શેહેરવાલોંકે બાહર જાને યા અંદર આનેકા મદાર ઉનકી સુલેહ ઔર દોસ્તીપર હોતા હે. બરસોં સે ઉનકા યેહી હાલ ચલા આતાહે. જબતક હમસફરોંકી કાફી જમાઅત ન હો ઇન ખાના બદોશ કોમોંમે જાનેકી જુરઅત નહીં હો સકતી.

બદવી લોગોંકે પાસ થોડી ચીઝેં હુવા કરતી હેં, ખયમેમે

બીછાનેકે લિયે બોરીયે, ઉંટ ઓર બકરીયોં કે બાલોંકી રસ્સીયાં, ચરબી રખનેકે લિયે હાંડીયાં, પાની ભરનેકે લિયે મશ્કેં, દુધકે લિયે મટ્ટીકે બરતન પહેનનેકે લિયે પોસ્તીનેં બસ યેહી ઇનકી સારી કાયનાત હે જો સબ એહતિયાજાતકો કાફી હોતી હે.

હિરફ્તો તિજારત—અરબમે તરાહ તરાહકે કારખાનોં કી બડી સર્દ બાઝારી હે ઓર નહી ઈનકો લાંબે ચૌડે કારખાનોંકી ઝુરૂરત. ઘોડાં, ભેડાં, બકરીયોંકા પાલનાહી સબસે બડી હિરફ્ત હે. ઓરતેં બાલોંકે થેલે ઓર ખયમે વયગરા બુનતી હેં. જઝીરએ બેહરિનકે સાહિલોંપર જીતની કસરત ઓર જીતની કીંમતકે મોતી નીકલતે હેં ઓર કિસી જગે નહીં નિકલતે. અરબકે શેહરોંમે આપસમે માઅકુલ તિજારત જારી હે, શેહેરકે ગિરદો નવાહકે મમાલિકસે કારવાન બોહોતસા માલ લાતે હંય ઓર જહાઝોંમેં ભી માલે તિજારત આતાહે જો ચીઝ યહાંસે બાહર જાતી હે વો ઝિયાદાતર કેહવા ઓર ગોંદફ્લ હેં.

આં હઝરત સલ૦કે ઝમાનેમેં મકકેકે કુરેશ જાડે મેં શામકી તરફ ઓર ગરમામે યમનકી તરફ તિજારત કરતેથે. સુરએ કુરેશમે ઉનકે ઈસ સફરકા તઝકિરા આયા હે.

મશહુર પહાડ—કોહે ફારાન, બુકુબેસ, હુરા, મકકેમે

જબલે અરફાત, મકકેસે ચાર કોસકે ફાસલેપર મિનાકી તરફ વાકે હે. કોહે ઓહોદ, કોહે સલાઅ, મદીને મુનવ્વરામે, કોહે સીના જીસકો કુરઆને શરીફમે તુરે સીના ઓર તુરે સીનીનભી કહા ગયા હે. શિમાલ મગરેબી ગોશેમે બેહરએ કુલઝુમપર વાકે હે. ઇસ પહાડકી બડી શોહરત ઇસિ વજેહસે હય કે હઝરત મુસા અલ૦ યહીંસે ખુદાવંદ તઆલાસે હમ કલામ હુવે ઓર તવરાત બની ઇસરાઇલકો મિલી.

અરબકે મુલ્કકો સબસે બડા યેહી શરફ હાસલ હય કે શરીઅતકી દોનોં બડી કિતાબેં તવરાત મુસા અલ૦ ઓર કુરઆન શરીફ યહાં નાઝિલ હુઇ.

બાબ. ૪૩

અરબકી મુલ્કી તકસીમ.

ઇસ મુલ્કકો પાંચ હિસ્સોંમે મુનકસીમ સમઝા જાતા હે. યમન, હિજાઝ, થામા, નજદ, યમામા ઓર બાઅઝ બેહરેનકોભી સુબા કરાર દેતે હેં મગર યે દર અસલ ઇરાક કા હિસ્સા હે.

યમન–યે સુબા બડા સર સબ્ઝ ઓર ઝરખેઝ હે. ઇસમે ઓર છોટે છોટે સુબે હઝરમોત, શહીર, અમાન, ઓર નજરાન શામિલ હેં. ઇસકા દારૂલ ખિલાફા શેહેર સફા હે, જો બડા ખુબસુરત કદીમ શેહેર હે. કદીમ ઝમાનેમેં ઇસકા નામ અઝમ થા. સિકન્દરે આઝમને હિંદુસ્તાનસે વાપેસીકે વકત ઇસ સુબેકો ફતેહ કરને ઓર વહાં દારૂલ ખિલાફા બનાનેકા ઇરાદા કિયા લેકીન મોતને મોહલત ન દી.

હિજાઝ–નજદકો થમેસે દુર કરતા હે ઓર યેહી ઇસકી વજેહ તસમીયા હે. ઇસકી શોહરતકી બડી વજેહ યે હે કે મકકા મોઅઝઝિમા ઓર મદીના મુનવ્વરા દોનોં શેહેર ઇસી સુબેમેં વાકેઅ હેં.

થામા—ઇસકી ઝમીન બિલકુલ રેગિસ્તાન હે ઓર શિદ્દતકી ધુપ હોતી હે ઇસ વજેહસે ઇસકા નામ યે હે.

યમામા—ઇસકી શોહરતકી વજેહ યે હે કે મુસયલિમા કઝઝાબ જીસને નુબુવતકા દાવા કિયાથા ઇસી સુબેમે પયદા હુવા ઓર હઝરત અબુબકર રદી૦કે એહેદમેં યહીં ફિન્નારે વસ્સકર હુવા.

નજદ—ફિરકએ વહાબીયાકા સરગિરોહ ઇસી સુબેકા રહેનેવાલા થા.

બાબ ૪૪.

અરબકે મશહુર શેહેર.

મક્કા—અરબકા સબસે મશહુર હિસ્સા હિજાઝહે જો એહલે ઇસલામકી અરઝે મુકદ્દસ કેહલાતા હે. ઈસ સર ઝમીનસે ઈસલામી તારીખકો સબસે ઝિયાદા ઓર બડા તાઅલ્લુક હે. ઇસ સુબેમેં મકકા ઓર મદીના વાકેઅ હેં. જીનસે મઝહબે ઇસલામકા ખાસ તાઅલ્લુક હે. ઓર જો સારી દુનિયા મેં નિહાયતહી મશહુરો માઅરૂફ ઓર મુમતાઝ શેહેર હે. મક્કા હિજાઝકા દારૂસ સલતનત હે જીસકી વજેહે શોહરત બ્યાન કરનેકી ઝુરૂરત નહીં. નબીયોં કે સરદાર અમ્બીયા કે ખાતમ, રહેમતે આલેમીન હઝરત મોહમ્મદ સલ૦ યહીં પયદા હુવે જીન્સે સારી દુનિયામે હિદાયતકે અનવાર ફેલે, તવહીદકે ગુલઝાર ખિલે, ઇરફાનો ઇકાનકી ખુશબુ ફેલી. મક્કે શરીફકી ખાસ શોહરત બયતુલ્લાહ યા ખાનએ કાઅબાકી વજેહસે હે. જીસે કલામે રબ્બાનીમે મસજીદુલ હરામ ઇઝઝતો હુરમત વાલી મસજીદ કહા ગયા હે. યહીંસે આં હઝરત સલ૦કો મેઅરાજ હુવા. મબદાઉલ ઈસલામકી યાદગારકે તોરપર ઇબાદતે ઈસલામ યાઅને નમાઝમે ઇસી મુકદ્દસ ઘરકી તરફ મુંહ કિયા જાતા હે.

હરએક મુસલમાનકા ફર્ઝ હે કે બ, શરૂતે ઇસતિતાઅત એક દફા ઇસ પાક ઘરકા હજ બી કરે. મકકે શરીફમે સિવાય એહલે ઈસલામકે કોઈ ઘુસને નહી પાતા. અલ્લાહ તઆલાકે ઇસ ફરમાનેકે ઈરશાદ ઓર મોઅજીઝાના ઇલહામકે મુવાફિક કે "અય ઇમાનવાલો! મુશરિક જો હેં તો પલીદ હેં સો, ઈસ બરસકે બાદ કભી મસજીદે હરામમે દાખિલ ન હોં" ઉસ વકતસે તેરાસો બરસ હોનેકો આયે મગર ખુદા તઆલાકા ઈલહામી ઈનતિઝામ દેખોકે દુનિયામે ઈસ કદર ઝબરદસ્ત ઈનકિલાબ હોતે રહે મગર મક્કા શરીફ દુનિયાકી દસ્તે બુર્દસે બિલકુલ સલામત રહા ઓર ન કિસી ઈસ્લામકે દુશમનને એક ઘન્ટેકે લીયે બી ઇસપર કબઝા પાયા ઓર ન કોઈ દાખિલ હો સકતા હે. હઝરત ઈબ્રાહીમ અલ૦કી દોઆથી કે—"અય ખુદા! ઈસ ઘરકો બા અમન બના દે" સો યે ઈનતિઝામે ઇલાહી દેખકર હઝરત ઇબ્રાહીમ અલ૦કી દોઆકી મકબુલીયત અલ્લાહ તઆલાકી ઉસ ઝબરદસ્ત પેશીનગોઇકી હકીકત યાદ આતી હે જહાં અલ્લાહ તઆલા ફરમાતા હે કે—"ખુદા તઆલાને કાઅબેકો જો એક ઇઝઝતો હુરમતવાલા ઘર હે લોગોંકે લિયે કિયામગાહ ઓર અમનગાહ બનાયા હે ઓર બા અદબ મહીનોં ઓર હદી ઓર કલાયદ કો. યે ઇસલિયે કે તુમે જાનલોકે અલ્લાહ તઆલા જો કુછ આસમાનો ઝમીનમે હે સબસે વાકિફ હે ઓર યે કે અલ્લાહ તો હરબાતસે વાકિફ હે." કિસી ઇનકિલાબ, કિસી ગરદિશસે

યે હુરમતી હરગિઝ ન હોને પાયગી ઓર ન કાઅબેપર કભી તબાહી આંયગી, ન અમનમેં કભી ખલલ આયગા. યે પેશીનગોઇ અયસી ઝબરદસ્ત સચ્ચાઇકે સાથ પુરી હુઇ ઓર પુરી હો રહી હે કે તમામ દુનિયા આંખોકે સામને દેખ રહી હે ઓર સબપર ઇસલામકી સદાકતકી એક હુજ્જત કાયમ હો રહી હે.

અઇયામે હજ—અઇયામે હજમે હરમે મોહતરીમમે રાતકો રોશનીકી ગરઝસે હઝારહા કનદીલેં જગમગાતી હે ઓર કાઅબેકે ચારોં તરફ મતાફમેં બહેરે ઇનસાનીકી લહેરે ઉઠતી હુઈ નઝર આતી હે. ખાનએ કાઅબેપર સિયાહ રંગકા ગિલાફ પડા હોતા હે ઓર ઉસકે દરમીયાનમેં સુનેહરી પટી ઓર દરે કાઅબાપર ઝરરીન પરદા આવેઝાં હોતા હે. કાઅબેકો દેખકર કોન શખ્સ્ હે જીસકે દિલપર ઇસ મોહતરીમ ઈબાદત ગાહકી અઝમત ઓર રોઅબો દાબકા અસર ન પડે. જીસકી અઝમતો શાનકો સિર્ફ કરોડહા આમ ઇનસાનોંને માના હે બલકે બાદશાહોં, શહેનશાહોં, આલિમોં ઓર ફિલાસફરોંને તસલીમ કિયા હે.

ઇસ મુકદ્દસ શેહેરકા નામ કુરઆને શરીફમે બકકા ઓર ઉમ્મુલ કુરા યાઅને બસ્તીયોંકી માં ભી આયા હે. મકકેકો ઉમ્મુલ કુરા ઓર નાફે ઝમીન ઇસ વજેહસે કહેતેહે કે તમામ બરરે આઝમોંમે ખ તોર મરકઝકે વાકેઅ હે ઓર

ઝમીનકા ફેલાવ ઇસસે શુરૂ હોતા હે ઓર નેઝ ઉસસે હિદાયતકી વો જુએ શીર રવાં હુઇ હે જીસસે સારી દુનિયા રૂહાની પરવરિશ પા રહી હે. ઈસ શેહેરકે તીન તરફ પહાડ હેં મગર ચોથી તરફ જીધર મદીના હે પહાડ કમ હેં. નેહરે શીરીન જારી હેં, ઈસકા પાની પીતે હેં. હરકોમ ઓર હરમુલ્કકે એહલે ઈસલામ ઇસમે આબાદ હેં, ઈસ શેહેરમે દસ બડે મેહેલ્લે આબાદ હેં.

૧. મેહેલ્લે જરદલ—ઇસ મેહેલ્લેમેં શેખ મેહમુદ બિન ઇબ્રાહીમ અધમકા મઝાર હે ઓર એક કુંવા હે જહાં મકકેકી ફતેહકે વકત જનાબ રસુલે કરીમ સલ૦ને ગુસલ ફરમાયા હે. ઇસ મેહેલ્લેમે ઝિયાદા તર હિંદુસ્તાની ઓર બંગાલી લોગ મુકીમ હેં.

૨. હિસારતુલ બાબ—ઈસ મેહેલ્લેમે તુર્ક અરબ, ઓર યમની આબાદ હેં.

૩. મેહેલ્લે જબલે હિન્દી—ઈસમે તમામ હિંદુસ્તાની આબાદ હેં ઈસમે ચાર રૂબાત (હોટેલ) હેં.

૪. મેહેલ્લે શયબી—જનાબ રસુલે કરીમ સલ૦ને મકાબિરકે લિયે યે જગે ખરીદકર વકફ ફરમાઇ હે.

૫. મેહેલ્લે જબલે ઉમર - યે મેહેલ્લા હઝરત ઉમર રદી૦કે નામસે આબાદ હે, ઇસમે કઇ હોટેલ મોજુદ હેં.

૬. મેહેલ્લે સમલા—હઝરત અમીર હમઝા રદી૦ ઓર હઝરત અબાબકર સિદ્દીક રદી૦ ઈસ મેહેલ્લેમેં પયદા હુવે હેં, ઈસમેભી કઈ રૂબાતેં હેં એક ખાસ ઓરતોંકે લિયે હે.

૭. મેહેલ્લે શામીયા—યે બોહોત બડા મેહેલ્લા હે. ઇસમે બોહોતસે મકામાત ઓર રૂબાતેં વાકેઅ હેં.

૮. મેહેલ્લે બુકુએસ.

૯. મેહેલ્લે ઝીયાદ.

૧૦, મેહેલ્લે સાદિયા—યે મેહેલ્લાભી બડા હે. ઈસમે એક ગલી હે જીસકા નામ દારૂલ મખરઝાન હે. ઇસમે હઝરત ઉમર રદી૦ ઈમાન લાયે થે. હઝરત રસુલે કરીમ સલ૦કા મવલદ ઓર હઝરત અલી કર૦કા દોલતખાના યહીં હે.

મકકેવાલોંકી આઝાદ ખ્યાલી ઓર આઝાદ ઝિન્દગી, ઉનકી શિગુફતા મિઝાજી, ઉનકી સફાઇ ઓર સુથરેપનસે રેહને, ઉનકે સેર તમાશેકે શાયક હોને, દોસ્ત એહબાબસે મિલને જુલને, ખુશ પોશાકીસે ઝિન્દગી બસર કરને, ઉનકે કારોબાર ઓર તિજારતકી મસરૂફી, અઇયામે હજમે સાલભરકે વાસ્તે રોઝી કમાનેકી ફિકર ઓર તદાબીર, મકકેમેં સાલભર રેહનેસે યે કેફીયત ખુબ નઝર આ જાતી હે.

મકકેકે બાશિન્દે મર્દ વ ઓરત ખાસકર અરબી બાશિન્દે નિહાયતહી આઝાદ મનશ, સેરદોસ્ત, સફાઇ પસંદ, નાઝુક

ખ્યાલ ઔર મોહઝઝિબ લોગ હેં. દોસ્તોંકે મિલને જુલને, દાઅવત આને ઔર ખિલાને ઔર ઝિન્દા દિલી વ શિગુફ્તા મિઝાજીસે ઝિન્દગી બસર કરનેકે બડે શાયકહેં. અરબ ઝઃતિયાતસે બેહેસ બોહોતહી કમ કરતે હેં વો યાતો અપને કારોબારમે મસરૂફ રહેતે હેં. ઔર ઈસસે ફુરસત મિલતી હે તો હંસી ખેલમે ઝિન્દગીકો બસર કરના મુકદ્દમ જાનતે હેં ઔર મેહફિલ હાયે નિશાત જીસ્કો વો કેલે ઔર દોરીયા કેહતે હેં નિહાયત તકલ્લુફ ઔર એહતિમામસે અંજામ દેતે હેં.

કેલે વો જશ્ન હે કે શેહેરકે બાહર યા કભી કભી શેહેરકે અન્દરભી કિસી જગેપર દોસ્ત એહબાબ જમે હોકર અયશો ઈશરત મનાતે હેં ખ્વાહ ચંદ ઘન્ટે ખ્વાહ કઈ એક દિન. જબ યે જશન બહાર કે મોસમમે ઔર સબઝા ઝાર પર કિયા જાતા હે તો નિહાયતહી લુત્ફ બખ્શતા હે. કેલેમેં કભીતો એક શખ્સહી સબ એહબાબકી મીઝબાની કરતા હે ઔર બસા અવકાત યે ખર્ચ તમામ એહબાબપર બ હિસ્સએ રસદી તકસીમ કર દિયા જાતા હે.

દોરીયા વો જશન હે કે ચંદ એહબાબ મિલકર પેહલે એક શખ્સ કે ઘર ઝિયાફત ખાયેં ઔર જશન કરેં બાદહુ દુસરેકે ઘર ઔર ઈસી તરાહ નોબત બ નોબત એક એકકે ઘરમે સબ દોસ્ત જમે હોતે હેં. યે જશન સિર્ફ ઉમરા પરહી

મોકુફ નહીં. ગરીબ ઓર મુતવસ્સતુલ હાલ સભી કિસમકે લોગ અપને હમખ્યાલ ઓર હમદરજા લોગોંકે સાથ ઈસ કિસમકે જશન કિયા કરતે હેં. ઓરતેં મરદોંકી વરાફ ફેલોંકી કમ શાયક નહીં, મગર દોરીયા ફક્ત મરદોંમેહી દાયર હોતા હે. એહલે મક્કા ઇસ કદર જિન્દા દિલ ઓર શિગુફતા મિઝાજ હેં કે શાઅબાનકે મહીનેમે ખાસકર ઈસકે આખીરમે સયરો તમાશે ઓર દાઅવતોં ઓર દોસ્તોંકી સોહબતોં કે ઝુરૂર જલસે કરતે હેં જીસકો શાઅબાન મનાના કેહતે હેં.

માહે રમઝાનમે આઅલા દરજેકી ખુશી ઓર લુત્ફ હોતાહે. રોઝેકા ઈફ્તાર, દોસ્તોંકે ઘરોંપર કરના એક નિહાયત હી ઝુરૂરી રસ્મ હો ગઈ હે. જીસકે લિયે નિહાયતહી નફીસ ઓર લઝીઝ ખાનોંકા ઈસ્તેઅમાલ કિયા જાતા હે. આસુદા લોગ સિર્ફ રમઝાન શરીફકે લિયે બડે બડે કરાયે દેકર હરમ શરીફકે મુત્તસીલ મકાનાતકો કરાયેપર લેતે હેં. જહાં દિનરાત મઝેસે બસર કરતે હેં.

મક્કેકી ઓરતોંકો મકાનાતકી સફાઇ ઓર ઘરકે અસબાબકો કરીનેકે સાથ રખનેમે બડા સલીકા હે. બ્યાહ, શાદી કી તકરીબોંમે ખુશનુમા ઓર ઝર્કબર્ક પોશાક પેહેન્નેકી મુશતાક હેં. વહાંપર ઝેવર વગેરા સબ કુછ કરાયેપર મિલ સકતા હે જીસકી વજેહસે ગરીબ ઓરતોંકોભી થોડાસા કરાયા દેકર અપની ખુશી પુરી કર લેનેકા મોકા મિલ જાતા હે.

શાદી, બ્યાહ વગેરાકે મોકોંપર આસાનીકે લિયે દેગેં, દેગચીયાં, રકાબીયાં, આહની ચુલે વગેરા મુફ્ત મિલ સકતે હેં ઔર ઝી વુસઅત લોગોંને ખરીદકર વકફ કર રખે હેં, યા બોહોતસે લોગોંને ચંદેસે ખરીદ કર રખે હેં ઔર એક શખ્સકે પાસ મોજુદ રેહતે હેં જીસ્સે મોકેપર હરએક શખ્સકો બ આસાની ઔર બગેર કિસી એહસાન ઉઠાનેકે મિલ સકતે હેં.

મક્કેકે અમીરોંકે ખાનદાનમેં ઝેવરભી હઝારહા રૂપીયેકી કીમતકા વક્ફ શુદા મોજુદ હે જો હર એકકો ખાસકર મોહતાજ લડકીયોંકો અકદમે શાદીમે પેહનાનેકે વાસ્તે મુફ્ત દિયા જાતા હે લેકિન બા વુજુદ ઇન સબ ખુબીયોંકે લડકે બચ્ચોંકો ગલી કુચોંમેં બ કસરત ફિરતે દેખકર માલુમ હોતા હે કે ઔરતોંકો અપની અવલાદકી તાઅલીમકી તરફ બોહોત કમ તવજ્જોહ હે.

મિના—મિના એક મુખ્તસીર આબાદી હે મક્કેસે તીન કોસકે ફાસલેપર અરફાતકી તરફ. યેહી વોહ જગા હે જહાં હઝરત ઇબ્રાહીમ અલ૦ ને અપને એકલૌતે બેટે ઇસમાઇલ અલ૦કો ખુદાકે નામપર કુરબાન કરનેકા કસ્દ કિયા થા. હજકે બાદ જબલે અરફાતસે વાપિસ આકર યહાંપર તીન દીન ઠેરના સુન્નત હે.

યે કસ્બા તમામ દુનિયામે અજીબો ગરીબ હે કયોં કે

સાલ ભર તો વીરાન પડા રહેતા હે ઓર અઇયામે હજમે આઠ દસ દિનકે લિયે અયસા આબાદ ઓર તિજારતકી મન્ડી બન જાતા હે કે બડે બડે શેહેરભી ઇસકા મુકાબિલા મુશકિલસે કર સકતે હેં.

મક્કે મોઅઝઝમાકે માલદાર લોગોંને ખુદ અપને ઠેરને યા હુજ્જાજકો કરાયે દેનેકે લિયે લાખહા રૂપીયોંકી બડી બડી આલીશાન ઈમારાત બના રખી હેં. અલાવા ઉન મકામાતકે હાજીયોંકે મુફ્ત ઠેરનેકે લિયે મકાનભી હેં.

અઇયામે હજમે કઈ લાખ આદમીયોંકે ઇધર ઉધર આને જાને, ચલને ફિરને, બનજ બયપારકી વજેહસે મિના નિહાયતહી બા રોનક શેહેર હો જાતાહે ઓર બડી દિલલગી ઓર તફરીહ રેહતી હે. ઇન દિનોં મક્કેકે અકસર લોગભી અરફાત ઓર મિનામે ચલે આતે હેં ઓર વહાંભી સુનસાનકા આલમ હોતા હે. મિનામે ઝિયારત ગાહ, મસીદે હનીફ, મસજીદે ઇસમાઈલ, ઓર મસજીદે ઈન્ના આઅતયના હેં. જબલે અરફાત જહાં હજકે દિનોં હાજી લોગ જાતે હેં મક્કેસે નવ કોસ ઓર મિનાસે તીન કોસ મશરિકકી તરફ વાકેઅ હે.

મદીના મુનવ્વરા—મક્કે મોઅઝઝમાસે ચલકર આઠ દિનકે અરસેમેં જબ કે ઇનસાન ઉસ મયદાનમે પહોંચતા હે જહાંસે કુબ્બએ નબવી નઝર આતા હે તો ઉસકો અયસા

સુરૂર હાસલ હોતા હે જો કિસી ઓર શયસે મુમકિન નહી હે. મદીનેકે કરીબ પહોંચનેપર હોરત એહબાબ યા મઝદુર લોગ ઉમદા ઉમદા લિબાસ પેહને હુવે ઝાયેરીનકી પેશવાઇકો મોજુદ હોતે હેં ઓર જબ ઝાયેર મસજીદે નબવીમે દાખિલ હોતા હે તો ઉસકી નફીસ ઓર દિલકશ ઇમારત ઓર આરાયશો ઝીનત દેખકર શશદર રેહ જાતા હે. થોડી દુર ચલકર અપને આપકો શહે કોનેન સલ૦કી કબર મુબારક ઓર રવઝએ અતહર કે રૂબરૂ પાતા હે જહાં બે શુમાર લોગ અદબસે ખડે હુવે ઝિયારત કર રહે હેં. મઝદુર લોગ હાજીયોં ઓર ઝાયેરીનકો બ આવાઝ બલંદ દુરૂદ શરીફ પઢા રહે હેં ઓર એક અજીબ નઝઝારા નઝર આતા હે. જીન લોગોંકો અલ્લાહ તઆલાને ચશ્મે બસીરત અતા ફરમાઈ હે વો એક ઝાતકા જાહોજલાલ તસવ્વર કરકે જીસકી રૂહાની હકુમતકો સદહા સાલસે કરોડોં ઓર હરએક તબકે કે ઇનસાનોંને તસલીમ કિયા હે રો દેતાહે, આપકી કબર મુબારક આપકે હુજરે મુકદ્દસમે હે લેકિન ઇસકે ચાર તરફ દીવાર બની હુઈ હે જીસકે સબબસે વો અસલી હુજરા નઝર નહીં આતા ઓર યે દીવારભી ઝરનિગાર સબ્ઝ અતલસકે ગિલાફસે મઢી હુઈ હે ઓર ઈસ તરેહપર જો જાલી ઇસ દિવારકે અતરાફમે હે વો ભી મુતલ્લા હે ઓર સબ અતલસી પરદોંસે ઢકી રેહતી હે. જો દુરૂદ સલામ ઝાયેરીન પઢતે હેં વો ઇસ જાલીકે બાહર ખડે હોકર પઢા કરતે હેં: અદબકી

રાહસે ઇસ જાલીકે અંદર રોઝે મુબારકકે ખુદ્દામકે સિવા ઓર કોઇ જાને નહીં પાતા.

મદીના મુનવ્વરા અરબમે નિહાયતહી કદીમ મશહુર શેહેર હે. શેહેરકે આસપાસ મઝબુત શેહેર પનાહ બની હુઇ હે. શેહેર પનાહકે બાહર ભી આબાદી હે. કરીબન ચાલીસ પચાસ હઝાર આદમી કી આબાદી હોગી. શહેરકી જાન મસજીદે નબવી ઓર હરમ રોઝએ રસુલે મકબુલ સલ૦ હે. મસજીદે નબવી શેહેરકે દરમીયાન વાકે હે.

મકકે મોઅઝઝમાકી આબો હવા ગરમો ખુશ્ક હે મગર મદીને તય્યેબાકી આબો હવા નિહાયત ખુશગવાર મોઅતેદલ, ઝમીન પોહોત ઝરખેઝો શાદાબ, હઝારહા ખુરમા વગેરાકે ફુલદાર દરખ્ત બાગાતસે હર કિસમકે સેવેજાત હોતે હેં.

મકકે કે આસપાસ ખેતી વગેરા કુછ નહીં હોતી બલકે વહાં ગલ્લા ઓર તરકારીયાં સબ તાયેફસે આતી હેં જો મકકેસે દસબારા કોસકે ફાસલેપર એક બડા કસ્બા હે લેકિન મદીને મુનવ્વરાકે આસપાસ ગનદુમ, જવ ઓર બાજરા કસરતસે પયદા હોતા હે. નેહરેં જા બજા ફિરતી હેં કુઓંકા પાની ભી ઠંડા હે. મદની ખુબસુરત, નેક સીરત, ખુશ પોશાક, ઓર નફીસ મિઝાજ હોતે હેં. અગરચે મદીનેમેં ઉમુમન ગીરાની હી રેહતી હે મગર કોઇ શખ્સ ઘબરાતા નહીં. મદીનેકે મશરિકકી તરફ ઓહોદ પહાડ હે જહાં ઓહોદકી લડાઈ હુઇથી.

મક્કે સે દુસરે નમ્બરમેં મદીના તમામ ઇસલામી દુનિયામે સબસે મોઅઝ્ઝિઝ ઓર મશહુર શહેર હે. ઇબતિદાએ નુબુવ્વતસે પુરે તેરા બરસ આં હઝરત સલ૦ મક્કે શરીફમે રહે ઓર જબ મક્કેકે કુફ્ફારને તકાલીફ્કો ઇનતેહા તક પહોંચા દિયા ઓર આં હઝરત સલ૦કો કત્લ કરનેકે દરપયે હુવે ઉસ વકત હુકમે ઇલાહીસે મક્કેકો છોડ કર આપ મદીનેમે હિજરત કર આયે. યહાં આપકા દસ બરસ કિયામ રહા. આં હઝરત સલ૦કે જબરૂત ઓર જલાલકા ઝુહુર મદીનેમે હી હુવા. કુફ્ફારકે સાથ જીહાદાતકા હુકમ મદીનેમેહી હુવા જીનમે અરબકે તમામ કુફ્ફાર, સારી મુખાલિફ કોમેં લડાઇકી જહન્નમમેં ભસમ હોકર બિલકુલ તબાહ ઓર નેસ્તો નાબુદ હો ગઇ ઓર ઉસ વકતસે આજ તક અરબમેં કોઇ ઇસલામકા મુખાલિફ નઝર નહીં આતા. જયસાકે અલ્લાહ તઆલાને અપને કલામે પાકમે ફરમાયા હે કે—“ અબ અબદુલ આબાદ તક બાતિલ કભી ઇઆદા નહી કરેગા.” એહલે ઇસલામકા સને હિજરી ઉસ વાકેએ અઝીમાસે શુરૂઅ હોતા હે જબકે આપ મકકા છોડ કર મદીને મુનવ્વરામેં તશરીફ લાયે. જીદદા મક્કેકી બંદરગાહ હે ઓર યમબુઅ મદીને મુનવ્વરાકી બંદરગાહ હે.

બાબ ૪૫.

તારીખી મકામાત.

અબવા—એક મકામકા નામ હે.

હિરા—મકકેમેં એક પંહાડ હે જહાં પર આં હઝરત સલ૦ ઇબાદત કિયા કરતે થે.

દારૂન નુદવા—દારૂશ શુરા, કમીટી ઘર, જહાં મકકેકે કાફેરાંને આં હઝરત સલ૦ કે કત્લકે લિયે કમીટી કી થી.

બુકુબેસ—મકકેમેં એક પહાડ હે જહાં શકકુલ કમરકા મોઅજીઝા વુકુઅમે આયાથા.

ફારાન—મકકેકે પહાડ.

સફા વ મરવા—મકકેકી દો પહાડીયાં હેં જીનમેં હાજી લોગ દોડતે હેં,

ઓહોદ—મદીનેસે મશરિકકી તરફ એક પહાડ હે. જહાં જંગે ઓહોદ હુઈ ઓર આં હઝરત મલ૦કે દનદાન મુબારક શહીદ હુવે.

હુદેબીયા—એક કુવેંકા નામ હે ઓર એક દરખતકા ભી નામ હે. જહાં યે કુવાં ઓર દરખ્ત વાકેઅ થા ઉસ મકાનકો ભી હુદેબીયા કેહતે હેં યે મકકેસે નવ મીલકે ફાસલે પર વાકેઅ હે. સુલેહ હદેબીયાકા વાકેઆ યહીં વુકુઅમેં આયા..

સલઅ—મદીને કે મુત્તસીલ એક મશહુર પહાડ હે.

ખયબર—મદીનેકે કરીબ યહુદ કી મશહુર બસ્તી.

મનસીયાતુલ વિદાઅ—ઇસકે લફઝી માઅને હેં. ઘાટીયાં રૂખસતકો એહલે મદીના મક્કે જાનેવાલે મુસાફિરોંકો ઇન ઘાટીયોં તક રૂખસત કરને જાયા કરતે થે ઇસલિયે યે નામ હુવા.

બદર—મશહુર કુવાં હે જો બદર ઇબ્ને કુરેશને ખુદવાયા થા. વાદીએ સફરાસે છે કોસ એક ગાઉ ભી હે. જંગે બદર યહીં હુઇથી.

બીરે રૂમા—મદીનેસે તીન કોંસકે ફાસલેપર વાદીએ અકીક મેં મસજીદે કિબલતેનસે આગે હે. ઈસ કુવેં કો હઝરત ઉસમાન રદીઅને ઝહે કસીરસે ખરીદ કર વકફ ફરમાયા થા.

બીરે મઉના—એક મકાન હે બિલાદે બઝીલ મેં મક્કે ઓર અફફાનકે દરમીયાન.

બીરે અરીસ—એક કુવા હે મદીનેમેં મસજીદે કુબાકી તરફ.

મરઅઝઝોહરાન—મક્કે કે કરીબ એક જગાકા નામ હેં, યહાં એક મસજીદ ભી હે.

હુનયન—નવાહે તાયેફસે એક જગેકા નામ હે. જંગે હુનયન યહીં હુઈથી...

તબુક—નામ એક ઝમીનકા હે. શામ ઔર મદીનેકે દરમીયાન જંગે તબુક કે લિયે આં હઝરત સલ૦ યહીં તશરીફ લાયે થે.

રબદા—એક મકામકા નામ હે. મદીને કે પાસ હે. જહાં અબુઝર રદી૦ મદફુન હે.

કુબા—એક મેહેલા હે. અગરચે મદીને કે બાહાર હે લેકિન ઈસકા હિસાબ શેહેર કે મેહેલ્લેમેં કિયા જાતા હે. આં હઝરત સલ૦ને મદીને મુનવ્વરામેં દાખિલ હોતે વક્ત ઈસ જગા કિયામ ફરમાયા થા.

મસજીદે કુબા—મદીનેકે જુનુબકી તરફ દો મીલકે ફાસલેપર હે જીસકી બિના આં હઝરત સલ૦ને ડાલી હે.

દુમતુલ જનદલ—એક મકામકા નામ હે.

બિરે બિઝાઅતા—શામી દરવાઝેકે બાહર એક બાગમેં કુવા હે.

મસજીદે સરફ—મક્કેસે દસ મીલ હે. ઈસીકે કરીબ આં હઝરત સલ૦ને ઉમ્મુલ મોમેનીન હઝરત મયમુના રદી૦ સે નિકાહ કિયા થા. હઝરત મયમુના રદી૦કા મદફનભી વહીં હે.

મસજીદુલ કિબલતેન—તેહવીલે કિબલા ઈસી મસજીદમેં હુવા હે. જબલે સલઅસે મશરિકકી તરફ વાકેઅ

હે. ઈસમે એક મેહરાબ બયતુલ મુકદદસકી તરફ બની હુઇ હે ઓર એક કાઅબેકી તરફ.

ઝાતે અરકુ—એક રેતીલી ઝમીન જીસમે ઝાઉ પયદા હોતા હે ઓર અરક વહાં એક પહાડ હે.

તાયફ—એક કરીયેકા નામ હે જો મક્કેસે કરીબ હે. જહાંકી ઝમીન બોહોત ઝરખેઝ હે. મક્કેમેં ગહ્લા ઓર તરકારીયાં યહીંસે આતી હેં.

જોઅરાના—તાયફકી રાહમે મક્કેસે નવ કોસકે ફાસલે પર એક મસજીદ હે.

બયતુલ મુકદદસ—યરૂશેલમકી મસજીદ જો હઝરત સુલેમાન અલ૦ને બનવાઇથી. ઈસકા નામ મસજીદુ અકસા ભી હે.

બાબ. ૪૬

અરબકી આઝાદી.

તમામ દુનિયામે યેહી મુલ્ક હે જો આઝાદીમે ઝરબુલ્લ મસલ હૈ. ઓર કભી કિસી બાદશાહકે માતેહત નહીં હુવા ઓર હમેશા ઈસકા ગોયા ખુદાહી બાદશાહે હકીકી હોતા રહા હે.

મશહુર યુરોપીયન મોઅરરિખ વાશીન્ગટન અરવીન સાહબ અપની તવારીખે મોહમ્મદીમે લિખતે હેં કે "આગાઝે ઝમાને તારીખસે સાતવીં ઇસવી તક વો જઝીરાનુમા જો બેહરએ કુલઝુમ, દરીયાએ ફુરાત, બેહરે હિન્દ, ઓર ખિલીજે ફારસકે દરમિયાન વાકેઅહે ઓર જો અરબકે નામસે મશહુર હે ઉન હાદેસાતસે બિલકુલ મેહફુઝ ઓર ગેર મોઅસ્સીર રહા જીન્હોંને બાકી મમાલિકે એશીયાકો તહો બાલા કિયા ઓર યુરોપ ઓર અફ્રીકાકો ઉનકે એનં મરકઝ તક મુતઝલઝલ કર દિયાથા જબકે કઈ સલતનતેં કાયમ ઓર કઈ માઅદુમ હો ગઈં, કઈ કદીમ ખાનદાનોંકા નામ તક ન રહા. કઈ મુલ્કોંકે હુદુદ ઓર નામ મુતગઇયર હો ગયે ઓર ઉનકે બાશિન્દે યાતો નેસ્તો નાબુદ કર દિયે ગયે યા કૈદમે ડાલે ગયે. મગર અરબ અપની અસલી હાલત

પર કાયમ રહા. ગે ઉસકે સરહદી સુબેજાતમે કિસી કદર અદલ બદલ હુવા મગર ઉસકે સહેરાઉંકે દરમીયાન વહી કદીમ તરીકે વયસેકે વયસે રહે ઓર ઉસકી ખાના બદોશ કોમોંને અપની અકડી હુઇ ગરદનકો ગુલામી ઓર તાબેદારીકે બોઝસે ન ઝુકાયા.”

કશાફુલ આસાર ફી કસસે અંબીયા બની ઈસરાઈલ મતબુઆ એડીન બર્ગ સને ૧૮૪૬ હિજરી કે સફે ૧૪૨ ઓર ૧૪૩ બાબ બારવેંમેં પાદરી મરેક સાહેબ ફરમાતેહેં કે— “ અહેલે અરબ તમામ બની આદમકે ગિરોહોં ઓર કબીલોંસે ઝિયાદા હથીયાર બંદ ઓર લડાઇ કરને વાલેહેં. ઉનકા પેશા લુટ મારહે ઓર અહેદો પયમાન કી આદત ઓર સલતનતોંસે નહી રખતે. હરચંદ અકસર અવકાત અપને કુર્બો જવારકે બાદશાહોંસે લુટકે ઇવઝમેં ખરચ ઉન્હોંને ત્રિયાહે લેકીન અરબ લોગ અપની ઉસી કદીમ આદત પર રહતેહેં. પસ અવલાદે ઈસમાઇલકી હમેશા વોહી આદાતહેં જો કોલે મુકદદસ યાઅને તવરાતમે ઉનકી નિસબત ફરમાયે ગયે હેં ઓર હર ઇનકિલાબમે ઉનકે હાલાત બે તગઇયુર રહા કિયે ” ફિર લિખતેહેં કે— “ ફિલ વાકેઅ યે કબાયલ ઈસમાઈલી નસલ હેં ઓર ગીબન મોઅરરિખને કિતનીહી કોશિશકીહે કે ઇસ કોમકી સચ્ચાઇ યાઅની (પયદાયશ ૧૭ બાબ ૨૦) કો રદ કરે લેકિન

આખિરૂલ અમ્ર ઈકરાર કિયાહેકે ગો બાઅઝ કબીલે દુસરી સલતનતોંકે ઝેરે હુકુમત કભી કભી રહેહોં લેકિન અરબ હરગિઝ મંગલુબ નહીં હુવા. યહાંતકકે અરબ આઝાદી ઓર ઇસતિકલાલમે ઝરબુલ મસલ હો ગયાહે."

ગોડફ્રી હેગીન્સ સાહેબ અપની કિતાબ એપોલોજી ફોર મોહોમેડ નામી કિતાબકી દહૈ પર મેં લિખતેહેં કે "અગર ખુદાકે બરહક કલામ યાઅને (બાઇબલ મુકદ્દસ) મે મુઝે કુછ ઓર તાલીમ ન હુઇ હોતીતો મેં અકસર યેહી ખ્યાલ કરતાકે ઇનસાફકે સાથ મકાફાત સિર્ફ અહેલે અરબહીકી કિસમતમે હુઇ જો અવલાદે હઝરત ઇસમાઇલહેં ઓર કિસમતમે યહુદીયોંસે બ મરાતિબ આઅલાહેં. કયોંકે યકીનન કોઇ તરજીહ ન હેગા ઉન લોગોંકી તકદીરે દુનિયાવીકો જીનપર આબતક ખુદાકી મોહોર રહી. કિસમતપર જંગલી ઓર ખુદ મુખતાર ઓર બુલંદ હોસલા, મહેમાન નવાઝ કોમોં મુલ્કે અરબકે જો કભી મફતુહ નહીં હુવા. ઇસમાઈલ અલ૦કી અવલાદસે કુલ દુનિયાકો લરઝા આતાથા જબ ઇનકે હથીયારોંકો સિજદા કરતેથે મગર ઉન્હોંને ન કભી સિજદા કિયા ઓર ન લરઝે ઓર મુઝે ઉમ્મીદ હે કે કભી ન કરીંગે."

એહલે અરબકી આઝાદીકી નિસબત એક શાએરકા કોલ કયાહી મોઝું ઓર બર મહેલ હે.

હું વો આઝાદકે જું સર્વ કિસીકી ખાતર
સરે તસલીમ મેરા ખમ ન હુવા પર ન હુવા

ઇસકી વજેહ સિવા ઇસકે કોઇ નહીં કે ઇનકા કોઈ દુનિયાવી બાદશાહ નહીં જીસ્કે ઝવાલકા ખતરાહો. બલકે ખુદાહી ઈનમેં સલતનત કરતાહે ઓર વો મુલ્ક ગોયા ખુદાકા ખાસ કલમરૂ હે. સલાતીને રૂમભી ખાદિમુલ હરમેન બનના અપના ફખ્ર સમઝતેથે.

બાબ ૪૭.

અકવામે અરબ.

અકવામે અરબકી તારીખમેં જહાંતક સહી પતા ચલતાહે ઇસકે લિહાઝસે અરબકી કદીમ અકવામ આદ, સમુદ, જરહમ, સબિકા ઓર આલિકા મશહુરથીં. લેકિન યે અકવામ નેસ્તો નાબુદ હોગઈ. ઉનકે બાદ ખાલિસ અરબ અપને આપકો કેહતાનકી નસલસે બતાતેહેં જો હઝરત નુહ અલ૦કે બેટે સામકી નસલસેથા. કેહતાન યમનમે આબાદ હુવા. ઉસકે દો બેટેથે. એક યઅરબ ઓર દુસરા જરહમ. યઅરબતો યમનકા બાદશાહ હુવા ઓર જરહમ હિજાઝકા હુકમરાન બના યઅરબકે નામ પર તમામ મુલ્કકા નામ અરબ મશહુર હુવા. યઅરબકી અવલાદમેંસે યમનકે બડે બડે ઝબરદસ્ત પાદશાહ હુવે. ઝુલ કરનેન જીસને શરકન ગરકન ફુતુહાત હાસલ કરકે યાજુજ માજુજકો રોકનેકે લિયે એક આહની દીવાર બનાઇથી ઈસી ખાનદાનમેંસે થા. ઓર મલેકા બિલકીસ જો યરૂશેલમમે હઝરત સુલેમાન અલ૦કે પાસ હાઝર હુઇથી ઈસી નસલમે થી. કહેતાનકી નસલસે બડી કોમેં પયદા હુઇં. ઝમાનેકે સાથ સાથ અલગ અલગ નામસે મશહુર હોતી ગઈ મગર

ઉનકા મુશતરક નામ અહેલે યમન યા યમની બદસ્તુર રહા.

દુસરી કોમ હઝરત ઇબ્રાહીમ અલ૦કે બેટે હઝરત ઇસમાઇલ અલ૦સે ચલી. જો હિજાઝમે આબાદ હુઇ. જરહમકી નવીં પુશતમેં હિજાઝકા હુકમરાન સદાદ નામીથા. ઉસકી બેટીસે હઝરત ઇસમાઇલ અલ૦કી શાદી હુઇ. હઝરત ઇસમાઇલ અલ૦કે બારા બેટેથે ઓર ઉનકી નસલ બઢી. ખાનએ કાંઅબા હઝરત ઇબ્રાહીમ અલ૦ ઓર હઝરત ઇસમાઇલ અલ૦ને તાઅમીર કિયાથા. ઓર ઇસિ ખાનએ કાઅબાંકે પહેલે મુજાવિર (મુહાફિઝ) હઝરત ઇસમાઇલ અલ૦થે. કુરઆને પાકમેં ઇસકા ઝિકર ઇસ તરાહ આયા હે—

" જબ ઇબ્રાહીમકો ઉસકે પરવર દિગારને ચંદ બાતોંમે આઝમાયા ઓર ઉસને ઉનકો પુરા કર દિખાયા તો ખુદાને રાઝી હોકર ફરમાયા કે હમ તુઝકો લોગોંકા ઇમામ યાઅને પેશવા બનાને વાલેહેં. ઇબ્રાહીમને અરઝ કિયા ઓર મેરી અવલાદમેંસે ? ખુદાને ફરમાયા હાં મગર હમારે ઇસ ઇકરારમે વો લોગ દાખિલ નહીંહેં જો બરસરે નાહક હોંગે ઓર જબ હમને ખાનએ કાઅબાકો લોગોંકા મરજઅ (માઅબદ) ઓર અમનકી જગા ઠેરાયા ઓર લોગોંકો હુકમ દિયાકે ઇબ્રાહીમકી ઇસી જગેકો નમાઝકી જગે મુકરર રખો ઓર ઇબ્રાહીમ ઓર ઇસમાઇલકો ફરમા-

યાકે ઇસ ઘરકો તવાફ કરનેવાલોં ઓર મુજાવિરોં ઓર સિજદા કરનેવાલોંકે લિયે પાકો સાફ રખો. ઓર જબ ઇબ્રાહીમને દોઆ માંગીકે અય મેરે પરવરદિગાર ઈસ શહેર કો અમનકા શેહેર બના ઓર ઉસકે રહેનેવાલોંમેસે જો અલ્લાહ ઓર રોઝે આખેરતપર ઇમાન લાયેં ઉનકો ફલ ફુલારી ખાનેકો દે. અલ્લાહને ફરમાયાકે જો અલ્લાહ ઓર રોઝે આખિરતકા મુનકર હોગા ઉસકોભી ચંદ રોઝકે લિયે હમ ઉન ચીઝોંસે ફાયદા ઉઠાને દેંગે ફિર આખિરકાર ઉસકો મજબુર કરકે અઝાબે દોઝખમે લેજાકર દાખિલ કરીંગે ઓર વો બોહોતહી બુરા ઠિકાના હે. ઓર જબ ઇબ્રાહીમ ઓર ઈસમાઈલ દોનોં ખાનએ કાઅબાકી બુનીયાદેં ઉઠા રહેથે ઓર દોઆએં માંગતે જાતેથેકે અય હમારે પરવરદિગાર હમસે યે ખિદમત કુબુલકર બેશક તુહી દોઆકા સુન્નેવાલા ઓર નીયતકા જાનને વાલાહે. ઓર અય હમારે પરવરદિગાર ! હમકો અપના બંદએ ફરમાં બરદાર બના ઓર હમારી નસલમે એક ગિરોહ પયદા કર જો તેરા હુકમ બરદારહો ઓર હમકો હમારી ઈબાદતકે તરીકે બતા ઓર હમારે કુસુરોંસે દર ગુઝર બેશક તુહી બડા દર ગુઝર કરને વાલા મહેરબાનહે. ઓર અય હમારે પરવરદિગાર ઉનમે ઉન્હીમેસે એક રસુલ ભેજ કે ઉનકો તેરી આયતેં પઢકર સુનાયેં ઓર ઉનકો કિતાબ ઓર અકલકી બાતેં સિખાયે

ઉનકે નુકુસકી ઇસલાહ કરે. બેશક તુહ્રી બાઇખતિયાર ઓર સાહેબે તદબીર હે. ”

હઝરત ઇસમાઈલ અલ૦કી નસલકો મુસતઅરબ યાઅને મખલુત કહેતેહેં ઓર યે અહેલે હિજાઝકે નામસે મશહુરહેં. યે નસલ હિજાઝમે બડી મુકતદર બન ગઇ કયોંકે ખાનએ કાઅબા તમામ અરબકા કોમી મુકદદસ મકામ બન ગયા. ઓર ઉસકે મુહાફિઝ બુઝુર્ગ સમઝે જાને લગે લેકિન બાબુલકે બાદશાહ બનુખુદનઝરને હિજાઝપર હમલા કરકે ઇસમાઇલ અલ૦ ઓર ઉનકે મુઆવિન બની જરહમ કોમકો સખ્ત ગારત કિયા, ઇસમાઇલી કોમ સખ્ત કમઝોર હોગઈ ઓર ઉનકી જગે અકકેકી મુહાફિઝ બની જરહમ કોમ બન ગઇ. ઇસ કોમકા સરદાર બવજેહ મુહાફિઝ હોનેકે હિજાઝકા મલેક યાઅને બાદશાહ કહેલાતાથા.

તીસરી સદી ઇસવીકે શુરૂમે યઅરબ નસલકી કોમ યમનસે નિકલકર શિમાલકી તરફ બઢી ઓર મકકે ઓર હિજાઝકે જુનુબી હિસ્સેમે આબાદ હોકર બની ખઝાઆકે લકબસે મશહુર હુઈ. બની ખઝાઆને બની જરહમ પર ગલબા પાયા ઓર મકકેકી હુકુમત ઉસને છીનલી. ઇસિ અરસેમે ઇસમાઈલી કોમ જીસકી કઈ એક શાખેં હોગઈથીં ઝોર પકડતી ગઈ. ઇસમાઈલ અલ૦કી અવલાદમેસે અદનાત પયદાયશે મસીહ અલ૦સે પહેલી સદીમે મકકેમે આબાદ

હુવા ઓર ઉસકી શાદી એક જરહમ સરદારકી બેટીસે હુઈ. અદનાતકે બેટે મઆદસે વો કોમેં પયદા હુઇં જો હિજાઝ ઓર નજદમે આબાદહેં. તીસરી સદી ઇસવીમે મઆદકી નસલમે એક નામવર શખ્સ ગુઝરાહે જીસકા નામ ફહર ઓર લકબ કુરેશથા. યે કોમે કુરેશકા સુરિસે આલાહે. ઈસકે અલાવા ઇસમાઈલી નસલકી કઈ ઓર શાખે હેં. મસલન બનુ બકર બનુ કયસ બનુ તગલબ, બનુ તમીમ વગયરા.

યમની કોમ બની ખઝાઆને તીસરી સદીમે મકકેકી હુકુમત બની જરહમસે છીનલીથી ઓર કરીબન દો સદીયોં તક વો કોમ મકકે ઓર હિજાઝમે હુકમરાન રહી ઓર તીસરી સદીમે અહેલે યમન મદીનેકી તરફ બઢકર વહાં આબાદ હુવે. વહાં ઉનકે દો ગિરોહ હો ગયે. એક બની ઓસ કહેલાયે ઓર દુસરે બની ખઝરજ. ઝુહુરે ઈસલામકે વકત ઈન હરદો કબીલોંમેં સખ્ત અદાવતથી. ઈસી તરાહ શિમાલકી તરફ બઢકર સરહદે શામ ઓર ઈરાકમે આબાદ હુવે જો શામમે આબાદ હુવે વો બની ગસ્સાન કહેલાયે. ઓર જો ઇરાકમે આબાદ હુવે વો બની કલાબ કહેલાયે.

અહેલે યમનને ચું કે હિજાઝમે પહોંચકર અહેલે હિજાઝકો મગલુબ કરકે ઉનકી હુકુમત છીનલીથી ઈસલિયે ઇન હરદો અકવામમે સખ્ત અદાવત ફેલગઈ. ચુનાચે પાંચવી સદી

ઇસવીમે ફેહેરકી નસલમે કુસ્સાને બની ખઝાઆકો મકકેસે નિકાલદિયા ઔર અપની મૌરૂસી હુકુમત ઉન્સે વાપિસ લેલી.

કુસ્સાસે પહેલે કુરેશકે કબીલે ખાનએ કાઅબાસે કુછ ફાસલેપર અલગ અલગ મકામાતમે સુકુનત પિઝીરથે ઔર ખાનએ કાઅબાકી તકદીસ ઔર તાઅઝીમકી વજેહસે ઉસકે કરીબ કોઈ મકાન રહાયશકે લીયે તાઅમીર ન કરતે થે મગર કુસ્સાને અપની કોમકો ગેર મહેફુઝ હાલતમે દેખકર ઉનકો યકજા કરનેકી ગરઝસે યે સલાહ દીકે ખાનએ કાઅબાકે કરીબ સુકુનત ઈખતિયાર કરેં ઔર મુતફર્રીક ન રહેં. ચુનાંચે ખાનએ કાઅબાકે ગિર્દ તવાફકે લિયે કાફી ઝમીન છોડકર બની કુરેશને અપને રહાયશી મકાન તાઅમીર કિયે. ખુદ કુસ્સાને એક બડા મહેલ તાઅમીર કિયા ઔર ઉસમે એક દારૂનનુદવા (કાઉનસીલ હૉલ) બનાયા જીસકા દરવાઝા ખાનએ કાઅબાકે પલેટ ફાર્મ (ચબુતરે) પર ખુલતાથા. ઇસ હાલમે કુસ્સા હુકુમતકા કારોબાર સરન્જામ દેતાથા ઔર કુરેશકે સરદાર મશવિરેકે લિયે જમા હોતેથે ઔર લડાઇકે મોકેપર કુસ્સાકે હાથસે કોમી અલમ હાસલ કરતેથે. કુસ્સા ખુદ અપને હાથસે એક નેઝેકે સાથ એક સુફેદ કપડા બાંધ કર અપને અમીરે ફોજકે સિપુર્દ કરતાથા. અલાવા ઈસકે કુસ્સાને તજવીઝકી કે હજકે

મોકેપર તીન દીન હાજીયોંકો ખાના ખિલાયા જાયે ઓર તમામ કુરેશ ઉસકે ઇખરાજાતકે લિયે સાલાના ટેકસ અદા કિયા કરે. ગરઝ કુસ્સા મકકેકા દીની ઓર દુનિયાવી હાકેમ થા.

કુસ્સાકી વફાતપર ઉસ્કા બડા બેટા અબદુદદાર અપને બાપકી જગે મકકેકા હાકેમ મુકરર હુવા. મગર અબદુદદારકી વફાતપર ઉસકે પોતોં ઓર ઉસકે ભાઇ અબદે મનાફકે બેટોંમે મકકેકી હુકુમતકે મુતઅલ્લીક ઝગડા પયદા હુવા ઓર લડાઇ તક નોબત પહોંચી. મગર બાઅઝ બડે બુઢોંને બીચ બચાવ કરકે લડાઈ રોકદી ઓર ફરીકેનમે હુકુમત તકસીમ કરદી. યાઅને અબદે મનાફકે બેટે અબદુશ્શમ્સકો ટેક્ષ વસુલ કરને ઓર હાજીયોંકો ખિલાને પિલાનેકા કામ સિપુર્દ કિયા ગયા ઓર અબદુદદારકે પોતોંકો કાઅબેકી હિફાઝત, દારૂન નુદવાકી અમારત ઓર લડાઇકે મોકેપર અલમ બરદારીકા કામ સોંપા ગયા. અબદુશ્શમ્સને અપને છોટે ભાઇ હાશમકો અપને હુકુક દેદિયે.

હાશમ બડા દોલતમંદ ફય્યાઝ ઓર સખી મરદથા. ઉસકી હર દિલ અઝીઝી બોહોત બઢ ગઈ ઓર લોગ ઉસકી તાઅઝીમ વ તકરીમ કરને લગે. ઉસને કહેતકે ઝમાનેમે ખુદ શામ જાકર ગલ્લા ખરીદા ઓર મકકે વાલોંમે દિલ ખોલકર તકસીમ કિયા. ઇસને હબશ, શામ,

ઓર ઇશિકકે બાદશાહોંકે સાથ અહેલે અરબકી તિજારત કા રાસ્તા ખોલ દિયા જીસકી વજેહસે બની કુરેશકો બડા ફાયદા હાસલ હુવા. હાશમકી શોહરત, નામવરી ઓર ઈકતેદાર દેખકર ઉસકે ભતીજે યાઅને અબ્દુશ્શામ્સકે બેટે ઉમઇયાકે દિલમે રશક ઓર હસદકી આગ ભડક ઉઠી. ઉસને કોશિશ કી કે કિસી તરાહ હાશમકે હાથસે ઈકતિદાર છીનકર વો ખુદ મકકેકા હાકેમ બન જાયે.

હાશમ ચુંકે બડા હરદિલ અઝીઝ થા ઇસ લિયે ઉમઈયાકી કુછ પેશ ન ગઈ. આખિર ઉસને હાશમકો ચેલેન્જ દિયા. યાઅને મુકાબિલેકે લિયે તલબ કિયા. હાશમ હરગિઝ પસંદ નહીં કરતા થા કે ઉમઇયાકા ચેલેન્જ મનઝુર કરે જો ઉમરમે ઉસસે છોટા ઓર રૂત્બેમે ઉસસે અદના થા મગર એહલે મકકાને જો ઇસ કિસમકે વાકેઆતમે દિલ બેહલાકર ખુશ હુવા કરતે થે. હાશમકો ચેલેન્જ મનઝુર કરનેપર મજબુર કિયા. હાશમને કહા કે મેં ઇસ શરતપર ચેલેન્જ મનઝુર કરતા હું કે જો ફરીક હાર જાયે વો દુસરે ફરીકકો પચાસ સિયાહ ચશ્મ ઉંટ જુરમાનેમેં દે ઓર દસ સાલ મકકેસે જીલાવતન રહે. ઉમઇયાને યે શરત મનઝુર કર લી. મુકાબિલેકા યે દસ્તુર થા કે ફરીકેન એક બુઝુર્ગ આદમીકો મુનસફ મુકરર કરકે ઉસકે રૂબરૂ અપની ખુબી ઓર બુઝુર્ગી બ્યાન કરતે થે ઓર મુનસફ દોનોંકે બ્યાનાત સુનકર જીસ

ફરીક કે હકમે ફેસલા દેતા થા વો ફતેહમંદ સમઝા જાતા થા. હાશમ ઔર ઉમય્યા દોનોંને બિલ ઈતતિફાક કુરેશ કોમમેસે એક બુઝુર્ગ આદમીકો અપના મુનસફ મુકરર કિયા. ઔર આમ મજમેઅ મેં અપની અપની ખુબીયોંકે બ્યાનાત દિયે. મુનસફને દોનોંકે બ્યાનાત સુનકર હાશમકે હકમે ફેસલા દિયા. ઉમઇયા સખ્ત શરમિંદા ઔર ઝલીલ હુવા ઔર પચાસ ઉંટ જુરમાનેમે દેકર દસ સાલકે લિયે મુલ્કે શામમેં ચલા ગયા. હાશમને પચાસ ઉંટ ઝિબ્હે કરકે મકકે વાલોંકો ઝિયાફત દી. ઔર બડી ખુશી મનાઇ ગઈ. ઇસ તરાહ અબદે મનાફકે ખાનદાનમે અદાવત ઔર દુશમનીકા બીજ બોયા ગયા.

હાશમને મદીનેકે એક રઇસકી લડકીસે શાદીકી જીસ્સે ઉસકે હાં એક બેટા પયદા હુવા. ઉસ લડકેકા નામ **શીબા** રખા ગયા વો અભી છોટી ઉમરકા થા કે હાશમને ઇંતેકાલ કિયા. ઔર હાશમકી જગા ઉસકા ભાઇ મુતતલિબ મકકેકા હાકિમ મુકરર હુવા જબ મુતતલિબકો ખબર હુઈ કે હાશમકા બેટા નવજવાન હો ગયા હે તો વો ખુદ ઉસકે લેનેકે લિયે મદીનેમે ગયા જહાં વો અપની માકે પાસ રહેતા થા. મુતતલિબ **શીબા**કો ઉસકી માકે પાસસે મકકેમે લાયા. લોગોંને ઉસ લડકેકો દેખકર કહા કે—" યે નવજવાન મુતતલિબકા ગુલામ હે." ઇસ પર મુતતલિબને કહા—

“ નહીં, યે મેરા ભતીજા ઓર હાશમકા બેટા હય ” લેકિન લોગ ઉસકો ફિર ભી અબદુલ મુતતલિબ (મુતતલિબકા ગુલામ) પુકારતે રહે ઇસ વજેહસે ઉસકા નામ અબદુલ મુતતલિબ મશહુર હો ગયા.

અબદુલ મુતતલિબ અપને બાપ હાશમસેભી ઝિયાદા ફય્યાઝ થા. ચાહે ઝમઝમકા ઉસીને પતા લગ.યા ઓર ઉસસે ઉસકી ઇઝઝત ઓર નામવરી ઓર ભી ઝિયાદા હો ગઈ. ઉમઇયાકે બેટે હરબકો અબદુલ મુતતલિબકા ઇકતિદાર ના ગવ.ર ગુઝરા. ઓર ઉસને અપને બાપકી નદામતકા કીના નિકાલનેકે લિયે અબદુલ મુતતલિબકો ચેલેન્જ દિયા. બા કાયદા મુનસફ મુકરર કિયા ગયા. મગર મુનસફને અબદુલ મુતતલીબકે હકમેં ફેસલા કિયા. હરબ સખ્ત શરમીન્દા ઓર ઝલીલ હુવા મગર ઉસસે બની ઉમઇયાકે દિલમે બની હાશમકી તરફસે બુગ્ઝ ઓર કીનેકી આગ ઓર ભી તેઝ હો ગઈ. ચુનાંચે હરબકે બેટે અબુ સુફિયાનને આં હઝરત સલ૦કી જીસ કદર સખ્ત મુખાલિફત કી ઉસકા ઝીકર કુતુહુલ ઇસલામકે પીછલે હિસ્સેમેં આ ચુકા હે.

ગરઝ ઝુહુરે ઇસલામકે વકત અકવામે અરબકી યે હાલતથી યાઅને અ૦વલતો અહેલે યમન ઓર અહેલે હિજાઝમે જો તારીખમેં બ લિહાઝ અપને અપને મુરિસકે હમયાર ઓર મુઝિર કે નામસેહી મોસુમહેં સખ્ત અદાવત

થી. ફિર ચમની કબાયલમે બાહમ અદાવતથી. ઓર અયસે હી હિજાઝી કબીલોંમે બાહમી દુશમનીથી. ફિર કુરેશ કોમ કે દો મુમતાઝ ગિરોહોંમે યાઅને બની હાશમ ઓર બની ઉમઈયામે સખ્ત અદાવતથી. આં હઝરત સલ્લ૦ને ઇસ તમામ તફરિકોંકો મિટાકર કુલ અરબકી કોમોંકો એક કોમ બના દિયા ઓર ઉનકી બાહમી દુશમનીકો દુર કરકે ઉન સબકો ઇસલામી ભાઇ ચારેકે રિશ્તેમે ગાંઠ દિયા. ખુલ્લુફાએ અ૦વ લીન રદી૦ને આં હઝરત સલ૦કે નકશે કદમપર ચલકર ઈસ ભાઈચારે ઓર ઇતતિફાકકો જોડે રખા મગર માઅલુમ હોતાહે કે ઈન બાહમી દુશમનીકો બિલકુલ નેસ્તો નાબુદ કરદેને ઓર ઉનકી જડ ઉખાડ દેનેકે લિયે સિર્ફ પંદરા સાલકા ઝમાના કાફીથા. કયોંકે ખુદાકો દિખાના મનઝુરથા કે વો કયસી કોમથી જીસકો આં હઝરત સલ૦ને એક કોમ બના દિયા. અરબકી કોમોંમેં અસલી ઇતતિહાદ મકકેકી ફતેહકે વકત સને ૮ હિજરીકે બ.દ શુરૂ હુવા ગો ઉસકી બિના સને ૧ હિજરીમે આં હઝરત સલ૦ ને મદીને પહોંચતેહી રખદીથી. મગર પંદરા સાલમે યાઅને મકકેકી ફતેહસે લેકર હઝરત ઉમર રદી૦કી વફાત તક સિર્ફ ઈતનાહી હો સકા કે વો મુદદતે મદીદકી રીકાબતો દુશમની એક અરસે કે લિયે દબગઈ.

ફુતુહાતે ઈસલામકે સાથહી અહેલે અરબ મફતુહ

મુમાલિકમે આબાદ હોને શુરૂ હોગયે. કુફેમે અહેલે યમન (હમયાર) આબાદ હુવે ઓર બસરેમેં અહેલે હિજાઝ (મુઝીર) ઇસ તરાહ ફિલીસ્તીન ઓર શામકે જુનુબી હિસ્સે યાઅને સુબએ દમિશ્કમે અહેલે હિંજાઝકી કસરત થી ઓર શામકે શિમાલી સુબેમે એહલે યમન ઝિયાદા થે. જબકે ફારસ ઓર મીસરમેં હર દો કોમેં કરીબ કરીબ બરાબર થીં. વો જહાં ગયે અપની પુરાની દુશમની ઓર અદાવતકોભી સાથ લેતે ગયે જો હઝરત ઉમર રદી૦કે ફોલાદી હાથસે ઉનકી વફાત તક બિલકુલ દબી રહી.

બાબ ૪૮.

ઝમાનએ જાહેલીયત.

અરબકી જહાલત, ઝલાલત, ખરાબ રૂસુમાત, બાતિલ તવહહુમાતમેંસે ચંદ યે હેં.

૧, જબ કભી કેહેત પડતા થા તો અરબકે લોગ બબુલકા ગઠ્ઠા કાટકર ગાયેકી દુમમે બાંધતે ઓર ઉસમે આગ લગાકર પહાડકે ઉપર ઉસ ગાયેકો લે જાતે થે ઓર પછાનકી તરફ ઉસે ભગાતે તાકે પાની બરસે.

૨, જબ ઉનમે કિસી શેહેર યા ગાઉંમે જાનેસે વબાકા યા જીન્નોંકે આસેબકા ખોફ હોતા તો ઉસકી દફેકી યે તદબીર કિયા કરતે થે કે જબ ઉસ શેહેર યા ગાંઉકે કરીબ પહોંચતે તો ગધેકી બોલી બોલતે ઓર ખરગોશકી હડડી વહીં કીસી મકાનપર લટકા દેતે ઉસકા નામ ઉનકે યહાં તાઅશીર થા.

૩, જબ કોઈ સફરકા ઈરાદા કરતા થા ઓર ઉસે યે ખ્યાલ હોતા કે દેખીયે મેરી બીબી મેરે બાદ પાક દામન

ઓર ઈમાનદાર રેહતી હે યા નહીં તો ઉસકે માલુમ કરનેકે લિયે દરખ્તમે તાગા બાંધ જાતા ઓર ફિર જબ લોટ કર આતા તો ઉસે દેખતા અગર બદસ્તુર ઉસે બંધા પાતા તો સમઝતાકે મેરી બીવી પાક દામની ઓર ઇમાનદારીસે રહી હે ઓર અગર ઉસે બદસ્તુર બંધા હુવા ન પાતા તો ગુમાન કરતાકે ઝુરૂર ઉસને ખ્યાનત કી હે.

૪, યેભી ઉનકા ગુમાન થા કે ઓરતકી અવલાદ ઝિન્દા ન રહેતી હો તો વો કિસી શરીફ આદમીકી લાશકો રોંદે તો ઉસકી અવલાદ જીયેગી. ઓર યેભી ઉનકા માઅમુલ થા કે દફએ બલઇયાત કે લિયે હેઝકા લત્તા ઓર મુરદોંકી હડડીયાં ગલેમે ડાલા કરતે થે જબ કિસી મરદ ઓરતમે બાહમ મોહોબ્બત હો જાતી તો મોહોબ્બત કાયમ રખનેકે લિયે મરદ ઓરતકા બુરકા ફાડ દેતા ઓર ઓરત મરદકી ચાદર ફાડ દેતી. ઓર સમઝતેથે કે અગર અયસા ન કિયા જાયેગા તો બાહમ મોહબ્બત કાયમ ન રહેગી.

૫. જબ કોઈ શખ્સ અયસે ઘોડેપર સવાર હોતા જીસકે ભંવરી હોતી ઓર ઇતતિફાકન ઉસકે નીચે કે ધડપર પસીના નિકલ આતા તો વો શખ્સ યે ગુમાન કરતા કે મેરી બીવી દુસરે મરદકી તરફ માયલ હો ગઇ હે.

૬. જબ કિસી ઓરતકે નિકાહમે દેર હો જાતી ઓર

કોઇ તાલિબ ઉસકા ન આતા તો વો ઓરત રાતકે વકત એક તરફકે બાલ બિખેર કર ઓર ઉસકી દુસરી તરફકી આંખમે સુરમા લગાકર એક પેરપર ઉછલતી ઓર યે અલફાઝ કેહતી—"યા નિકાહુલ બગઈન નિકાહો કબ્લસ્સબાહે."

૭. સાહી ઓર ખરગોશ ઓર હરન ઓર છછુંદર ઓર શુતર મુર્ગકો જીન્નોંકી સવારીયાં ખ્યાલ કરતે થે ઓર ઉનકે મારનેસે બોહોત ડરતેથે ઓર અગર કિસીને માર ડાલા ઓર ઈત્તિફાકન કિસી તરેહકા ઉસે સદમા પહોંચાતો ખ્યાલ કરતે થે કે યે ઈસીકા સબબ હે. ઇસી તરાહ બાઅઝ કઉએ ઓર કુમરી ઓર કબુતર ઓર સાંપકો જીનોંકી કીસમ કરાર દેતે થે ઓર બાઅઝ કેહતે થે કે ઇનકો જીનોંસે એક તરેહકા ઈલાકા હે. જબ કભી અઝદહેકો મારતે થે તો યકીન રખતે થે કે જીન ઝુરૂર બદલા લેંગે. ટોટકોં ઓર શગુન લેનેમે ઇનકો નિહાયત મઝબુત એતેકાદ થા. જબ કોઈ દુખ યા મુસીબત ઉનપર નાઝિલ હોતી તો પત્થરકી છોટી કંકરીયોંપર કુછ અલફાઝ પઢકર ફુંકતે થે ઓર ઉનકો ફેંકતેથે ઓર અયસા કરનેસે યે ખ્યાલ રખતેથે કે ઉનકી વો મુસીબત દૂર હો જાયગી. હિંદુઓંકી તરાહ જાનવરોંકે ઉડને ઓર બોલનેસેભી બદ શુગુન લે લિયા કરતે મસલન અગર કોઇ જાનવર કિસી શખ્સકી બાઈં તરફસે દાઇં તરફ રસ્તા કાટ ગયા તો ઉસકો નેક શુગુન સમઝતેથે ઓર સાનેહ

કેહતે થે. લેકિન અગર દાઇં તરફસે બાઇં તરફ રસ્તા કાટ ગયા તો ઉસકો બદ શુગુની ઓર બદફાલ ખ્યાલ કરતેથે ઓર જારેહ કેહતે થે. ઇસ કિસમકી તફાવલકા નામ તયરાહ થા જીસ્કી નિસબત આં હઝરત સલ૦ને ફરમાયા–“અતતયરો શિરકુન” (શુગુન લેના શિર્ક હે) આં હઝરત સલ૦કે ઇસ ફરમાન વાજીબુલ અઝઆનસે તમામ શુગુન વગેરાકી રૂસુમ બંદ હો ગઇં.

અરબ જાહેલીયતમે કિસી કામકે હોજાનેપર ભેડકી કુરબાનીકી મન્નત માનતે થે. ઓર કામ હો ચુકનેકે બાદ ભેડકે બદલે હરનકો માર દિયા કરતે ઓર ઇસિ હરનકો અતયરાહ કહા કરતે મગર ભેડકે બદલે હરનકો માર દેના એક માઅયુબ ખ્યાલ કિયા જાતા થા. કેહત ઓર ગિરાનીકે ઝમાનેમે અપને ઉંટોંકો ઝખ્મી કરકે ઉનકા ખુન પિયા કરતેથે ઓર ખુશ્ક સાલીમે મીંહ બરસનેકા ટોટકા ઇસિ તરાહ કિયા કરતે કે પહાડોંમે એક ગાયકો લેજાતે થે ઓર ઉસકી દુમમે સુખે હુવે ઘાસ ઓર કાંટે છુરીયાં બાંધકર આગ લગા દેતે થે ઓર ગાયકો પહાડોંમે છોડ દેતે.

જાહેલીયતકી રસમોંમેં એક રસમ યે બી થી કે જાનવરોંમેસે કોઇ બચ્ચા બુતકી ન્યાઝકા રખતે ઓર ઉસકા કાન ફાડ દેતે ઓર ફીર ઉસસે કોઈ તાઅરૂઝ ન કરતા. ઉસે

બહયરા કેહતે થે. હિંદુઓંકી તરેહ બાઝારોંમે સાંડ છોડ દિયા કરતે જીસસે કોઇ કારો ખિદમત ન લિયા જાતા. ઉસે સાયેબા કેહતે થે. વો ઉંટની જીસકે પહેલોંટેકે ઉપર તલેકે દો બચ્ચે માદા હોતે ઉસે મુતબરરિક સમઝકર છોડ દેતે. ઇસે વસીલા કેહતે. જીસ ઉંટકી પુશ્તસે દસ બચ્ચે સવારી ઓર બોઝ કે કાબિલ પયદા હો ચુકતે ઉસકો ખિદમતસે માફ કર દેતે. ઓર ચારે પાની પરસે ન હાંકતે ઇસે હામી કહેતે થે. યે સબ રૂસુમાતે બાતિલા વ મોઅતિકદાતે વાહીયા ખુદા તઆલાકે ઇસિ ફરમાન વાજીબુલ અઝઆનસે ઉઠ ગઇં.

“ખુદાને બહયરા ઓર સાયેબા ઓર વસીલા ઓર હામમેસે કોઇ રસમ મુકરર નહીં કી લેકિન કાફિર લોગ ખુદા પર ઝુટ બાંધતે હેં ઓર અકસર ઉનમે બેસમઝ ઓર નાદાન હેં.”

અરબકે મુશરિક જો ન્યાઝેં ચઢાયા કરતે ઉસમે એક હિસ્સા ખુદાકાભી રખા કરતે બાકી બુતોંકા, મગર ખુદાતઆલા કે નામકો અયસા હકીર સમઝા હુવાથા કે અગર બાદ મે માલુમ હો જાતા કે ખુદાકે નામકા જાનવર મોટા તાઝા હે તો ઉસકો બદલ કર બુતોંકી તરફ કર દેતે લેકિન બુતોંકે મોટે તાઝે હિસ્સેકો ખુદાતઅલાકી તરફ ન દેતે કયોંકે ખુદા તઆલાકો ઉન્હોંને બરાએ નામ સમઝા હુવા થા ઓર બુતોંકી

ખુશનુદી ઉનકો ખિઝઝાત મકસુદ થી. ચુનાંચે ખુદા તઆલાને અપની પાક કિતાબમેં ઇસ ભુંડી તકસીમકા ઝિકર ફરમા કર કુફ્ફારકો મુતનબ્બાહ કિયા હે.

"ઓર યે ખુદાકી પયદા કી હુઈ ખેતી ઓર ઉસકે પયદા કિયે હુવે ચોપાઉંમેં અલ્લાહકા ભી એક હિસ્સા ઠયરાતે હેં. તો અપને ખ્યાલમેં કેહતે હેં કે ઈતના તો ખુદાકા ઓર ઈતના હમારે શરીકોં (યાઅને બુતોંકા) કા ફિર જો હિસ્સા ઉનકે શરીકોંકા હોતા હે વો અલ્લાહકી તરફ પહોંચતા નહીં ઓર જો હિસ્સા અલ્લાહકા હોતા હે વો ઉનકે ઠયરાયે હુવે શરીકોંકો પહોંચ જાતા હે. કયાહી બુરા હુકમ હે જો યે લોગ લગાતે હેં" (સુરએ અનઆમ.)

દસ આદમી ભાગીદારીમેં એક જાનવરકો ખરીદ લેતે થે ઓર હરએક શખ્સકે હિસ્સેકો મુતઅઇન કરનેકે લિયે દસ પાંસે (જીનમે એક સાદા હોતા થા ઓર બાકી નવ પર હિસ્સોંકે અનદાઝેકા નિશાન બના હુવા થા.) ફેંકતે જાતે થે જો પાંસા જીસકે નામકા પડતા વોહી ઉસકા હિસ્સા હોતા થા. ખાનએ કાઅબેમેં હઝરત ઈબ્રાહીમ અલ૦ કી મુરત બની હુઈથી ઓર ઉનકે હાથમેં સાત તીર દિયે થે હરએક તીર પર અલામત બની હુઇથી. બાઅઝોંપર કામકે કરનેકી, બાઅઝપર ઉસ કામકી મુમાનિઅતકી, હરએક શખ્સ કામ કરનેસે પેહલે કિસી એક તીર કો ઉઠા લેતા અગર ઈજાઝતકા

તીર નિકાલતા તો કામ કરતા અગર મુમાનીઅતકા નિકલતા તો ઉસ કામસે રૂકા રેહતા. ઈન તીરોંકો અઝલામ કેહતેથે. કુરઆન શરીફમે શરાબ ઓર જુએ કે સાથ ઇસ ફેએલકી ભી મુમાનીઅત આઈ હે. ચુનાંચે અલ્લાહ તઆલાકા ઈરશાદ હે કે—

“ અય ઈમાનવાલો ! શરાબ ઓર જુઆ ઓર થાન બુતોંકે ઓર ફાલકે તીર ગંદે શયતાની કામ હેં તો ઉનસે બચો તાકે તુમારી ફલાહ હો.” (સુરએ માએદા.)

ગરીબીકે ડરકે મારે બચ્ચોંકો માર ડાલા કરતે ઓર ઇસ વજેહસે કે કિસીકે સુસરે ન કેહલાયેં લડકિયોંકો ઝિન્દા દરગોર કર દિયા કરતે. ચુનાંચે અલ્લાહ તઆલાને કુરઆને શરીફમેં ઉનકે ઈસ ફેલપર સખ્ત નારાઝગી ઝાહિર ફરમાઇ ઓર ફરમાયા.

“ ઓર ઇસી તરાહ બોહતેરે મુશરેકીન ઉનકે બનાએ હુવે શરીકોં (બુતોં) ને ઉનકે અપને બચ્ચે માર ડાલનેકો ઉનકી નઝરોંમે ઉમદા કર દિખાયા હે તાકે આખિરકાર ઉનકો અબદી હલાકતમે ડાલ દેં ઓર ઉનકે દીનકો ઉનપર મુશતબા કર દેં ” (સુરએ અનઆમ) ઓર ફિર ફરમાયા.

“ બેશક ઉન લોગોંને આખેરતમે બડા નુકસાન પાયા જિન્હોંને જહાલત ઓર બદઅકલીસે અપની અવલાદકો

કતલ કિયા." ઓર અવલાદકો ઇફલાસકે ડરસે મારનેકી સખ્ત મુમાનીઅત ફરમાઇકે—

"અપની અવલાદકો મુફલેસીકે ડરસેં મારો નહીં હમ ઉનકો રોઝી દેતે હેં ઓર તુમકો ભી. ઉનકા માર ડાલના બડા ભારી ગુનાહ હે." ઓર લડકીયોંકો ઝિન્દા દર ગોર કરનેપર ઇસ કદર તમ્બીહ વ તેહદીદ ફરમાઇકે ઇરશાદ ફરમાયા—"કિયામતકે દિન ઝિન્દા દરગોર લડકીસે સવાલ કિયા જાયગા કે તુ કિસ ગુનાહપર માર ડાલી ગઇ."

ઉનકા યે ભી ખ્યાલ થા કે ખાસ ચોપાઉં ઓર ખેતોંકો ખાસ ખાસ આદમી ખા સકતે હેં ઓર બાઅઝ ચોપાઉ પર સવાર હોના ઓર લાદના હરામ હે. બાઅઝપર ઝિબ્હા કરનેકે વકત અલ્લાહકા નામ લેના બુરા સમઝતે. અલ્લાહ તઆલાને ઇન વાહીયાત રૂસુમકો ઇસ તરાહ અપને કલામે પાકમે નકલ ફરમાયા કે—

"કુફફાર યે ભી કેહતે હેં કે હમારે ચોપાઉં ઓર ખેતોંમેસે ફુલાને ચોપાએ ઓર ફુલાની ખેતી અછુતી ચીઝેં હેં કે ઇનકો ઉસ શખ્સકે સિવા જીસકો હમ અપને ખ્યાલકે મુતાબિક ચાહેં દુસરા નહીં ખા સકતા ઓર કુછ ચોપાએ અયસે હેં કે જીનકે ઝિબેહ કરતે વકત અલ્લાહકા નામ નહી લેતે ઓર ફિર ઢકોસલોંકો ખુદાકી તરફ મનસુબ કરતે હેં.

સો અનકરીબ વો ઉનકી ઇફતિરાં પરદાઝીયોંકી ઉનકો સઝા દેગા.”

એક મસઅલા યે બના રખા થા કે અગર કોઈ જાનવર ઝિબેહ કિયા જાતા ઓર ઉસકે પેટમેસે બચ્ચા નિકલતા અગર ઝિન્દા નિકલતા તો મરદ ખાતે ઓર ઓરતેં ન ખાતીં, મુરદા નિકલતા તો મરદ ઓરતેં સબ મિલકર ખાતે. ચુનાચે કુરઆન શરીફમેં અલ્લાહ તઆલાને ઈસિ મસઅલેકી તરફ ઈમા કિયા હે ઓર ઉસકો બેસનદ ઓર વાહી બ્યાન ફરમાયા હે.

“ઓર કુફફારકા મકોલા હે કે જો જાનવર હમને બુતોંકે નામ છોડ રખે હેં ઉન ચાર પાઉંકે પેટમેસે જો બચ્ચે નિકલે ઓર ઉસમે જાન હો વો નિગ હમારે મરદોંકે ખાનેકે લિયે હે ઓર હમારી ઓરતોંપર ઉસકા ખાના હરામ હે ઓર અગર મરા હુવા હોતો મરદ ઓરત સબ ઉસકે ખાનેમે શરીક હોતે હેં સો ખુદા અનકરીબ ઉનકો ઇન મનઘડત બાતોંકી સઝા દેગા ખુદા તો હકીમો અલીમ હે. ઉસકે એહકામ અયસે લગ્વ ઓર વાહી તબાહી નહી હુવા કરતે.”

બાઅઝ કુફફારકા એતિકાદ થાકે જહાં રૂહ જીસ્મસે જુદા હુઈ કે વો એક પરંદ બન જાતી હે જીસકા નામ

હુમાયા હે અગર મરનેવાલેકો કિસીને ઝુલ્મસે કત્લ કિયા હે તો વો પરંદ કબ્રકે ગિર્દ ઉડતા ફિરેગા. તા વકતેકે કાતિલસે બદલા ન લેલે. વો યે દોઆ કરતા રહેગા કે મે ખુનકા પ્યાસા હું મુઝે ખુન પિલાઓ.

બાઅઝકા એતિકાદ થા કે જહાં રૂહ તનસે નિકલી કે ખુદાકી કિસી ખિદમતકે લિયે મુકરર હો ગઇ. યે રૂહ ઉનકે અકાયદકે મુવાફિક ઉસી ખુદાકી ખિદમતપર મુકરર હોતી થી જીસકો યે શખ્સ જીસ્કી યે રૂહ હે ઝિન્દગીમે અપના ખુદા ઓર મુશકિલ કુશા જાનતાથા.

ઉસ ઝમાનેમે રૂહોંકા અસર બોહોત તસલીમ કિયા જાતા થા. મરનેવાલા શખ્સ અપને દુશમનસે કેહ જાતા થા કે મે આકર તુમકો ખુબ દિક કરૂંગા. ઈસ વેહેમકા દુશમન પર ઈસ કદર અસર હોતા કે અગર વો ઈતતિફાકીયા બીમાર ભી હોતા તો યેહી ખ્યાલ કરતાકે ઉસી શખ્સકી રૂહ ચુડેલ હોકર મુઝે ચિમટ ગઇ હે. ઇસ કિસમકે તવહહુમાત વ ખુરાફાતમે ખલ્કે ખુદાકા સતીયાનાસ હો રહા થા.

બાઅઝ અરબોંકે એતિકાદકે મુવાફિક જબ કોઈ શખ્સ મર જાતા તો ઉસ્કી કબરપર ઊંટ ઝિબેહ કિયા જાતા. બાઅઝ ઉસકી કબરપર ઉંટ બાંધ જાયા કરતે ઓર દાનાપાની મુતલક ન દેતે યહાં તક કે વો વહીં ભુકા પ્યાસા તડપ તડપ કર

મર જાતા. ઈસ બે રહેમીકા નતીજા વો યે ખ્યાલ કરતે થે કે આયંદા ઝિંદગી મે યે ઉંટ ઉસે આરામ દેગા ઓર ઉસકી સવારી વગેરાકે કામ આયગા.

અરબ લોગ બડે ફસીહ વ બલીગ, લતાફત વ ઝરાફતમે બુલબુલે હઝાર દાસ્તાન થે. ચુનાંચે ઈસ વજેહસે ઈનકી તુરકી તમામ કરનેકે લિયે કુરઆન શરીફ જયસી ફસીહ વ બલીગ કિતાબ નાઝિલ હુઈ જીસકે સામને ઉનકી ઝબાને નાતિક લાલ હો ગઈ મગર બાવુજુદ ઈસ ખુબીકે બદ તેહઝીબી, બદ અખલાકી ઓર ફોહોશ ઈસ કદર થાકે કસાયદકે શુરૂમે જો તશબીબકે અશઆર હુવા કરતે થે ઉનમે શરીફોં ઓર અમીરોંકી લડકીયોં ઓર ઓરતોં ઓર બેહનોંકે નામ લેલેકર ઉનકે ઇશ્કો જવાનીકા ઝિકર કરતે ઓર હર તરાહકે મઆયબ ઝાહેર તોરપર ઉનકી તરફ મનસુબ કરતે. ઉનકી સોસાયટીમે યે બોહોત બડા એબ થા. ઉનકા યે ભી એતિકાદ થાકે હર શાએર કે ઇખતિયારમે એક જીન રેહતા હે ઓર જીસ કદર બડા શાએર હોતા હે ઉસી કદર ઝબરદસ્ત જીન ઉસકે તાબે મે રેહતા હે.

બદકારી ઝિનાકારી ઓર અઈયાશીસે નાદિમ નહી હોતે થે ઓર હર તરાહકી ના શાયસ્તા ઓર ગેર મુહઝઝિબ નઝમમે બેશરમીકે સાથ ઉસકો મુશતહિર કરતે ઓર ઉસપર એલાનીયા ફખ્ર કરતે થે.

સબ લોગ શરાબ ઓર નિહાયત કવી નિશાઆવર અરકોંકે પીનેકે આદીથે . ઓર મસ્તીકે આલમમે નિહાયતહી ખરાબ ઓર માઅયુબ બાતેં ઉનસે સરઝદ હુવા કરતી થીં, પાંચ નમાઝોંકી તરાહ શરાબ નોશીકે અવકાતે ખમ્સા મુઅઈઅન થે. મયનોશી ઉનકે જુઝવે બદનમે હો ગઈથી.

કિમારબાઝી, જુઆ, ઉનકા રાત દિનકા માઅમુલી શગલ થા. અગર કોઈ ખાસ મકામ કિમારબાઝીકે લિયે મશહુર હોતા તો લોગ જોક દર જોક દુર દરાઝકા સફર તય કરકે જુઆ ખેલનેકો વહાં આયા કરતે થે.

સુદ ખ્વારી ઈનમે આમ રાયજ થી. ઓર નિહાયત બે રેહમાના તોરપર ઈઝાફન મુઝએફન સુદ વુસુલ કિયા કરતે. લોંડીયોંકો જો કનયાત કેહલાતીથીં ગાના બજાના ઓર રકસો સરોદ સિખાયા જાતાથા ઓર વો હરામકારીકે લિયે મજબુર કી જાતી થીં ઓર ઇસ હરામકારીકી આમદની ઉનકે આકા અપને ખરચમેં લાયા કરતે થે. સુરએ નુરમેં ઇસ હરકતકી સખ્ત મુમાનીઅત કી ગઈ.

રાહઝની, ગારત ગરી, ઓર કત્લ રોઝમરરાકી માઅમુલી બાતેં થીં. ઇનસાનોંકા ખુન બિલા ખોફ ઓર બિલા તાઅમ્મુલ હર રોઝ હુવા કરતાથા. લડાઇમે જો ઓરતેં અસીર હુવા કરતીં ઉન્હેં ફતેહમંદ લોગ લોંડીયાં બનાયા કરતે થે.

જબ કોઇ મરજાતા થા તો બરસ રોઝતક લોગ ઈસપર રોયા કરતે થે ઓર અરસે તક હિંદુઓંકી તરાહ બયન કરતે ઓર છાતી પીટા કરતે.

ઘોડદોડ ઓર ઉસપર બાઝી લગાના જીસ્કો અરબી ઝબાનમે રહાન કેહતે હેં ઉનમે બોહોત મુરવવીજ થી. દો કોમોં ઓર દો ફરીકોંકે દરમીયાન મા:અમુલી માઅમુલી બાતોંપર કુશ્તો ખુન હો જાના એક આમ બાત થી. ઓર ફિર વો લડાઇયાં સાલહા સાલ તક રહા કરતીં જયસે કે અયસ વ ઝયાન કે દરમીયાન પુરે એકસો સાલતક જંગો જદલ કાયમ રહી.

લડાઇમેં ઓરતેં મરદોંકે હમરાહ હુવા કરતી થીં ઓર હર તરાહ ઉનકી મદદો મુઆવિનત કિયા કરતીં. જબ ઉનકે ખાવિન્દ લડાઇમે મસરૂફ હોતે તો બ આવાઝે બુલંદ પુકારકે જુરઅત દિલાયા કરતીં કે–" આગે બઢો, આગે બઢો, અય જરી ઓર દિલાવાર શવહરો! અગર લડાઇમે કુસુર કરોગે ઓર પીઠ દિખાવગે તો હમ તુમારી બીવીયાં ન બનેંગી." જંગે ઓહોદમેં જીસ તરાહ કાફિરા ઓરતોંને કિયા થા.

બાલિગ મર્દ અપને વાલેદેનકી વિરાસત પાનેકે મુસતહક

હોતે થે. ના બાલિગ લડકે ઓર ઓરતેં* હિસ્સા નહીં પાતી થીં. હર શખ્સ ખ્વા મખ્વાહ અજનબી હો બિલા તાઅમ્મુલ દુસરે શખ્સકે ઘરમેં ઘુસ જાનેકા મજાઝ થા.+ ઓર અંદર આનેસે પહેલે ઇજાઝત તલબ કરનેકી કોઇ ઝુરૂરત ન સમઝા કરતા ઓર કિસી રિશ્તેદારકે ઘર ખાના ખાના અયબ÷ સમઝા જાતા થા.

લોંડીયોં ઓર ગુલામોંસે બુરા સુલુક કિયા જાતા થા ઓર ઉનકા કોઈ હક કાયમ નહીં થા. બા વુજુદે કે કોઈ શખ્સ અપને ગુલામકો આઝાદ કર દેતા. તાહમ ઉસકી મિલકીયતકા ઇસતેહકાક અબતક બાકી રહેતા ઓર વો ઈસ ઇસતેહકાકકો આગે બેચ દેનેકાભી મજાઝ થા ઓર મુશતરી ગુલામપર અપની મિલકીયત કાયમ કર લિયા કરતા થા. ઓર ઇસ તરાહ યે બદબખ્ત ગુલામ હમેશાકી આઝાદીસે બિલકુલ મેહરૂમ રહા કરતે. હઝરત રસુલે કરીમ સલ૰ ને

* કુરઆન શરીફને હરએકકો મુનસિફાના હિસ્સા અતા ફરમાયા હે.

+ સુરએ નુરકો દેખો જહાં રિશ્તે દારોંકે ઘરમે બે ઇજાઝત આનેકી સખ્ત મુમાનિઅત કી ગઇ હે ઓર ઇજાઝત તલબ કરના લાઝમી કરાર દી ગઇ હે.

÷ સુરએ નુર દેખો જહાં રિશ્તેદારોંકે ઘર ખાના ખાના મોહોબ્બત ઓર ઉલફતકી ઝિયાદતકા બાઅસ કરાર દિયા હે.

ઈસ બારેમેં યે ઇસલાહ ફરમાઈ કે—અવ્વલ તો હત્તુલ ઇમકાન મોકે મોકે પર લોંડીયાં ઓર ગુલામોંકે આઝાદ કરનેકી તરગીબ દિલાઈ ઓર જો લોગ ગુલામીમે રેહ ભી જાંયેં ઉનકે યે હુકુક કાયમ કિયે કે ખાને પીને ઓર લિબાસ પોશાકસે આકાઉંકે બરાબર રખે ઓર સબકે સબ ભાઇ સમઝે જાંયેં.

ઓરતેં કિસી જાનવરકા દુધ નહીં દોહતી થીં અગર કિસી ખાનદાનકી ઓરતકો દોહતે દેખ પાતે તો ઉસકો હિકારતકી નઝરસે દેખતે ઓર વો ખાનદાન હમેશાકે લિયે દફ્અતન લોગોંકી આંખોંમે હકીર હો જાયા કરતા.

મુજરિમકો ફોજદારીકી સઝામે જલતી હુઈ રેતપર બિઠા દિયા કરતે. કસમ લેનેકા નિહાયત સનજીદા તરીક યે થા કે આગ જલાકર ઉસમે નમક ઓર ગંધક પીસકર ડાલતે થે. યે આગ હોલા કેહલાતીથી ઓર ઉસકો જલાને વાલા મેહવલ કેહલાતા કસમકે મઝબુત કરનેકા યેભી તરીક થા કે ખાનએ કાઅબા કે નીચે ચાબુક, કમાન ઓર જુતી રખદેતે થે ઓર ઇસ તરાહ કરનેસે કસમ પુખતા હો જાતીથી ઈકરાર ઓર વાઅદેકે મઝબુત કરનેકો હીંદુઓંકી તરાહ અપને બુઝુર્ગોં ઓર ઠાકરોંકી કસમે ખાયા કરતે થે.

ઝમાનએ જાહેલીયતમે તનબીયતકી રસમભી બોહોત બુરી તરાહ પર રાયજ થી. જીસસે હકીકી બેટોંક્ બોહોત

નુકસાન હોતાથા મુતબન્ના બેટા અપને માબાપકી જાયદાદકા હક્દાર ઓર વારિસ ખ્યાલ કિયા જાતા થા. ઈસલામને મુતબન્નાકે હુકુક હકીકી બેટે કેસે તસલીમ નહીં કિયે ન મુતબન્ના ઈસિ નયે માબાપકી જાયદાદકા વારિસ હે ન ઉસકી બીવીસે નયે બાપકા નિકાહ ના જાયઝ હે ગોયા ઉસકો એક ઇલાહેદા શખ્સ કરાર દિયા હે.

જાહેલીયતમે યે રસમભી થી કે શોહરકે મરનેકે બાદ ઉસકા સોતેલા બેટા અગર વો ન હોતો કોઇ કરીબકા રિશ્તેદાર બેવાકે સરપર એક ચાદર ડાલ દિયા કરતા. ઓર વો શખ્સ જો ઈસિ તરાહ ચાદર ડાલ દિયા કરતા ઉસસે શાદી કરને પર મજબુર હો જાતા થા.

મરે હુવે શવહરકા માતમ ઓરતેં એક સાલ તક કિયા કરતીં ઓર મીઆદ ખતમ હોનેકે બાદ ઉંટકી ચંદ ખુશ્ક મેંગનીયાં યા તો કિસી કુતેપર યા કંધે પરસે ખુદ અપનીહી પીઠપર ફેંક દેતી થીં જીસસે યે મુરાદ થી કે અબ બેવાકો મરે હુવે શવહરકા કુછ ખ્યાલ નહીં રહા. ઈસલામને બાવિંદકા સોગ સિર્ફ ચાર માહ ઓર દસ દિન કરાર દિયા હે.

ઓરતોંમે પરદેકા કોઇ દસ્તુર નહીં થા. વો બિલા તકલ્લુફ મજમએ આમમે કિસી પરદે ઓર હિજાબકે બગેર

આ જાયા કરતીં ઓર જીસ્મકે હર હિસ્મેકો ખુલ્લા રખતીં ઓર આમ લોગોંકો દિખલાનેમે કોઈ હયા વ શરગ નહીં કરતી થીં.

ઓરતેં બનાવટી બાલ સરપર લટકાયા કરતીં ઓર અપસે જીસ્મકો તેલસે ગુદા કરતી થીં.

યઝકી હાલતમે ખાનદાનકે તમામ મરદ ઓરતકો છુનેસે પરહેઝ કરતે ઓર ઉન ઓરતોંકો બાકી ખાનદાનકે અશખાસકે સાથ મેલજોલકી મુમાનેઅત થી.

બાબ ૪૯.

અરબકી ઓરતેં.

અરબમે ઓરતોંકી નિહાયત મટટી ખરાબ થી. ઉનકે હુકુકકા કોઈ લિહાઝ નહીં થા. મરદોંકો બિલકુલ અખતિયાર થા કે જીતની ચાહેં જોરૂવેં કરેં ઓર ફિર ઉન ઓરતોંકે સાથ અદલો ઈનસાફ યા નેક સુલુક કરનેકી કોઇ કેદ ન થી. અકસર ઓરતેં મુઅલ્લીકા રહા કરતીં યાઅને ન સોહાગન ઓર ન મુતલકા ઓર ન યે કાનુન જારી થા કે મરદકો કોનસી કરાબતમંદ ઓરતોંસે શાદી કરના જાયઝ હે ઓર કિન ઓરતોંકે સાથ નાજાયઝ. લડકે અપની સોતેલી માકે સાથ ભી નિકાહ કર લિયા કરતે થે જો એક નિહાયત કાબિલે શર્મ બાત થી. ઈસિ વજેહસે ખુદાતઆલાને કુરઆને શરીફમે ઈન ઓરતોંકી તફસીલકી જો મેહરૂમાત મે સે હેં.

વો લોગ અઝદવાજકી રસમ અદા કરતે થે ઓર મેહેર ભી બાંધતે થે, તલાક ભી દે દેતે થે મગર હર શખ્સ અપની બીવીકો જીસ તરાહ એક મરતબા તલાક દેનેકે બાદ ફિર અપની ઝવજીયતમે લે લેતા થા. તલાકકી કોઇ હદ ન થી. તલાક દેનેપર આમાદા હોતે તો એકદમસે સેંકડોં તલાકેં દેતે ચલે જાતે.

તલાકકે બાદ એક મીઆદ મુકરર થી જીસકે અંદર ઓરતોંકો કિસી દુસરે મરદકે સાથ નિકાહ કરનેકી મુમાનેઅત થી ઓર ઇસ મીઆદકે અંદર અગર ફરીકેનમેં મોહબ્બત હો જાતી તો ફિર અપની ઝવજીયતમે લે લેતે થે. ઇસ બુરી રસ્મસે મરદ બોહોત ઝાલિમાના ફાયદા ઉઠાતે થે. વો અપની બીબીકો કિસી બહાનેસે તલાક દે દેતે. બિચારી મુકરર મુદત તક મુનતઝીર રેહતી ઓર ઉસ મીઆદમે કિસી દુસરેસે નિકાહ ન કર સકતી. લેકિન જબ મુદ્દતે મુઅઇયેના ગુઝરનેકે કરીબ હોતી તો ઉસકા શવહર ફિર અપની ઝવજીયતમે લે લેતા ઓર ફિર ઉસકો તલાક દે દેતા થા. તલાકકે બાદ વો ફિર મુદ્દતે મુઅઇયેનાકે ગુઝરનેકા ઇનતિઝાર કરતી. વો ઇસી તરાહ ફિર ઉસે અપને અઝવાજમે લે લેતા ઓર ઉસી તરાહ બાર બાર કિયા કરતા. જીસસે ઓરતકી બડી મટ્ટી પલીદ હોતી થી. ન દુસરા નિકાહ કર સકતી ન અપના શવહર હકકે ઝવજીયત અદા કરતા. કુરઆન શરીફને ઇન તમામ રસુમાતે બદ ઓર ઝાલિમાના રિવાજોંકી બેખકુની કી. સુરએ બકર ઓર તલાક કો દેખો.

અરબોંમે યે એક બેરેહેમ રસમભી જારી થી કે હર શખ્સ ઇસ બાતકો એક કિસમકી ઝિલ્લત ખ્યાલ કરતા થા કે જો ઓરત એક દફા ઉસકે નિકાહમે આ ચુકી હે ફિર કિસી દુસરે શખ્સકે નિકાહમે ભી આયે. ઝમાનએ

જાહેલીયતકે અરબોંમે એક ઓર કિસમકી તલાક ભી જારી થી. જીસે તલાકે ઝહાર કેહતે. વો યે થી કે શવહર ગુસ્સેમે આકર અપની બીવીકો કેહ દેતા કે તુ મેરે લિયે માકી જગેહ હે યા તેરી પીઠ મેરી માકી પીઠકી જગે હે બસ ઇતના કેહનેસે તલાક હો જાતી ઓર ફિર અયસી તલાકસે હમેશાકે લિયે મીયાં બીવીમે જુદાઇ હો જાતી ઓર ફિર કભી મિલાપ ન હો સકતા. કુરઆને શરીફમે સુરએ મુજા દિલામે ઝહારકા હોના તસલીમ નહીં કિયા. અલબતા અયસી બેહુદા ઓર ગલત બાતકે દુર કરનેકે લિયે કફ્ફારા ઠયરાયા યાઅને જો શખ્સ અપની બીવીકો અયસે અલફાઝ કહે વો ઓરતકો છુનેસે પેશતર એક ગુલામ આઝાદ કરે યા પય દર પય સાઠ રોઝે રખે યા સાઠ મિસ્કીનોંકો ખાના ખિલાયે.

બાબ ૫૦.

જહાલતકી રસ્મેં

હજ—હજકી રસમકો અરબકે લોગ કદીમસે માનતે ચલે આયે હેં ચુનાંચે ઈસકા પતા હઝરત ઇબ્રાહીમ અલ૦ વ હઝરત ઈસ્માઈલ અલ૦કે ઝમાને તક બરાબર મિલતા હે. હજકે વક્ત એહરામ બાંધનેકીભી રસમ ઇનમે જારી થી. અગર કોઇ શખ્સ એહરામ બાંધે હુવે અપને ઘરમે આના ચાહતા થા તો દરવાઝેકી રાહસે નહીં બલકે પિછવાડેકી દિવાર ફલાંગકર આતાથા. અલ્લાહુતઆલાને ઇસ વાહીયાત દસ્તુરસે મના ફરમાતે હુવે કુરઆને મજીદમેં ફરમાયા—"ઘરોંમે ઉનકે દરવાઝોંકી રાહસે દાખિલ હો."

સફા ઓર મરવા દોનોં પહાડિયોંકે દરમિયાન ભી સઇ યાઅને દોડનેકી રસમ અયસી હી જારીથી જયસે કે અબ ભી જારી હે. હાજી લોગ અરફાતમેં ભી ઠયરતે થે મગર કુરેશ લોગ મુઝલફા મકામમેં મુકીમ હોતે થે. હજકી રસમ ખતમ હોનેપર યે લોગ મિનામેં ચલે જાતે થે ઓર વહાં અપને બાપદાદોંકે નામ ઓર બહાદુરાનાં કામોંકા ફખ્રકે સાથ તઝકિરા કિયા કરતે. ખુસુસન નઝમમેં ઈન હાલાતકો ઓર ભી માંઝા જાતા.

જાહેલીયતમે અરબ ચાર મહીને મુબારક સમઝતે થે ઓર હજકી રસમ ઈન્હી મહીનોંમે અદા કી જાતી થી મગર કભી કભી તરતીબ બદલ ભી દિયા કરતે. અરબ જાહેલીયતમે હરામ મહીનોંમે લડાઈ મોકુફ રખા કરતે ઓર ઇસ રસમકો હજકા હુમ પાયા સમઝતે.

જંગો જદલ—આં હઝરત સલ૦કી બાઅસતસે પેશતર અરબમે જંગો જદલકા બાઝાર ગર્મ રેહતા થા. બાત બાતપર બિગડતે ઓર કઇ પુશ્તોં તક અપને દિલસે કીના ન ગંવાતે. ચુનાંચે ઉન મકામાત ઓર ખાના જંગીયોંસે જો એહલે અરબમેં હોતી રહીં હો લડાઈયાં હરબે બસુસ ઓર હરબે વાહસ બડી મશહુર હેં. હરબે બસુસકી બુનિયાદ સિર્ફ યેહી થી કે એક શખ્સકા ઉંટ ખેતમે ચલા ગયા. ખેતવાલી ઓરતને ઉસે મારા. ઉંટવાલેને ઉસ ઓરતકી છાતી કાટ ડાલી. ઇસ બાતપર સને ૪૯૪ સે ૫૩૪ તક બરાબર લડાઇ રહી. અવ્વલ લડાઇ બની બકર ઓર બની તગલબમે હોની શુરૂ હુઇથી મગર રફ્તા રફ્તા અરબકે તમામ કબીલે ઈસમે શરીક હો ગયે ઓર ઈબતિદાસે અનજામ તક સતર હઝાર (૭૦૦૦૦) આદમી ઇન લડાઇયોંમે મારે ગયે.

હરબે વાહસકી બુનિયાદ સિર્ફ ઇતની થી કે વાહસ એક ઘોડા થાં. ઘોડ દોડમે વો આગે બઢના ચાહતા થા કે

એક શખ્સને બઢકર ઉસે બિદકા દિયા. ઇતની બાતપર અયસા રન પડાકે કબીલેકે કબીલે કટ મરે. યે લડાઈ સને ૫૬૮ સે સને ૬૩૧ તક જારી રહી ઓર ઈસ લડાઈકા ખાતમા બિલકુલ ઉસ વકત હુવા જબ બાઅઝે કબીલે મુસલમાન હો ગયે.

યે અરબકી ખુંરેઝીયોં ઓર ખાના જંગીયોંકા મુખતસર ઝિકર હે અગર ઉનકી તફસીલ કી જાયે તો કઈ જીલ્દે તઇયાર હોં. ઇસલામને આકર ઈન તમામ ખાના જંગીયોંકો મિટા દિયા ઓર હમેશાકે લિયે ખાતમા કર દિયા.

મઝહબ—અરબમે હર કિસમકે મઝહબ જારી થે ઓર સબ કિસમકે અકાયદવાલે લોગ મોજુદ થે. કાફિર, મુશરિક, બુત પરસ્ત, દેહેરીયે, ઈસાઈ, યહુદી સાએબી, મજુસી આર્યા હીંદુઓ કે ભાઇ (તનાસુખીયે) વગયરા મઝહબકે લોગ ગોયા કુદરતને ખીંચકર અરબમે જમે કર દિયે થે. તાકે કયામત તક કોઈ અયસા મઝહબ બાતિલ ન રહે જાયે. જીસકા હદ ઓર અબતાલ કુરઆન શરીફમેં ન હો. ઓર તમામ અદીયાનો માલપર હુજ્જતે ઇલાહી પુરી હો જાયે.

બુતપરસ્તી—તમામ અરબમે બુત પરસ્તી આમથી. જીન બુતોંકો વો પુજતે થે ઉનમેકે ચંદ એકકે નામ યે હેં. હુબુલ, વદ, સવાઅ, યગુસ, યઉક, નસર, ઉઝઝા,

લાત, મનાત, દવાર, અસાફ, નાએલા, અઅબ વગયરા કાઅબેકે અન્દર હઝરત ઇબ્રાહીમ અલ૦કી મુરત બની હુઈથી. ઓર ઉનકે હાથમે તીરહાએ અઝલામ થે. એક ભેડકા બચ્ચા ઉનકે કરીબ ખડા થા. હઝરત ઇબ્રાહીમ અલ૦ હઝરત ઇસમાઇલ અલ૦કી તસવીરેં ખાનએ કાઅબાકી દીવારોં પર ખિચી હુઇથીં. હઝરત મરયમ અલ૦કી ભી એક મુરતથી. ઈસ તરેહપર હઝરત ઈસા અલ૦ ઉનકી ગોદમેં હેં. વો હીંદુઓંકી તરેહ કઇ દેવતાઓંકે ભી કાયલ થે. ઉનકા યે ભી અકીદા થા કે યે બુત ઓર જીન લોગોંકી તસવીરેં હેં. અપની પરિસ્તીશસે ખુશ હોકર પુજનેવાલોંકો ખુદા તઆલાકે કુર્બ હાસલ કરાનેકા ઝરીઆ હોંગે ઓર ઉનકો તમામ રૂહાની ખુશી અતા ફરમાઇંગે ઓર ખુદાકે હાં ઉનકી સિફારશ કરાઇંગે.

ઉનકી પુજાકા યે કાયદા થા કે બુતોંકો સિજદા કરતે ઉનકે આસપાસ તવાફ કરતે ઓર નિહાયત અદબ ઓર તાઝીમસે બોસે દેતે થે. ઉંટોંકી કુરબાની ઉનપર કરતે થે. મવીશોંકા પહેલા બચ્ચા બુતોં પર બ તોર નઝરકે ચઢાયા કરતે. અપને ખેતોંકી સાલાના પયદાવારસે એક મુકરર હિસ્સા ખુદાકે વાસ્તે ઓર દુસરા હિસ્સા બુતોંકે વાસ્તે ઉઠા રખતે થે ઓર અજીબ તરીન રસમ યે થી કે ખાનએ કાઅબાકે અંદર નંગે હોકર ઇબાદત કરતે. ઓર ઇસ બાતકો બુરા

સમઝતે થે કે પુજા કપડે પહેનકર કરેં જો હરકિસમકે ગુનાહોંસે આલુદા હેં ઇસ વજેહસે અલ્લાહ તઆલાને કુરઆન શરીફમેં ફરમાયા કે—"હર નમાઝકે વકત અપના લિબાસ પેહેન લિયા કરો."

લામઝહબી—ઝમાનએ જાહેલીયતમેં મુલ્કે અરબમે એક ફિરકા લા મઝહબ ભી થા. જો કીસી ચીઝકો ન માનતા થા. ન બુત પરસ્તીકો ન કિસી ઇલહામી મઝહબકો ઉનકો ખુદા તઆલાકે વુજુદસે ઇનકાર થા ઓર હશરકે ભી મુનકર થે. ઓર ચુંકે વો ગુનાહકે કાયલ ન થે ઈસ લિયે ઉકબામેભી રૂહકી જઝા યા સઝાકે કાયલ ન થે. વો અપને આપકો જુમલા કુયુદે કાનુની વ રસ્મીસે આઝાદ સમઝતે થે ઉનકે ખ્યાલકે બ મુજબ ઈનસાનકા વુજુદ ઈસ દુનિયામે એક દરખ્ત યા જાનવરકી માનિન્દ હે વો પયદા હુવા હે ઓર પુખ્તગીપર પહોંચકર તનઝઝુલ પકડતા હે ઓર મર જાતા હે. જીસતરાહકે કોઈ અદના જાનવર મર જાતા હે.

મઝહબે સાયેબી—ઈસ મઝહબકો અરબમે સામરી કોમને જારી કિયા થા. જો અપને આપકો ઉસ મઝહબકે પયરવ કેહતે થે. વો હઝરત શીશ અલ○ ઓર ઓર હઝરત ઈદરીસ અલ○કો અપના નબી કેહતે થે. ઓર અપને મઝહબકો ઉનકી તરફ મનસુબ કરતે થે. ઉનકે હાં એક કિતાબ ભી થી જીસે વો સહીફએ શીશ કેહતે થે. ઉનકે હાં સાત વકતકી નમાઝેં

થીં. મુરદેકા જનાઝા ભી વો પઢા કરતે થે, કમરી મહીનેકા એક રોઝા ભી રખા કરતે મગર જો બુરાઈ કે રફ્તે રફ્તે ઈનમે ફૈલ ગઇ વો યે થી કે વો સિતારોંકી પુજા કરને લગે. ઉન્હોંને સાત ઈબાદત ગાહેં સાત સિતારોંકી બનાઈથીં ઓર જીસ સિતારેકી ઇબાદતગાહ થી ઉસીમે ઉસકી પુજા કરતે ઉનકા યે એતિકાદ થાકે ઉન સિતારોંકા નેક ઓર નેહેસ અસર ઈનસાનકી કિસમતોં પર ઓર દુનિયાકે ઓર કામોંપર પડતા હે. વો યકીન કરતે થે કે બારિશ યા મીંહકી કશિશ ઇન્હી સિતારોંકી તાસીર પર મુનહસિર હે. યે ખ્યાલ ઓર ઇસી કિસમકે ઓર ખ્યાલાત વ અકાયદ સાયેબીનકે સિવા દિગર એહલે અરબમેં ભી રાયજ હો ગયે થે.

યહુદી—યહુદી લોગોંકી કિતાબે મુકદ્દસ યાઅને તવરાતમે અગરચે તવહીદકી તાઅલીમ મોજુદથી મગર અમલી તોરપર તવહીદકા ઉનમે નામો નિશાન તક ન થા. ખુદાપર સચ્ચા એતિકાદ ઝોરઆવર ઈમાન જીનસે તકવા ઓર તહારતકે ચશ્મે ફુટ નિકલતે હેં ઉનમે મુતલક ન થા. બરાએ નામ ખુદા ઓર ખુદાકી તવહીદકે કાયલ થે. અપને આલિમોં ઓર દરવેશોંકે એહકામકી ઈસ કદર તાકીરો તાઅઝીમ કરતે કે ગોયા ઇન્હીંકો ખુદા કરાર દે રખા થા. રાહેબોં ઓર એહબારકે હુકમોંકે મુકાબીલેમેં ઇલાહી હુકમોંકી ઈનકે નઝદીક કુછ કદર ન થી. જયસાકે કુરઆને મજીદ

મેં ફરમાયા હે—" યહુદીયોંને અપને આલેમાં ઓર દુરવેશોં કો અલ્લાહકે સિવા અપના રબ બના લિયા હે." બાઅઝ યહુદકા ખ્યાલ થા કે દુનિયાકા ઈનતિઝામ ખુદ બખુદ મુનઝબીત સમઝતે ઓર ખુદાકો ઇસમે મુખતારાના તસરરૂફસે કાસિર ઓર આજીઝ જાનતે થે ગોયા ઉસકે દોંનો હાથ બાંધે હુવે હેં. ઉઝેરકો ઇબ્નુલ્લાહ સમઝતે થે ઓર બીસું ખુદાકે બેટે બના રખે થે. ખુદા તઆલાકી યહાં તક હતક કરતે થે કે ગોયા વો એક જીસમાની ઓર મુજસ્સીમ ચીઝ હે જયસાકે પયદાયશ બાબ ૩૨ મેં લિખા હે કે " યાકુબ સારી રાત ખુદાસે કુશતી લડતા રહા ઓર ઉસ પર ગાલિબ ન હુવા આખિર ઉસ્કી નસ ચઢાકર રખ્પુચક્કર હુવા." ઇસાઇયોંને જબ દેખા કે યહુદને બોહોત ખુદાકે બેટે ઓર બેટીયાં બના રખી હેં તો ઉન્હોને ભી ઈન યહુદીયોં ઓર મુશરિકોંકી પયરવી કી ઓર મસીહ અલ૦કો ઇબ્નુલ્લાહ બલકે અલ્લાહી કરાર દિયા. તાકે હઝરત મસીહ દુસરે બેટોંસે કમ ન રેહ જાયેં.

બાઅઝ યહુદ હીંદુ ઓર આર્યોંકી તરાહ તનાસુખ (પુનર્જન્મ) કે કાયલ થે. બાઅઝ અશ્રે મજાઝાતકો દુનિયામે મેહસુર સમઝતે થે ઓર કયામતકે કાયલ ન થે. હઝરત મસીહ અલ૦કો ના જાયઝ પયદાયશકા આદમી ખ્યાલ કરતે. મરીયમ બુતુલપર સખત તોહમત ધરતે. તવરાતકો મોહરરીફ

કરકે એક કિસ્સે કહાનીયોંકા મજમુઆ ઓર તોહઐ ખાક બના રખાથા. શરીઅતકે તાબે કોઈ ન થા બલકે શરીઅતકો આપની નફસાની ખ્વાહિશાતકા તાબે બના રખાથા.

ઇસાઇ—ઈસાઇ લોગ જો અરબ શામ ઓર ઇરાન ઓર ગરદો નવાહકે મુલ્કોંમે રેહતે થે સબકે સબ બિદઅત, જહાલત ઓર સુરત પરસ્તીમે ફંસ ગયે થે. વો ઇનજીલકો છોડકર મુરદા વલીયોંકો સિજદા કરતે ઓર ઉનકી શફાઅતકે ઉમીદવાર હોતે થે. મુરદા વલી ઓર મુકદદસોંકી શકલ બનાકર ઉનકોભી સિજદા કરતે ઓર શહીદોંકી તાઅરીફ અદાકર કરતે ઓર ઉનકે લિયે કરામાત વ મોઅજીઝાત ઇજાદ કરતે મગર ઉન્હીમેસે એક દુસરેસે સબકત લેનેકી કોશિશ કરતે. હઝરત મસીહ અલ૦કો ખુદા ઓર ખુદાકા બેટા ખ્યાલ કરતે. તસલીસકે કાયલ થે મગર બાઅઝ બજાએ રૂહુલ કુદસકે હઝરત મરીયમકો તસલીસમે શામિલ કરતે ઓર ઉલુહીયતકા એક જુઝવ યા અકનુમ કરાર દેતે. ઇસિ ફિરકેકા નામ મેરીઆ માજાટ થા. કફ્ફારેકી તાઅલીમને ઉનકો નિહાયત ઝલાલત ઓર ગુમરાહીમે ફંસા રખા થા. વો કિસી ગુનાહસે પરહેઝ નહી કરતે થે બલકે નિહાયત દરજેકા ગન્દા ચાલ ચલન રખતે. શરાબનોશી ઇસ કદરથી કે કોઈ હદ બ્યાન નહીં કી જા સકતી. બલકે સચ યે હે કે અરબકે અસલી બાશિન્દોંમેભી શરાબનોશી ઇન્હીંકી બદોલત જારી

હુઈ. અખતલ જો એક ઇસાઇ શાએર થા ઓર અપની કોમકા પેશવા પાદરી ઓર ગિરજામે નમાઝ પઢાયા કરતા વો અપની માપર આશક થા. ઓર અપને અશઆરમે ઉસકે ઇશ્કકી તરફ ઇશારા કરતા હે. વો એક શેરમે યેભી કેહતા હે કે "જો શખ્સ ગિરજામે ઇબાદતકે લિયે જાયે વો વહાં ઓહોતસે હરન (આહુ ચશ્મ માઅશુક) મુલાહિઝા ફરમાયે" ગોયા વો ખુદભી ગીરજામે ઇસી લીયે જાતાથા કે આહુ ચશ્મ માઅશુકોં ઓર લોગોંકી બહુ બેટીયોંકો તાકે. ગરઝકે ઇસાઈ મઝહબકી અખલાકી ઓર એતિકાદી હાલત નિહાયત દરજેકી ખરાબ થી. યહાં તકકે વો મુતઅસ્સીબ પાદરી જીસકા નામ ફોનડી હે અપની કિતાબ મીઝાનુલહક કે તીસરે બાબમે લિખતા હે કે–"ખુદા તઆલા દીને મોહમ્મદીકે ઝાહિર હોને ઓર ફેલનેકા દો સબબસે માને ન હુવા. અવ્વલન યે કે ઈસ તરીકસે અરબસ્તાન ઓર શામ મિસર વગયરાકે ઇસાઇયોંકો જો મોહમ્મદ (સલ૦) કે ઝમાનેમે ઇનજીલકે તરીકસે દુર પડ ગયે થે તમબીહ કી જાયે તાકે ઓર ઝિયાદા દુર વ મેહજુર ન હોં. દુવમ યે કે જહાનમે બુત પરસ્તીકા દીન ઝિયાદા મશહુર, ઝિયાદા ઓર આવર ન હો જાયે."

પસ અરબકે અખલાક ઓર મઝહબકા યે હાલ થા જો ઉપર બયાન કિયા ગયા હે. યે મઝહબે ઈસવી ન દીને મુસવી ઉનકે મરતબ એ ઇનસાનીયતમે ઓજ ઓર રફઅત

બઅ્શ સકા ચુનાંચે **મી. વીલયમ** મ્યોર અપની લિખી હુઈ લાઇફ્ ઓફ્ મોહોમેડ જીલ્દ અવ્વલકે દીબાચેમે લિખતે હેં કે–"ઇસાઇયોંને અરબકો પાંચસો સાલ તાઅ્લીમો તલકીનકી ઇસપરભી કોઈ ઇકકા દુકકા ઇસાઈ કહીં કહીં નઝર આતા થા. યાઅ્ને બની હારિસ નજરાનમેં ઓર બની હતીફ્ યમામામે ઓર કુછ બનીતય તીમામે ઇસાઈ થે. બાકી એરીયત. મઝહબે ઇસાઇસે દીને મુસવી અરબમે બ મરાતબ ઝિયાદા કુવ્વત રખતા થા ઓર યે દીન અપને પેશવા ઝુન્નવાસકી હિદાયતસે કભી કભી લોગોંકો યહુદી બનાનેકી કોશીશ કરતા થા મગર ઇસ દીનસે યહુદી બનાનેકી કુવ્વત ઝાએલ હો ચુકી થી. બિલ આખિર અરબકો મિન હયસી બતુલ મઝહબ દેખીયે તો ઇસકી સતેહપર ઇસાઇયોંકી ઝઈફ કોશીશોંકી કુછ ખફીફસી મોજ લેહરાતી નઝર આતી હે. ઓર યહુદકી કુવ્વતભી કભી કભી બડી શિદ્દતસે તુગીયાની કરતી માલુમ હોતી હે મગર બુતપરસ્તી ઓર બની ઇસ્માઈલકે એતિકાદાતકા દરિયા હર સિમ્તસે જોશ મારતા હુવા કાઅબેસે આકર ટકરાતા થા જીસસે બખુબી ઝાહિર થા કે જો દીન ઓર જો તરીકએ ઇબાદત મકકેમે જારી થા ઉસને તમામ અરબકે દિલોંકો જકડ લિયા થા.

ગરઝકે સેંકડો બાતિલ રસ્મેં ઓર બુરે અકીદે યહુદીયોં ઇસાઇયોં, બુતપરસ્તોં વગેરામેં જગા પકડે હુએ થે. જીનકા

પતા કુરઆન શરીફ઼ ઓર હદીસોંમે બ ઈસ્તિફ઼ાએ નામ પઢનેસે મિલ સકતા હે ઓર શોઅરાએ જાહેલીયતકે અશઆર ઓર અરબકે કદીમ ફ઼સીહ અરબોંકી ઇલ્મે અદબકી કિતાબોંસે અચ્છી તરાહ ઉનકા પતા લગ સકતા હે. કુરઆન શરીફ઼મે જા બજા ઉન લોગોંકે અફ઼આલે બદ ઓર રૂસુમાતે બાતિલા કી તરફ઼ ઇમા કરકે ઉનપર પુરઝોર ઓર પુરઅસર કલમાતમે મુતનબ્બાહ ઓર તેહદીદ કી ગઇ હે જીસસે માલુમ હો સકતા હે કે અરબકે લોગ કિસ કિસમકી જહાલત ઓર ઝલાલતમે ફ઼ંસે હુવે થે ઓર કિસ કિસમકે મમનુઆત ઓર મુનકરાત મે ડુબે હુવે થે. ફ઼િર ન ફ઼કત અરબકે લોગ બલકે તમામ મઝાહબ ઓર સારી દુનિયા અફ઼રિકાકે આખરી છેડેસે લેકર ચીન તક સખ્ત દરજેકી ઝલાલત, જહાલત ઓર ગંદગીમે ફ઼ંસી હુઇ થી. તમામ મુલકોંકો બુતપરસ્તી, તવહુમ પરસ્તી, દેવતા પરસ્તી ઓર બાતિલ રસ્મોંને પુર ઝુલમત બાદલકી માનિન્દ ઘેર રખા થા ઓર તમામ આલમમે બદ અખલાકી ઓર બે દીનીકા સખ્ત અંધેરા છાયા હુવાથા. સારા જહાન એક ઝુલમતકદા બન રહા થા ઓર જયસાકે અલ્લાહ તઆલાને ફ઼રમાયા હય કે "ખુશકિયાં ઓર સમન્દર સબ બિગડ રહે થે" તારીકીને તુફ઼ાન મચા રખા થા કે દફ઼અતન અરબમે ફ઼ારાનકી ચોટીયોંપર તેહઝીબ ઓર શાયસ્તગીકા આફ઼તાબ ચમક ઉઠા ઓર મતલએ હિદાયત સે નિકલતેહી આનન ફ઼ાનન સારે જહાનમે ઉજાલા કર દિયા.

જહાન રોશનીસે ભર ગયા. ખુરશીદે હક નુમાયાં હોતેહી ઝુલમતે બુતલાન કાફુર હુઈ. સારે જહાનને આઅલા તેહઝીબ ઓર તરકકીકા સબક ઇસ બયાબાને અરબકે ચરવાહે નબીએ ઉમ્મી સલ૦સે જીસને કિસી સ્કુલ યા કાલેજમે એક હરફ તક નહીં પઢાથા સીખ લિયા. સારી સોતી કોમેં ઇસ નબીએ અરબી સલ૦ કે મુઅજીઝાતકી કતરા અફશાનીસે ચોંક ઉઠીં. હીંદ, રૂમ, મીસર, યુરોપકી તમામ અકવામમે તરકકી વ તહઝીબકી રૂહ ફુંક દી ગઈ ઓર દુનિયાકી કાયા પલટ ગઈ ઓર ખુબ સાબિત હુવા કે "**ઇન્નલ લાહા યહયલ અરદા બાઅદા મવતેહા**" (યકીનન ખુદાતઆલા ઝમીનકો ઉસકે મરનેકે બાદ ઝિન્દા કિયા કરતા હૈ).

ચોથા હિસ્સા ખતમ હુવા.

મુસલમાની રીયાસત.

ભાગ ૧–૨

આ પુસ્તકના બે ભાગ લગભગ એક હઝાર પાનામાં પુરાં કરવામાં આવેલાં છે. ઉંચા કાગળ અને પાકા પુંઠા ઉપર સોનેરી નામથી સુશોભિત બનાવવામાં આવેલાં છે. એમાં ઇસલામની શરૂઆતથી ઇસલામની જેજે રીયાસતો આજ સુધી થઈ છે તેનું સંપુર્ણ વર્ણન લખવામાં આવેલું છે. આ પુસ્તક પણ ઇસલામીઓએ ખાસ વાંચવું જોઇએ છે અને પોતાની લાયબ્રેરીમાં રાખવું જોઇએ. કીમત દરેક ભાગનો એક રૂપીઓ. પોસ્ટેજ જુદું.

અકબર.

આ નામથી હવે કોઇ અંજાણ રહેવા પામ્યું નથી. હીંદના પ્રજાપ્રિય શહેનશાહ અકબર જલાલુદ્દીનનું ચરિત્ર આ પુસ્તકમાં લખવામાં આવેલું છે. કીંમત ફક્ત આઠ આના પોસ્ટેજ જુદું.

અકબર ચરિત્ર.

આ પુસ્તકમાં પણ શહેનશાહ અકબરનું ચરિત્ર લખેલું છે તે પણ ખાસ વાંચવા લાયક છે કીંમત આઠ આના.

સર સઇયદ એહમદ.

(લખનાર—ખા. સા. સૈયદ મેહબુબમીયાં કાદરી

બી. એ. એલ. એલ. બી. સબજડજ.)

અલીગઢ કોલેજના મહાન સ્થાપક અને હિંદના ઇસલામીઓને જહાલતની ગાઢ નિંદ્રામાંથી બેદાર કરનાર સર સઇયદ એહમદખાન બહાદુરનું જીવન ચરિત્ર ગુજરાતીમાં બહાર પાડવામાં આવ્યું છે. એક ચરિત્ર ગુજરાતીમાં આગળ બહાર પડયું છે પણ તે ઘણુંજ નાનું હોવાથી આ બીજું ચરિત્ર બહાર પાડવામાં આવ્યું છે. ઇસલામી કોમના હમદર્દો અને ખાસ મુસલમાન ભાઇઓને માટે આ પુસ્તક વાંચવું જરૂરી છે. દરેક ઇસલામી લાયબ્રેરી આ પુસ્તક વિના અપુર્ણ ગણાશે.

પાકા પુઠાના પુસ્તકની કીંમત ફક્ત આઠ આના.

ઇસલામનો ભરતી ઓટ—યાને મુસદદસે હાલીનો ગુજરાતી કાવ્યમાં તરજુમો જે અમદાવાદના જાણીતા ઇસલામી કવી મરહુમ નનામિયાં રસુલમીયાંએ કરેલો છે. આ પુસ્તક લખવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ઇસલામી કોમને ગાઢ નિંદ્રામાંથી જગાડી સુધારવા તરફ તેનું ધ્યાન ખેંચવાનો છે. ૧૪૮ પાનાના સોનેરી નામના પાકા પુંઠાના પુસ્તકની કીંમત ફક્ત આઠ આના.

મુસલમાનોની રાજકીય ચઢતી પડતીનો ઇતાહાસ—ઉર્દુ ઉપરથી તરજુમો કરનાર મી. સઇયદ મેહબુબમીયાં કાદરી બી. એ. એલ. એલ. બી. કીંમત ફક્ત બે આના.

મોહસિનીનાં નીતિ વચનો—ફારસી સાહિત્યમાં પહેલો દરજ્જો ભોગવતા **"અખલાકે મોહસીની"** નામના નિતીના ઉમદા પુસ્તકનો ગુજરાતી તરજુમો છે. અખલાકે મોહસિની બીલકુલ લોકપ્રીય થઇ પડે તેવી મતલબથી લખવામાં આવી છે. અખલાકની શૈલી ઘણી સ્હેલી છે. સાધારણ લોકો તથા બચ્ચાઓ પણ તે સમજી શકે એવું છે. ચારસો પાનાના દળદાર પુસ્તકની કીંમત એક રૂપીઓ.

બર્નિયરનો પ્રવાસ—મુગલ શહેનશાહોના સમયમાં ઇ. સ. ૧૬૫૬ થી ૧૬૬૮ સુધી એક ફ્રેંચ વિદ્વાને હીંદની મુસાફરી કરી હતી તેનો ગુજરાતી એહવાલ ૩૨૦ પાનાના પુસ્તકની કીંમત એક રૂપીઓ.

માર્કોપોલોનો પ્રવાસ—જાણીતા મુસાફર માર્કો પોલોના પ્રવાસનો એહવાલ. ૧૬૦ પાનાના પુસ્તકની કીંમત દસ આના.

ઉદ્યોગી પુરૂષો—આ પુસ્તકમાં ઉદ્યોગી પુરૂષોના જીવન ચરિત્ર લખવામાં આવ્યા છે. પાના ૯૨ કીંમત ચાર આના.

કુમારી કારપેન્ટરનું જીવન ચરિત્ર—એક પરોપકારી બાનુની જીંદગીનું વર્ણન છે. પાના ૧૪૪ કીંમત ત્રણ આના.

ડિમોસ્થિનિસનું ચરિત્ર—ડિમોસ્થિનીસે ધૈર્ય, સહન શક્તિ, અંગમહેનત વીગેરે ગુણોવડે વકતૃત્વમાં જે રાજપદવી મેળવી છે તે કોઇનાથી, પણ આજ સુધી લેઇ શકાઇ નથી. પાના ૮૬ કીંમત બે આના.

ધાર્મિક પુરૂષો—કેટલાંક ધાર્મિક પુરુષોના જીવન ચરિત્રો. પાના ૯૬ કીંમત ચાર આના.

રાસમાળા ભાગ ૧–૨—ગુજરાતના ઇતિહાસનું આ એક અપુર્વ પુસ્તક છે. કીંમત દરેક ભાગના રૂપીઆ બે.

રૂશીયા—રૂસના રાજ્યનું સંક્ષિપ્ત ઐતિહાસીક વર્ણન પાના ૧૦૮ કીંમત ૭ આના.

હીંદુસ્તાનમાં અંગ્રેજી રાજ્યનો ઉદય—ખાસ વાંચવા લાયક છે પાના ૧૪૫ કીંમત ૭ આના.

હીંદની રાજ્ય વ્યવસ્થા અને લોકસ્થિતી—૭૧૬ પાનાના દળદાર પુસ્તકની કીંમત સવા રૂપીઓ.

ઇંગ્લાંડની ઉન્નતીનો ઇતિહાસ—સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન લેખક બકલના પુસ્તકનો આ તરજુમો છે. જે વાંચનારને વિચાર કરવાની ટેવ પડી છે તેને તો આ ગ્રંથ ઘણો રસીક લાગ્યા વિના રહેશે નહી. ૭૩૬ પાનાના દળદાર પુસ્તકની કીંમત બે રૂપીઆ.

ગ્રીસ દેશનો ઇતીહાસ—(મી. સ્મીથના અંગ્રેજી પુસ્તક ઉપરથી) ગ્રીક લોક જેમ રાજ્ય પ્રકરણમાં પ્રખ્યાત છે તેમ તેઓની વિદ્યા, હુન્નર, કવિતા, સંસારી રીતભાતો વીગેરે મનોરંજક અને જાણવાજોગ છે. આ પુસ્તકમાં એ સઘળાનું બ્યાન છે. ફારસી ભાષામાં જેને યુનાની કહે છે તેજ પ્રજા ગ્રીક પ્રજા છે. નકશા સહિત ૩૮૦ પાનાના ચૌદ આના.

બ્રિટીશ રાજ્યની બલિહારી.

કિંમત રૂ. એક.

આ પુસ્તકમાં પ્રતાપી બ્રિટિશ શહેનશાહતની જાહોજલાલીનું બહુ અસરકારક રીતે કવિતામાં વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, અને ફુટનોટમાં તેની સમજ આપેલી છે. આ પુસતકના પાંચ બાગ પાડેલા છે. પહેલા

ભાગમાં બ્રીટીશ રાજ્યની સ્થાપના; બીજામાં બ્રીટીશ રાજ્યના લાભ, ત્રીજામાં સુપ્રસિદ્ધ પુરૂષોનાં કાર્યો અને જીવનચરિત્રો, ચોથામાં સામાન્ય રાજ્યનીતિ બોધ અને પાંચમામાં જ્યુબીલી મહોત્સવો વગેરે છે.

પાપ અને પશ્ચાતાપ. (નવલકથા)

ભાગ ૧ લો—પાપનું સ્વરૂપ. મુલ્ય ૦-૮-૦
ભાગ ૨ જો પશ્ચાતાપનો માર્ગ મુલ્ય ૧-૦-૦

આ નવલકથામાં માણસ પોતાની રહેણી કરણી ઉપર કાબુ ન રાખે તો તે અજાણતામાં પણ પાપના ખાડામાં કેવી રીતે ઉતરતો જાય છે, અને તેનું કેવું ભયંકર પરિણામ આવે છે તે તેમજ તેનું ભાન તેને થતાં કેવો પશ્ચાતાપ કરવાનો પ્રસંગ આવે છે, અને અંતરના સાચા પશ્ચાતાપની બગડેલી બાજી ઇશ્વર કેવી રીતે સુધારે છે, વગેરે બહુ સરસ રીતે દર્શાવેલું છે. ગ્રન્થ રચના એવી ઉત્તમ થયેલી છે કે પહેલો ભાગ વાંચ્યા પછી બીજો ભાગ વાંચ્યા વગર મનને સંતોષ વળતો નથી, ને બીજા ભાગમાં પણ છેવટનો કેટલોક ભાગ એવો ઉત્તમ છે કે તે વાંચતાં "સરસ્વતીચંદ્ર"ના ચોથા ભાગમાંના સરસ્વતીચંદ્રના સ્વપ્નદર્શનનો ખ્યાલ આવે છે.

યૂરોપનો પ્રવાસ. (સચિત્ર.)

ત્યાંના જુદા જુદા સ્થળોના દેખાવોનાં ખાસ લીધેલાં ૩૪ ચિત્રો; ડેમી આઠપેજી ૨૫૦ ઉપરાંત પૃષ્ઠ; અને પાકું પુંઠું. કિંમત રૂ. બે.

પોતાના પિતા તથા પત્ની સાથે જાતે પ્રવાસ કરીને લખનાર–
રા. રા. દત્તાત્રય ચિંતામણરાવ મુજુમદાર; બી. એ.; એલએલ. બી.

યુરોપમાં ખાવા પીવાની સગવડ કેવી થઇ શકે છે, અને મુખ્યત્વે કરીને ત્યાં ધાન્યાહારી રહી શકાય છે; અને તેમ રહેવા માટે કઇ કઇ બાબતો ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી પડે છે, તથા ત્યાંની રહેણી કરણી કેવી છે, આગબોટના તથા રેલવેના પ્રવાસમાં શી શી બાબતો ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે તે, યુરોપ ખંડમાં આવેલાં જુદાં જુદાં સ્થળોનાં વર્ણનો ડાયરીની નોંધ રૂપે અને તેના દેખાવના ફોટા સાથે આપવામાં આવેલ છે. આખા પુસ્તકને નીચે મુજબ ૨૦ ભાગમાં વહેંચી નાખ્યું છેઃ—

ભાગ ૧ લો—પ્રવાસની પૂર્વ તૈયારી. ભાગ ૨ જો—મુંબઇથી એડન. ભાગ ૩ જો—એડનથી સુએઝ. ભાગ ૪ થો—ઇજીપ્ત. ભાગ ૫ મો—અલેક્ઝાંડ્રિયાથી બ્રિંડીસી. ભાગ ૬ ઠો—ઇટાલી. ભાગ ૭ મો મીલાનથી સેંટ મૉરિટ્ઝ. ભાગ ૮ મો—ઑસ્ટ્રીઆ. ભાગ ૯ મો—જર્મની. ભાગ ૧૦ મો—ફ્રાન્સ. ભાગ ૧૧ મો—પારીસથી લંડન. ભાગ ૧૨ મો—ઇંગ્લાંડમાંનાં બીજાં શહેરો. ભાગ ૧૩ મો—સ્કોટલૅન્ડ—બેલફાસ્ટ. ભાગ ૧૫ મો—પાછા લંડનમાં. ૧૬ મો—ફરી ફ્રાન્સ. ભાગ ૧૭ મો—બેલજીયમ અને હોલેન્ડ. ભાગ ૧૮ મો—ફરી જર્મનીમાં. ભાગ ૧૯ મો— ફરી ઑસ્ટ્રીઆમાં. ભાગ ૨૦ મો—ટ્રીએસ્ટથી મુંબઇ.

ખાસ લીધેલા ફોટોગ્રાફો ઉપરથી બનાવેલાં ૩૪ ચિત્રો પણ મુકેલાં છે, તેથી સ્ત્રીઓ તેમજ બાળકો પણ કંટાળ્યા વગર રસથી આ પુસ્તક વાંચવા લલચાય છે, ને ઘેર બેઠાં તે દેશ સંબંધીનું સત્ય જ્ઞાન મેળવે છે.

———

જર્મનીની ઉન્નતિ.

આ પુસ્તકમાં જર્મનીમાં વિચારક્રાન્તિ; વેપાર; ઔદ્યોગિક યુગ; જર્મનોનું વિશિષ્ટ લક્ષણ; ધંધાશિક્ષણની શાળાઓ; ઔદ્યોગિક મંડળોની યોજના; કારખાનાં અને મજુરો સંબંધી, સરકારે માથે લીધેલાં કાર્યો- જેવાં કે રેલ્વે, નહેર, ખેતીવાડી, હુન્નરઉદ્યોગો; પ્રજાસ સંવર્ધન અને બાળસંરક્ષણની યોજના વગેરે; રાષ્ટ્રનો વિસ્તાર તથા દરીઆઇ બળ અને જર્મનીનો પૂર્વ ઇતિહાસ તથા સામાન્ય માહિતી; વગેરે જર્મની વિશે પરેપુરી માહિતી આપનારાં ૨૪ પ્રકરણો છે. ૨૫૦ પૃષ્ઠ. રૂ. ૧-૧૦-૦.

ઉંચા કાગળ સોનેરી નામની ખાસ લાયબ્રેરીમાં રાખવા લાયક.

નવી બહાર પડેલી વાર્તાઓ.

અયામા—દીલ્લીવાળા પ્રખ્યાત મોલવી ડિપટી નઝીર એહમદ સાહેબની લખેલી ઉરદુ વાર્તાનો ગુજરાતી તરજુમો મુનશી અમીરમીયાં હમદુમીયાં ફારૂકીએ કર્યો છે જેમાં વિધવાના લગ્ન વિષે ખાસ દિલચસ્પ એહવાલ લખવામાં આવ્યો છે. પાકા પુંઠાના પુસ્તકની કીંમત દસ આના.

રમણી કે રાક્ષસી ? (સચિત્ર) પાના ૨૫૦ કીંમત રૂ. ૧-૮-૦

ભયંકર ભેદ (રેનોલ્ડઝના અંગ્રેજી નોવેલનો ગુજરાતી તરજુમો) પાના ૩૦૦ કીંમત રૂ. ૨-૦-૦

સુરાદેવી-(સચિત્ર) કીંમત રૂ. ૨-૦-૦

કલન્દરની કટાર—પાના ૩૬૦ કીં. રૂ. ૨-૦-૦

બાગે શયતાન—કીમત રૂ. ૨–૦–૦

કમળાદેવી—પાના ૪૦૦ કી. રૂ. ૧–૮–૦

રણઘેલા રજપુતો—પાના ૩૬૫ કી. ૧–૮–૦

ભાગ્યદેવીની ભયંકરતા—(સચિત્ર) કી. ૧–૪–૦

પિશાચિની કે પ્રેમદા ?—(સચિત્ર) પાના ૨૫૦ કી. રૂ. ૧–૮–૦

કંગાલ કેદી અથવા સ્નેહબંધન—(સચિત્ર) પાના ૨૭૦ કીમત રૂ. ૧–૧૨–૦

મધુર મધુરી અથવા મુંબઇની મોહિની—સચિત્ર પાના ૨૫૯ કી. રૂ. ૧–૮–૦

ભકતાણી કે ભામટી ?—(સચિત્ર) કી. રૂ. ૧–૮–૦

સુંદર વિધાનંદ અથવા પ્રેમનો ચિતાર—સચિત્ર કીમત રૂ. ૧–૪–૦

કમનસીલ લીલા—સચિત્ર કીમત રૂ. ૧–૧૨–૦

તરૂણ તપસ્વિની—ભાગ ૧–૨ દરેક ભાગની કીમત રૂ. ૧-૮-૦

કાળરાત્રીનું ખુની ખંજર—ભાગ ૧–૨ બંને ભાગના રૂ. ૨–૧૨–૦

લતા અને લલીતા—ભાગ ૧–૨–૩–૪ દરેક ભાગની કીમત રૂ. ૦–૧૨–૦

આજકાલનું હીંદુસ્તાન—(સચિત્ર) ભાગ ૧–૨ દરેક ભાગનો રૂ. ૧–૮–૦

નિઝામીયા બુક ડિપો,

ત્રણ દરવાજા–અમદાવાદ.